

ლევან იზორია

თავისუფლება

პროცესი სამართლიანობისთვის

ლევან იზორია

თავისუფლება – პროცესი სამართლიანობისთვის

რედაქტორი: მარიამ მანჯგალაძე

დიზაინერი: ია მახათაძე

ტექნიკური დიზაინერი: ლადო ლომსაძე

პირველი გამოცემა, თბილისი, 2021

© ლევან იზორია, 2021

ISBN 978-9941-30-858-1

LEVAN IZORIA

Freedom – Process for Justice

© Levan Izoria, 2021

All rights reserved.

შინაარსი

გამოხმაურებები	9
წინათქმა.....	15
1. თავისუფლება და წონასწორობა	21
1.1. ღია პროცესი.....	23
1.1.1. თავისუფალი სამყარო, ანუ დასავლეთი	23
1.1.2. ღია განვითარებისთვის	25
1.1.3. საზოგადოების კომპლექსურობა	27
1.1.4. სახელმწიფოს არსებობის მნიშვნელობა	29
1.2. პოლიტიკური სისტემა	32
1.2.1. მუდმივი სწრაფვა სამართლიანობისკენ	33
1.2.2. თავისუფლება პოლიტიკურ სისტემაში	35
1.2.3. პროცესი სამართლიანობისთვის	38
1.2.4. დამოუკიდებელი ინსტიტუტები	41
1.2.5. თავისუფლება და თანასწორობა.....	43
1.2.6. თანაზომიერების პრინციპი	47
1.2.7. დემოკრატიული პროცესი	49
1.2.7.1. სახალხო სუვერენიტეტი და თავისუფლება	50
1.2.7.2. წარმომადგენლობა და თავისუფლება	52
1.2.7.3. დემოკრატიულ პროცესში მონაწილე სუბიექტები	54

1.2.7.4. გადანყვეტილება (უმრავლესობა)	60
1.2.7.5. ლეგიტიმურობა	61
1.2.7.6. ღია სისტემა და ეროვნული სახელმწიფო	64
1.3. გათავისუფლების გზა	67
1.3.1. უსამართლობასთან ბრძოლის უნივერსალური ბუნება	67
1.3.2. სამართლის გზა	70
1.3.3. სამართლებრივი განვითარება.....	74
1.3.4. თავისუფლების განხორციელება	77
1.3.5. განსხვავება და გაერთიანება (დიფერენციაცია და ინტეგრაცია)	79
1.3.6. უნივერსალური გამოწვევა – საყოველთაო თავისუფლების უმრუნველმყოფი პოლიტიკური სისტემა	81
1.4. თავისუფლება და განათლება	84
1.4.1. აღიარების ფენომენი, როგორც თავისუფლების წინაპირობა	84
1.4.2. ადამიანის აღიარება ოჯახში	86
1.4.3. ადამიანის აღიარება სკოლაში	89
1.4.4. სამოქალაქო განათლების უწყვეტი პროცესი	95
1.4.5. თავისუფლების შეგნება	97
1.5. თავისუფლება და სამართალი.....	100
1.5.1. ქართული ტერმინები: თავისუფალი, თავისუფლება, სამართალი	100
1.5.2. ინდივიდუალური და საზოგადო თავისუფლებაში	103
1.5.3. ძირითადი უფლებები სამართლიანობის პროცესში	106
1.5.4. პრაგმატული გონება და თავისუფლების წონასწორობა....	111

1.6. თავისუფლება და პოლიტიკა	114
1.6.1. პრაგმატული გონება პოლიტიკაში	114
1.6.2. სახელმწიფო სამართლიანობის პროცესში.....	117
1.6.3. განსაზღვრულობა და გაურკვევლობა.....	120
1.7. თავისუფლება და ეკონომიკა.....	124
1.7.1. თავისუფლების პრინციპი და საბაზრო ეკონომიკა.....	124
1.7.2. თავისუფლების პრინციპი და კერძო საკუთრების უფლება	127
1.7.3. სოციალური უფლებები	131
1.8. პასუხისმგებლობისა და ნონასწორობის სისტემა	135
1.8.1. ლეგიტიმურობის მუდმივი პროცესი.....	135
1.8.2. პასუხისმგებლობის განანილუების პროცესი.....	137
1.8.3. ნონასწორობის მუდმივი პროცესი	140
2. თავისუფლება და უპასუხისმგებლობა	143
2.1. ავტორიტარული სისტემა – უსამართლობის პროცესი.....	145
2.1.1. კერძო ინტერესი და ძალაუფლება	146
2.1.2. მანიპულაცია, ინსცენირება და ინსტრუმენტალიზაცია	148
2.1.3. ძალაუფლების კონცენტრაცია.....	150
2.1.4. ძალაუფლების ობიექტი – ადამიანი.....	152
2.1.5. დახშული სისტემა	154
2.1.6. დემინფორმაცია.....	156
2.1.7. პოპულიზმი და პოლარიზება	158
2.1.8. Bad Governance	161
2.2. სისტემებს შორის სტრატეგიული მეთოქეობა	163

2.2.1. გლობალური გარემო.....	163
2.2.2. რუსეთსა და დასავლეთს შორის მეტოქეობა	165
2.2.3. საბჭოთა ნოსტალგია.....	167
2.2.4. სტრატეგიული მეტოქეობა პასუხისმგებლობასა და უპასუხისმგებლობას შორის.....	169
2.3. თავისუფალი სამყაროს ერთობა	172
2.3.1. პასუხისმგებლობის კრიზისი და სისტემის გამოწვევები....	173
2.3.2. სისტემის შენარჩუნება და განახლება	179
2.3.3. სამყარო ადამიანისთვის, ანუ სამართლიანობისა და განვითარებისთვის.....	183
2.4. თავისუფალი სამყარო და საქართველო.....	186
2.4.1. საქართველოს ისტორია - ღირსებისა და თავისუფლებისთვის ბრძოლის ისტორია.....	186
2.4.2. დასავლეთისკენ სწრაფვა - თავისუფლებისა და სამართლიანობისკენ სწრაფვა	189
2.4.3. გათავისუფლება - სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესის უზრუნველყოფა.....	191
2.4.4. თავისუფლებისთვის სტრატეგიული ძალისხმევა	192
ბოლოთქმა	195
ბიბლიოგრაფია.....	199

გამოხმაურებები

თავისუფლება და სამართლიანობა – ბრწყინვალე ნაშრომი თავისუფლების ფენომეზე

თავისუფლება ფილოსოფიის, განსაკუთრებით სამართლის ფილოსოფიის მარადიული თემაა. უძველესი დროიდან მოყოლებული დიდძალი ლიტერატურა მიეძღვნა კაცობრიობის ამ საფიქრალს. შესაბამისად, ამ თემასთან შეხება და თავისუფლებაზე ნაშრომის შექმნა დიდი გამოწვევის წინაშე აყენებს ავტორს. პროფესორ ლევან იზორიას წინამდებარე წიგნი თავისუფლებაზე შესრულებული ნაშრომებისაგან გამოირჩევა თავისი ორიგინალობით, სხვადასხვა კონტექსტში თავისუფლების, როგორც სამართლიანობისაქენ სწრაფვის პროცესის, წარმოჩენით.

თავისუფალი სამყაროს, ანუ დასავლეთის, არსებობის საფუძველს წარმოადგენს ადამიანის თავისუფლების იდეა. ეს თავისუფლება შესაძლოა არსებობდეს და ვითარდებოდეს მხოლოდ თანამედროვე სამართლებრივ სახელმწიფოდ მოწყობილ და ორგანიზებულ საზოგადოებაში. თავისუფლება სწორედ ამ კონტექსტში იმსახურებს განსაკუთრებულ ყურადღებას. სამართლებრივი სახელმწიფო არის პიროვნული თავისუფლების გარანტი, რათა თავისუფლების ბოროტად გამოყენებამ ფეხქვეშ არ გათელოს სხვათა თავისუფლება. თავისუფლება, როგორც სამართლიანობისაქენ სწრაფვის პროცესი სამართლებრივ სახელმწიფოსა და დემოკრატი-

ულ საზოგადოებაში, არის წინამდებარე ნაშრომის მთავარი იდეა. ავტორი დამაჯერებლად აჩვენებს სახელმწიფოს სპეციალურ როლსა და ფუნქციას თავისუფლების მეშვეობით სამართლიანობის მიღწევის პროცესში. ამ პროცესის სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენს კონსტიტუცია, რომელიც ხელისუფლების დანაწილებით, ნეგატიური და პოზიტიური ვალდებულებების დაწესებით სახელმწიფოს აკისრებს თავისუფლების დაცვისა და სამართლიანობის სამსახურში მისი ჩაყენების ვალდებულებას.

მართალია, სახელმწიფო, ერთი მხრივ, იცავს თავისუფლებას, იმავდროულად, თავისი ფუნქციების განხორციელებისას მას უწევს ინდივიდთა თავისუფლების შეზღუდვაც. კვლევის უდავო ღირსებად უნდა ჩაითვალოს, რომ სახელმწიფოს როლი თავისუფლებასთან მიმართებით განხილულია კონტექსტში და ისეთი ინსტრუმენტების გამოყენებით, როგორიცაა თანასწორობა, თანაზომიერების პრინციპი, დემოკრატიული პროცესი, სახალხო სუვერენიტეტი, წარმომადგენლობა, გადაწყვეტილებების მიღების პროცესი, ლეგიტიმურობა და ა.შ.

წიგნის მარგალიტად შეიძლება ჩაითვალოს თავისუფლება განათლების კონტექსტში. ამ თვალსაზრისით სამოქალაქო განათლების უწყვეტობა და თავისუფლების შეგნება საგანგებო ღირებულებითი წონის კატეგორიებია. საყურადღებოა თავისუფლების განხილვა სამართლთან, პოლიტიკასა და ეკონომიკასთან ურთიერთმიმართებით. სამართალი ქმნის თავისუფლების განხორციელების ჩარჩო პირობებს, პირველ რიგში ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების დაწესებით, ხოლო პოლიტიკა სთავაზობს გადაწყვეტილებების მიღების ასპარეზს, რომელშიც გადამწყვეტ როლს

თამაშობენ პრაგმატული გონება და სამართლიანობა. ეს ორი უკანასკნელი განაპირობებენ ჰარმონიულ პოლიტიკურ პროცესს კატაკლიზმებისა და დესტრუქციული დაპირისპირების გარეშე. ეკონომიკა თავისუფლების ქონებრივი, მატერიალური თვითრეალიზაციის სფეროა, რომლის გარეგნული გამოხატულება არის კერძო საკუთრება და სამენარმეო საქმიანობის თავისუფლება.

არასამართლებრივ სახელმწიფოსა და არადემოკრატიულ საზოგადოებაში პერმანენტულად ხდება თავისუფლების იდეის მანიპულირება და მისი ინსტრუმენტალიზება. ავტორი ნათლად აჩვენებს ტრანსფორმაციული საზოგადოებების პრობლემებს თავისუფლებასა და სამართლიანობასთან მიმართებით. წიგნში გაკეთებული მრავალი დასკვნა ავტორის პროფესიული გამოცდილებით არის განმტკიცებული, რაც ამ უაღრესად საინტერესო წიგნს კიდევ უფრო დიდ ღირსებას მატებს.

დარწმუნებული ვარ, რომ მკითხველთა ფართო წრე დიდი ინტერესით გაეცნობა ამ ფუნდამენტურ კვლევას, მასში ბევრ სააზროვნო მარგალიტს იპოვის და დარწმუნდება იმაში, რომ თავისუფლების იდეის განხორციელებისთვის სამართლებრივი სახელმწიფო, ძლიერი სახელმწიფო ინსტიტუტები და დემოკრატიული საზოგადოება ისევე აუცილებელია, როგორც თვით თავისუფლების იდეა.

ლადო ჭანტურია

პროფესორი, დოქტორი

სტრასბურგის ადამიანის უფლებათა ევროპული

სასამართლოს მოსამართლე

იელისი, 2021 წელი.

ისე მოხდა, რომ ამ წიგნის წაკითხვა სვანეთში დავიწყე - სწორედ იქ, სადაც თითქმის ყოველდღე მიწევდა თანასწორობაზე საუბარი, როცა სვანეთის სტუმრებისთვის უძველესი სვანური ცხოვრების წესების ახსნას ვცდილობდი და ამ დროს სწორედ ისეთი წიგნი აღმოვაჩინე, ყველაზე მეტად რომ დამეხმარა იმ ლექციების გაგრძელებასა და ფორმირებაში.

ადამიანებისთვის ყველაზე სანუკვარი და ძვირფასი თანასწორობა, უბრალოდ არ არსებობს თავისუფლებისა და სამართლიანობის გარეშე და ამ უბრალო ახსნისა და განმარტების სისწორეში, სწორედ ლევან იზორიას წიგნი დამეხმარა რომ კიდევ ერთხელ დავრწმუნებულიყავი იმაში, რასაც სხვებსაც ვუზიარებდი და ახლაც ვუზიარებ. განსხვავება კი ის იყო და არის, რომ მე მაინც ლიტერატურის, მითოლოგიისა და ზოგადად კულტურის ისტორიაში ვხედავ კაცობრიობის ამ თავგადასავალს და ამ წიგნის ავტორი კი ისე მეცნიერულად და ისტორიულად ხსნის ამ პროცესს, რომ მართლა ჰაერივით მომისწრო სვანეთის მაღალ მთებში, მიუხედავად იმისა, რომ ყველაზე ბევრი და კარგი ჟანგბადი, სწორედ სვანეთის მთებშია.

ყველაზე რთული მეცნიერება, მე მაინც პედაგოგიკა მგონია და ამ წიგნში კი სწორედ ისიც აღმოვაჩინე, რასაც სულ ვეძებ - თუ როგორ უნდა აღიზარდოს ბავშვი თავისუფლე-

ბისა და სამართლიანობის საკვებთან ერთად, როგორ ისწავლოს პასუხისმგებლობა და სახელმწიფოებრივი აზროვნება, რომ მერე დიდობაში, ის არ დაემართოს, რაც უფროსებს ემართებათ ხოლმე, როცა ჩაგვრისა და უსამართლობის მხარეს დგებიან (თუნდაც შემთხვევით).

ჩვენ ხშირად ვამბობთ რომ შემთხვევით არაფერი ხდება სამყაროში და ალბათ არც ეს წიგნი მივიღე შემთხვევით ჩემთვის ასეთი ძვირფასი დუდანა მაზმანიშვილისგან, რომელმაც შეიძლება არც კი იცის ზუსტად, თუ როგორი საჩუქარი გამიკეთა ზუსტად მაშინ, როცა ეს საჩუქარი ყველაზე მეტად მჭირდებოდა...

დათო ტურაშვილი
მწერალი

წინათქმა.

თავისუფლებაზე წიგნის შექმნის იდეა 2019 წლის 26 მაისს, საქართველოს დამოუკიდებლობის 101 წლის იუბილეს აღნიშვნის დღეს გამიჩნდა, როდესაც საქართველოს მოსახლეობის წინაშე სიტყვით გამოვდიოდი. არაფერია იმაზე დიდი პატივი, მიმართო შენს ერს, რომლის არსებობა თავისუფლებისთვის, საკუთარი ღირსებისთვის თავგანწირულ ბრძოლას უკავშირდება. გადავწყვიტე, ჩემი მოკლე მიმართვა წიგნის სახით გადმომეცა და ამით ჩემი მოკრძალებული წვლილი შემეტანა თავისუფლების განმტკიცების საქმეში.

ნიშანდობლივია, რომ წიგნის შექმნის იდეის განხორციელება 2021 წელს, ელჩის საპატიო მისიის ფარგლებში დავინწყე, როგორც ჩემი ქვეყნის ოფიციალურმა წარმომადგენელმა გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში, ქვეყანაში, რომელმაც დიდწილად განსაზღვრა ჩემი თავისუფლების შეგნება. ქართველი ხალხი გერმანელი ხალხის მადლიერია თავისუფლების რთულ გზაზე მტკიცე მხარდაჭერისთვის.

ტერმინი თავისუფალი ქართულ ენაში ორ სანწყისს, თავის, ანუ ადამიანის და უფლის ღვთაებრივ სანწყისს აერთიანებს. ეს დასავლური იდენტობაა, რომლის თანახმად, ადამიანი ღმერთმა თავის მსგავსად, თავის ხატად შექმნა და მისი ღირსება ხელშეუხებელ, ღვთაებრივ განზომილებაში აიყვანა.

საინტერესო პერიოდში მომინია ცხოვრება. სრულწლოვანებას მაშინ მივაღწიე, როდესაც საბჭოთა კავშირი დაიშალა.

ამ პერიოდში ჩემი ცნობიერების ჩამოყალიბება, ძირითადად, თავისუფლების იდეის გააზრებას უკავშირდებოდა. მინდოდა აღმეცქა და პრაქტიკულად შემეგრძნო გათავისუფლება საბჭოთა ტოტალიტარული ტყვეობისგან.

ჩემი თეორიული და პრაქტიკული სურვილების დასაკმაყოფილებლად ბედმა გამიღიმა, 1998 – 2002 წლებში სამეცნიერო მუშაობის შესაძლებლობა მომეცა გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში. ეს პერიოდი საუკეთესო საშუალება იყო კარგად გამეგო თავისუფლების არსი, მეცხოვრა თავისუფლების კულტურით ევროპაში, გამემიჯნა თავისუფლების ილუზია და რეალობა.

საბჭოთა კავშირის დაშლიდან და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენიდან 30 წელი გავიდა. რუსული აგრესიისა და ოკუპაციის შედეგად თავისუფლებისკენ გზა განსაკუთრებით რთული აღმოჩნდა საქართველოსთვის, მაგრამ დღეისათვის თავისუფლების დაცვა მთავარი გამოწვევა გახდა თავისუფალი სამყაროსთვისაც. დემოკრატიული და ავტორიტარული სისტემების მეტოქეობის პირობებში ეს გამოწვევა უფრო მეტ სიმძაფრეს იძენს. ამ ყველაფერს დაემატა გლობალური პანდემიით გამოწვეული პირადი თავისუფლების უპრეცედენტო შეზღუდვა, ამიტომ გადავწყვიტე ერთგვარად შევაჯამო ჩემი დაკვირვებები და შეფასებები იმაზე, თუ როგორ უნდა გავიგოთ და დავიცვათ თავისუფლება, როგორია გათავისუფლების გზა.

ვფიქრობ, დასავლურ სამყაროში თავისუფლება სამართლიანობისკენ სწრაფვის მუდმივი პროცესია. ეს პროცესი კომპლექსური მოვლენაა. წინამდებარე წიგნის პირველი ნაწილის ამოცანაა წარმოაჩინოს ის პირობები, ანუ პროცესის მახასიათებლები, რომელშიც თავისუფლება ყველაზე უკეთ

პოულობს თავის დანიშნულებას, როგორც თითოეული ადამიანისთვის, ისე საზოგადოებისთვის.

თავისუფლება ადამიანის შესაძლებლობებით იწყება, მაგრამ მხოლოდ ამ შესაძლებლობებით არ განისაზღვრება. პოლიტიკურ სისტემაში თავისუფლების დაცვისა და მისი განხორციელების ინსტიტუციური პირობები უსამართლობასთან ბრძოლის ისტორიულ გამოცდილებასა და პასუხისმგებლობას უკავშირდება, სწორედ ამით იძენს თავისუფლება თითოეული ადამიანისთვის ღირსეული თანაცხოვრებისა და სამართლიანი პროცესის ფუნდამენტური სამართლის პრინციპის მნიშვნელობას.

თავისუფლების პროცესუალური გაგება ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ მისი რეალური არსებობა მხოლოდ პოლიტიკური სისტემის ფარგლებშია შესაძლებელი, რომლის მთავარი მიზანი არის თითოეულის თავისუფლება, მაგრამ სხვის თავისუფლებასთან წონასწორობის პროცესში, ეს კი არის თავისუფლების პასუხისმგებლობით გაწონასწორების პროცესი.

საკუთარი თავისუფლების დაცვისა და მისი განხორციელების უფლება ამ სისტემის დაცვისა და განვითარების ვალდებულებასთან არის დაკავშირებული. რაც უფრო ძლიერია თითოეულის პასუხისმგებლობა, მით უფრო მაღალია თავისუფლების განხორციელების ხარისხი. ამ სისტემაში, სხვისი თავისუფლების უარყოფით არ არსებობს ჩემი თავისუფლება, ისევე, როგორც სხვისგან ჩემი თავისუფლების უგულებელყოფით არ არსებობს იგი. სისტემის არსებობა და მისი განვითარება თითოეული ჩვენგანის თავისუფლების შეგნებაზეა დამოკიდებული.

ეს არის პოლიტიკური სისტემის ისეთი მოდელი, რომელ-

შიც უზრუნველყოფილია სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესი. ამ შემთხვევაში სამართლიანობა წონასწორობის პროცესშია, თითოეულის თავისუფლება თანაბრად არის დაცული და ყველასთვის თანასწორი განვითარების სასტარტო პირობებია მოცემული. ინტერესთა კონფლიქტის, უფლებათა შეზღუდვის შემთხვევაში, დაპირისპირებულ სიკეთეთა თანაზომიერება არის დაცული. ეს არის სისტემა, რომელშიც ყველა ტიპის ძალაუფლება, იქნება ის სახელისუფლო თუ საზოგადოებრივი, სამართლითა და პასუხისმგებლობით არის განწესწორებული. ეკონომიკური სიძლიერეც დაბალანსებულია. წონასწორობის უზრუნველყოფაში ყველა მონაწილეობს, პასუხისმგებლობა არის მათი ქმედების მთავარი მასშტაბი. ეს პასუხისმგებლობა განსაკუთრებით მათ ეკისრებათ, ვინც ხალხის სახელით მოქმედებს, მაგრამ ხალხსაც აქვს თავისი წილი პასუხისმგებლობა აღებული. სახელმწიფო, როგორც სისტემის პოლიტიკური ცენტრი, თავად არის წონასწორობის ღერძი. ამ წონასწორობაზე გადის თავისუფლების საყოველთაო პრინციპი, სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესი.

თავისუფლების, როგორც სამართლიანობის პროცესის ძირითადი ელემენტების წარმოჩენის შემდეგ, წიგნის მეორე ნაწილი ეხება ავტორიტარული სისტემის, როგორც უსამართლობის პროცესის დახასიათებას. აქაც პროცესუალური ასპექტი იმ თვალსაზრისით არის შერჩეული, რომ უფრო გასაგები იყოს, თუ როგორ მოქმედებს ეს სისტემა სინამდვილეში. ამის შემდეგ, აღწერილია ის, თუ რა სიმძაფრეს იძენს, დღეს, გლობალურ გარემოში, თავისუფალ და ავტორიტარულ სისტემებს შორის მეტოქეობა. ეს არის მეტოქეობა პასუხისმგებლობასა და უპასუხისმგებლობას შორის,

სამართლიანობასა და უსამართლობას შორის. აღნიშნულ რეალობაში თავისუფალ სამყაროს ერთიანი, სტრატეგიული ძალისხმევა სჭირდება საფრთხეების შესაკავებლად, საკუთარი სისტემის შესანარჩუნებლად და მის გასააზრებლად. თავისუფალ სამყაროს, პირველ რიგში, თავისუფლების შეგნება და პასუხისმგებლობა აერთიანებს. სწორედ ამ პასუხისმგებლობით უნდა იყოს თავისუფლება გაძლიერებული.

ავტორიტარული სისტემების მცდელობა, რომ მხოლოდ ეკონომიკური კეთილდღეობით შექმნან განვითარების იმიჯი, არის თავად განვითარების იდეის სანინააღმდეგო. განვითარება არსებობს მხოლოდ იქ, სადაც საზოგადოების ყველა სფეროში, თითოეულ ადამიანს აქვს თვითრეალიზებისა და გამოხატვის თანაბარი შესაძლებლობა. ეს შესაძლებლობა არსებობს მხოლოდ ისეთ პოლიტიკურ სისტემაში, რომელშიც თავისუფლება არის უზრუნველყოფილი. თავისუფლება ქმნის საჯარო სივრცეს სამართლიანი პროცესისთვის, დისკუსიისთვის, კრიტიკისთვის, შეჯიბრებითობისთვის, უკეთესი არგუმენტით განვითარების შემდგომი ეტაპის დანახვისთვის. ადამიანის ღირსება განუყოფელია, არ შეიძლება მისი განსაზღვრა დიფერენცირებულად, ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული, თუ სხვა საზოგადოებრივი ცხოვრების ცალკეული სფეროს კრიტერიუმებით. ადამიანი საზოგადოების წევრია და მისი თავისუფლებისა და განვითარების საზომი, საზოგადოებაში, როგორც მთელში, მისივე ღირსეული და თავისუფალი ცხოვრება უნდა იყოს. გარკვეული სახით ტოტალიტარულ სისტემებშიც იყო სოციალური პირობები მოცემული, მაგრამ არ იყო მთავარი – ადამიანის ღირსეული ყოფა უზრუნველყოფილი.

თავისუფალ სამყაროში ინტეგრაცია საქართველოს მო-

სახლეობის ისტორიული არჩევანია. სამართლიანობისა და თავისუფლებისთვის ბრძოლა ქართველთა იდენტობის განუყოფელი ნაწილია, დასავლეთთან ინტეგრაციის სტრატეგიული მიზანი კი მოსახლეობის ღირსების გამოძახილი. საქართველოს მოსახლეობის ურყევი ნებაა, პირველ რიგში, საკუთარი ღირსებისა და თავისუფლების დასაცავად აილოს მეტი პასუხისმგებლობა, შექმნას დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს მტკიცე ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურა. საქართველოს ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაცია საქართველოს მოსახლეობასთან ერთად, მთელი თავისუფალი სამყაროს საერთო გამოწვევაა.

დიდ მადლიერებას გამოვხატავ ჩემი პედაგოგების, პროფესორების: გივი ინწკირველის, ლადო ჭანტურიას, როლფ კნიპერის, რალფ დრაიერის, ვერნერ ჰოინის, ფრანკ შრაიერის მიმართ, რომლებმაც გზა გამიკვლიეს დასავლეთისკენ. მადლობა დოქტორ ერეკლე ჩიგოგიძეს გერმანული ტექსტის, ხოლო პროფესორ მარიამ მანჯგალაძეს ქართული ტექსტის კორექტირებისთვის.

1.

**თავისუფლება
და წონასწორობა**

1.1. ღია პროცესი

1.1.1. თავისუფალი სამყარო, ანუ დასავლეთი

იმას, რასაც ჩვენ თავისუფალ სამყაროს, დასავლეთს (არა გეოგრაფიული ნიშნით) ვუწოდებთ, უმთავრეს პრინციპს – ადამიანის თავისუფლების იდეას ემყარება. თავისუფლება სხვადასხვა ეპოქაში განსხვავებულად აღიქმებოდა. ისტორიულად, ის მხოლოდ პრივილეგიებულებს გააჩნდათ. წარმოდგენა, რომ თავისუფლება მხოლოდ ძლიერთა უფლება იყო, განმანათლებლობამდე გაბატონებულ პოზიციას წარმოადგენდა. კანტი კაცობრიობის მონურ მდგომარეობაში ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ყოფნას ადამიანისვე გაუბედაობით ხსნიდა. თუმცა, უახლესმა ისტორიამ ისიც ცხადყო, რომ ამ მონური მდგომარეობის წინააღმდეგ თავისუფლების სახელითვე სხვადასხვა იდეოლოგიების გაბედულმა გალაშქრებამ, ხშირ შემთხვევაში, თავისუფლების უარყოფა გამოიწვია. მნიშვნელოვანია, თავისუფლების სწორი გაგება, რომ იგი მისმა არასწორმა ინტერპრეტაციამ არ მოსპოს.

პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია იმის გააზრება, რომ თავისუფლების პრინციპი, რომელიც საფუძვლად უდევს თავისუფალ საზოგადოებას, ყოველგვარი კონკრეტული შინაარსისგან უნდა იყოს დაცლილი. მას არ აქვს ერთხელ და სამუდამოდ განსაზღვრული სტატიკური მოცულობა. შესაძ-

ლოა, ადამიანის თავისუფლებები კონკრეტული უფლებებით და შესაბამისი დაცვის სფეროთი განისაზღვროს, მაგრამ არა წინასწარ დადგენილი ფარგლებითა და მოცულობით. თავისუფლება დინამიკურ, პროცესუალურ ხასიათში უნდა ვეძებოთ, რომელმაც თავად თავისუფლება უნდა უზრუნველყოს. როდესაც პროცესუალურ ხასიათზე ვსაუბრობთ, მხედველობაში გვაქვს სისტემა, რომლის ფარგლებში თავისუფლების რეალური განხორციელების და დაცვის პირობებია მოცემული. თავისუფალი სამყარო, დასავლეთი ამ სისტემაზეა დაფუძნებული. შესაძლოა, ადამიანის თავისუფლებებმა კონსტიტუციაში კონკრეტული უფლებების სახით პოვოს დეკლარირება, როგორც ეს საბჭოთა კონსტიტუციებშიც განხორციელდა, მაგრამ ადეკვატური სისტემის გარეშე მას არ აქვს განხორციელების შესაძლებლობა და პირიქით, ძირითადი თავისუფლებები შეიძლება არ იყოს ქვეყნის ძირითად კანონში ასახული, რადგან, მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში, ასეთი ტიპის კანონის არსებობის ტრადიცია არ არსებობს, თუმცა ადეკვატური სისტემის საფუძველზე უზრუნველყოფილია მისი განხორციელების აუცილებელი პირობები.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ წარმოქმნილი დამოუკიდებელი სახელმწიფოების გათავისუფლების გზა, პირველ რიგში, დასავლეთთან ინტეგრაციაში პოულობდა გამოხატულებას, მაგრამ თავად ინტეგრაციის ფაქტი, როგორც ზემოთ დეკლარირებული პრინციპების მაგალითზე ითქვა, არ არის ჯერ კიდევ გათავისუფლების გარანტი. თავისუფლება რეალურად არსებობს მხოლოდ ისეთი სისტემის პირობებში, რომელშიც ყველასთვის თანაბარი უფლებრივი მდგომარეობაა უზრუნველყოფილი შესაბამისი ინსტიტუციური

გარანტიებით. ეს სისტემა თავისთავად, ავტომატურად არ მუშაობს, ის მუდმივი გამოწვევაა თავისუფლებისთვის.

ევროპაში, კერძოდ კი გერმანიაში, ჩემი პირველი ვიზიტის ფარგლებში, თავისუფალ სამყაროზე მიღებული შთაბეჭდილება იყო თავისუფლება წესრიგში.

1.1.2. ღია განვითარებისთვის

სისტემა, რომელიც თავისუფლების პრინციპს ეფუძნება ღია ხასიათისაა, ანუ გახსნილია მუდმივი განვითარებისთვის. ზემოთ მოკლედ აღინიშნა, თუ როგორ შეიძლება თავისუფლების იდეა შეეწიროს რომელიმე იდეოლოგიას მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის გათავისუფლება ჰქონდათ მიზნად დასახული. ამის ერთ-ერთი თვალსაჩინო გამოხატულება არის მარქსიზმი და მის საფუძველზე შექმნილი ტოტალიტარული სისტემა. ამ უკანასკნელს, როგორც დახურულ სისტემას, მხოლოდ განსაზღვრულ იდეოლოგიურ ფარგლებში ჰქონდა საზოგადოებრივი განვითარება, შესაბამისად, ადამიანის ხსნა დანახული. ის არ იყო ღია განსხვავებული შეხედულებისთვის. მეტიც, მას საზოგადოებრივი განვითარების საბოლოო ეტაპიც კი ჰქონდა თეორიულად ჩამოყალიბებული, როგორც განვითარების საბოლოო მიზანი. ასეთი ტიპის სისტემებში არსებობს მხოლოდ ერთი ჭეშმარიტება, ერთი მიზანი.

დახურულობის თვალსაზრისით, იგივე მახასიათებლები აქვს ავტორიტარულ სისტემებსაც. მართალია, აქ სისტემის საფუძველს იდეოლოგია არ ქმნის, როგორც ტოტალიტარიზმის შემთხვევებში, მაგრამ აქაც, სისტემა ეფუძნება ძალაუფლების კონცენტრაციას, მისი შენარჩუნებისა და

არა თავისუფალი განვითარების პრინციპს. აქაც, თავისი უპირობო ჭეშმარიტებით, ავტორიტეტი მხოლოდ იმას უნდა ჰქონდეს, ვისაც აქვს ძალაუფლება.

ღია სისტემა ემყარება ადამიანის თავისუფალი განვითარების შესაძლებლობებს. ეს შესაძლებლობები კი განუსაზღვრელია. მას სრულყოფისკენ მუდმივი მისწრაფება ამოძრავებს. მისი წინასწარ განჭვრეტა, მით უფრო გარე ძალის მიერ, შეუძლებელია და სახიფათოც კი. ამიტომ, როდესაც ვსაუბრობთ იმაზე, რომ თავისუფლება შინაარსისგან უნდა იყოს დისტანცირებული, პირველ რიგში, მხედველობაში გვაქვს ის, რომ ყველასთვის თანაბრად იყოს თავისუფალი განვითარების შესაძლებლობა უზრუნველყოფილი, თავისი შეხედულებებითა და მისწრაფებებით. როგორც თითოეულის, ისე კაცობრიობის ისტორია წინასწარ რომ ყოფილიყო განსაზღვრული, მაშინ ისტორიასაც არ ექნებოდა აზრი.

პიროვნების ცხოვრება ერთგვარი განსაზღვრულობის მცდელობაა, მაგრამ ის არასდროსაა წინასწარ განსაზღვრული. მისი განვითარება, გარკვეულწილად, იმის ცოდნას ემყარება, როგორც ეს სოკრატემ თქვა, რომ მან არაფერი იცის. მომავლის არცოდნა აჩენს მისწრაფებას, სტიმულს, მეტი ცოდნის დაუფლებისთვის, მეტი განსაზღვრულობისთვის, მეტი განვითარებისთვის. საზოგადოებრივი განვითარება, ადამიანის შემოქმედებითი ენერგიის ერთ-ერთ მთავარ წყაროს, სრულყოფისკენ მუდმივ სწრაფვას ემყარება. ის დაუსრულებელი და უშრეტია, თავისთავად მოცემულია, როგორც თავისუფალი, ღია პროცესი. სწორედ ამ პროცესის უზრუნველყოფა არის განვითარების გარანტი.

თავისუფალი, ანუ ღია სისტემის საზოგადოება არ სჯერდება მიღწეულს. მისთვის არსებულის გადახედვა, კრი-

ტიკა, განვითარების ახალ ეტაპზე გადასვლა სასიცოცხლო მნიშვნელობის მატარებელია. ამას კი, როგორც აღინიშნა, ადამიანის თავისუფლება, ძირითადად კი მისი სრულყოფის-კენ მუდმივი მისწრაფების უნარი განაპირობებს. ღია ტიპის საზოგადოება არის თავისუფლების მუდმივი პროცესი.

ღია სისტემის საზოგადოებაში მთავარი გამოწვევა არის ის, რომ თავისუფლებით ყველასთვის თანაბარი განვითარების შესაძლებლობა იყოს უზრუნველყოფილი. თუმცა, არც ამ ტიპის საზოგადოებაში არსებობს თავისუფლება რისკების გარეშე.

1.1.3. საზოგადოების კომპლექსურობა

ღია საზოგადოება არ ვითარდება მექანიკურად, არც ბიოლოგიური ორგანიზმის სახით. საზოგადოება არ არის ადამიანების მექანიკური ჯამი და არც ადამიანია მხოლოდ ბიოლოგიური არსება. ადამიანის არსების უდიდეს ნაწილს წარმოადგენს მისი ფსიქოლოგიური, სულიერი თუ გონებრივი განვითარების სფეროები, რომელიც განსხვავებული მისწრაფებებით, მიზნებით და შინაგანი წინააღმდეგობრიობით გამოირჩევა.

თავად ადამიანში ორი საწყისია მოცემული – ცუდი და კარგი. იდეალური ადამიანი არ არსებობს. შესაბამისად, არსებობს მუდმივი ბრძოლა ამ ორ საწყისს შორის. მას, ვისაც რეალისტურად სურს აღიქვას საზოგადოების კომპლექსურობა, გააზრებული უნდა ჰქონდეს საზოგადოებრივი ცხოვრების წინააღმდეგობრივი, მრავალფეროვანი ხასიათი. საზოგადოებრივი განვითარება არ არის სწორხაზოვანი, რომელიც კონკრეტულ მიზანზე, საბოლოო იდეალზეა ორი-

ენტირებული. ღია სისტემის საზოგადოებისთვის მთავარი რისკი ისაა, რომ ადამიანის თავისუფლება სხვა ადამიანის თავისუფლებისთვის არ გახდეს საფრთხე. თავისუფლება წარმოუდგენელია ადამიანის გარეშე და ისიც ცუდსა და კარგს შორის არსებობს, ე.ი. არსებობს თავისუფლების ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობა. რაც არ უნდა პარადოქსულად ჩავთვალოთ ნათქვამი, თავისუფლება და თავისუფლების მთავარი საფრთხე არის ადამიანი. ამიტომ, მხოლოდ კერძო ადამიანის იმედად, თავისუფლებას ვერ ექნება საზოგადოებაში საყოველთაოდ განხორციელების რეალური შესაძლებლობა. ღია საზოგადოების მთავარი ამოცანაა ისეთი სისტემა, რომელშიც თითოეულის თავისუფლება თანაბრად იქნება უზრუნველყოფილი.

თეორიები, რომლებიც ადამიანის ამ წინააღმდეგობრივ ბუნებას უგულებელყოფენ და გულუბრყვილოდ მხოლოდ ადამიანის კეთილ ნებაზე აგებენ მომავალ საზოგადოებრივ განვითარებას, თავიანთი მკაცრი დოგმებით ხშირად რელიგიურ ხასიათსაც კი იღებენ. ზოგჯერ, მათ მწყობრ ლოგიკას ანარქიის დასაბუთებამდეც მივყავართ. იგივე ითქმის იმ თეორიებზე, რომლებიც ადამიანში, ძირითადად, ცუდისკენ მიდრეკილ არსებას ხედავენ და ამით ასაბუთებენ ჭკვიანი ხელისუფლის შეუზღუდავი ძალაუფლების აუცილებლობას, მონარქიული თუ ავტორიტარული სისტემების გამართლებისთვის.

ადამიანურ ფაქტორებთან ერთად, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა კომპლექსურობა სხვადასხვა ობიექტური მოვლენებითაც არის განპირობებული. ეპიდემია თუ ბუნებრივი კატასტროფა განსაკუთრებულ ზემოქმედებას ახდენს სოციალუმიან განვითარებაზე. ვცხოვრობთ უპრეცე-

დენტო პანდემიის პირობებში, რომელმაც არსებითად შეცვალა თითოეულის ცხოვრების სტილი. განსაზღვრულობა და გაურკვევლობა არის საზოგადოების კომპლექსურობის განუყოფელი ნაწილი.

1.1.4. სახელმწიფოს არსებობის მნიშვნელობა

თავისუფლება არის საზოგადოებაში ინდივიდუალობის, განსხვავების წინაპირობა, მაგრამ ამასთან ერთად, ის არის საზოგადოების ერთობისთვის ერთგვარი საფრთხეც. ადამიანს ცხოვრება ადამიანებთან, საზოგადოებასთან თანაცხოვრებით თუ შეუძლია. მათს ერთობას აძლიერებს საერთო წარმომავლობა, ენა, რელიგია, ტრადიციები. ძლიერი საზოგადოება გარკვეულ გეოგრაფიულ სივრცეში ყალიბდება, როგორც ერი. ჩნდება ეროვნული სოლიდარობა, პირველ რიგში, თავდაცვის განცდა. მტრისგან დაპყრობის ბოროტ ძალას ყოველთვის უპირისპირდებოდა თავდაცვის კეთილშობილური ენერგია. საერთაშორისო ასპარეზზეც მკაფიო კონტურებს იძენდა ადამიანის ბუნების ცუდი და კარგი მხარეები.

გარეშე ძალისგან თავდაცვის ინსტინქტი და თვითგადარჩენისთვის, კეთილდღეობისთვის საზოგადოების ერთობის გაძლიერება, მთავარ ისტორიულ მოთხოვნად იქცა. სანყის ეტაპზევე ჩნდება ძლიერი ლიდერის აუცილებლობა, რომელიც, პირველ რიგში, საკუთარ საზოგადოებაში მშვიდობიან თანაცხოვრებას, მტრისგან თავდაცვას და, საჭიროების შემთხვევაში, საკუთარი კეთილდღეობის გასაძლიერებლად სხვების დაპყრობას შეძლებდა. დროთა განმავლობაში, აუცილებელი ხდება აღნიშნულ მოთხოვნათა გარ-

კვეულ წესრიგში მოქცევის, ორგანიზებულობის მიღწევა. წარმოიქმნებიან მონარქიული სახელმწიფოები, რომელთა უპირველესი ფუნქცია ეროვნული ერთობის, საზოგადოების ჰომოგენურობის გაძლიერებაა.

მეთექვსმეტე-მეჩვიდმეტე საუკუნეებში, ევროპაში თანამედროვე სახელმწიფოების ჩამოყალიბების ეტაპზე, ერის ფარგლებში მშვიდობიანი თანაცხოვრების უზრუნველსაყოფად, ნათელი გახდა სახელმწიფოს მეტად გაძლიერების აუცილებლობა. რელიგიური დაპირისპირებით მოწყვლადი საზოგადოების გაერთიანებისთვის საჭირო იყო, პირველ რიგში, ისეთი ნეიტრალური ძალა, რომელიც საზოგადოებაში მტრულ დაპირისპირებას ჩაახშობდა. სწორედ ამ პერიოდს უკავშირდება თანამედროვე სახელმწიფოს სეკულარიზაციის პროცესი და სუვერენიტეტის ცნების თეორიული ჩამოყალიბება. ამ ორ ცნებაში განსაკუთრებულად გამოიხატებოდა დროის მოთხოვნა, რომელიც ეროვნულ მშვიდობას და უსაფრთხოებას უკავშირდებოდა.

აღნიშნულ პერიოდში სუვერენიტეტი გაგებული იყო, როგორც მონარქის შეუზღუდავი ძალაუფლება. განსაზღვრული ტერიტორიის ფარგლებში სახელმწიფო თავად მონარქთან იყო გაიგივებული. ის ყველა საზოგადოებრივ გაერთიანებაზე მაღლა იდგა. მისი უპირატესობა ღვთაებრივი წარმომავლობით, განსაკუთრებული ნიჭითა და უნარებით მართლდებოდა. თუმცა, სინამდვილე ცხადყოფდა იმას, რომ მონარქსაც, რაც არ უნდა გონიერი და კარგი თვისებები ჰქონოდა, როგორც ადამიანს, სუსტი მხარეებიც გააჩნდა, რაც, შეუზღუდავი ძალაუფლების პირობებში, სხვების უგულვებელყოფასა და საკუთარი ეგოს დაკმაყოფილებაში იჩენდა თავს. მონარქის სისასტიკე თუ კეთილგონიერება მის პიროვნულ ხასიათზე

იყო დამოკიდებული. სულ უფრო გარდუვალი ხდებოდა ნეიტრალურ ინსტანციის არსებობა.

მონარქის ძალმომრეობას, რომელშიც სახელმწიფო ძალაუფლება იყო კონცენტრირებული, მეჩვიდმეტე და მეთვრამეტე საუკუნის ევროპულმა განმანათლებლობამ თავისუფლების იდეა დაუპირისპირა. კლასიკური გაგებით, თავისუფლების ცნება, უპირატესად, სწორედ თავისუფლების ინდივიდუალისტურ გაგებას უკავშირდება, რომელიც პიროვნებისა და სახელმწიფო ხელისუფლების დაპირისპირების იდეას ემყარება, თუმცა, ისტორიულმა განვითარებამ ცხადყო, რომ თავისუფლებისთვის სახელმწიფო არის როგორც შესაძლო საფრთხე, ისე მისი დაცვის აუცილებელი გარანტი.

ყველა ტიპის სახელმწიფოში აუცილებელია ძალაუფლება. ღია ტიპის საზოგადოებაში ის ნეიტრალური ინსტანციის სახით არსებობს, რომელიც განსხვავების, დაპირისპირების, ინტერესთან შეუთავსებლობის პირობებში, თითოეული ადამიანის მშვიდობიან თანაცხოვრებას უზრუნველყოფს თავისუფლების გარანტიით.

1.2. პოლიტიკური სისტემა

ღია სისტემა მხოლოდ პოლიტიკური სისტემის სახით შეიძლება არსებობდეს. მართალია, საზოგადოებრივი ურთიერთობების ცალკეულ სფეროებს ავტონომიის მაღალი ხარისხი აქვს, რომელსაც განვითარების საკუთარი კანონზომიერება გააჩნია და დამოუკიდებლად ვითარდება, მაგრამ მთლიანობაში ამ სისტემის არსებობა დამოკიდებულია პოლიტიკური ცენტრის არსებობაზე. აღნიშნული ცენტრი გამოხატულებას პოვნებს სახელმწიფო სუვერენიტეტის იდეაში, რომელიც არა კერძო პირის ან ჯგუფის ინტერესებში ხედავს ხელისუფლების განხორციელების მიზანს, არამედ საყოველთაო, საჯარო ინტერესების განხორციელებაში. პოლიტიკური ცენტრის დეპერსონიფიცირება და მიუკერძოებლობის მაღალი ხარისხი არის იმის წინაპირობა, რომ სისტემას საყოველთაო აღიარება ჰქონდეს.

თავისუფლებას მხოლოდ პოლიტიკური სისტემის ფარგლებში შეუძლია არსებობდეს, სადაც მის აღიარებასთან ერთად, მისი დაცვის რეალური პირობებია გარანტირებული. ეს სისტემა არ არის აბსტრაქტული კონსტრუქცია, ის ბრძოლით, საზოგადოებრივი განვითარების კვალდაკვალ მიღებული ცოდნითა და გამოცდილებით ყალიბდებოდა და ვითარდება დღესაც. ის არ არის წინასწარ განსაზღვრული და დადგენილი. თავისუფლება სწორედ ამ სისტემის ფარგლებში იძენს განვითარებისთვის მუდმივი, დაუსრულებელი პროცესის ხასიათს.

1.2.1. მუდმივი სწრაფვა სამართლიანობისკენ

ერთ-ერთი უმთავრესი მისწრაფება, რომელიც ადამიანის კარგ მხარეს წარმოადგენს, არის სამართლიანობისკენ სწრაფვა. როგორც თავისუფლების განსაზღვრებაა თავად თავისუფლებისთვის სახიფათო, ისე სამართლიანობის დეფინიცია არის ღია ტიპის საზოგადოებისთვის რისკების შემცველი. როგორც თავისუფლება უნდა იყოს ყველასთვის შესაძლებელი, ისე სამართლიანობაც უნდა იყოს საყოველთაოდ მისაღები. კონკრეტული შინაარსით სამართლიანობის განსაზღვრა შეიძლება კონკრეტული დროის მოთხოვნას პასუხობდეს, მაგრამ მას ვერ ექნება აბსოლუტური ხასიათი. აბსოლუტურია მისი მუდმივი მოთხოვნის ფორმა, მუდმივი მისწრაფება. ეს მოთხოვნა ქმნის პოლიტიკური სისტემისთვის მთავარ ენერგიას. თითოეული ადამიანის სამართლიანობისკენ სწრაფვა აძლიერებს მათივე თავისუფლების მუხტს.

ისტორიულად, სამართლიანობისკენ მისწრაფებამ უსამართლობასთან ბრძოლით გაიკაფა გზა. პოლიტიკური სისტემა, რომელშიც თავისუფლება არის მუდმივი პროცესი სამართლიანობისთვის, ემყარება უსამართლობასთან ბრძოლის შედეგად აღიარებულ ღირებულებებს. ის იძლევა მომავალშიც სამართლიანობის მიღწევის ოპტიმალურ შესაძლებლობებს. ამ სისტემას არ აქვს პრეტენზია იმაზე, რომ სამართლიანობა განხორციელდა, მაგრამ აქვს სამართლიანობასთან მიახლოების პრეტენზია. ეს პროცესი არ არის სწორხაზოვანი, მას მუდამ მოჰოვება, დაცვა და ამოქმედება სჭირდება.

უსამართლობასთან ბრძოლას არ სჭირდება განსაკუთრებული განათლება და უნარები. უსამართლობა თითოეული

ადამიანის სამართლიანობის განცდას ეხება. ადამიანში ის, პირველ რიგში, იწვევს პროტესტს, რომელიც, შემდგომში, გამბედაობით იღებს მოქმედების ძალას. გამბედაობის გარეშე ის მხოლოდ შინაგან პროტესტად რჩება. თუ რა სახეს მიიღებს პროტესტის გამოხატვა, უსამართლობის მასშტაბზე და სამართლიანობის მიღწევის გარეშე ფაქტორებზეა დამოკიდებული; ამაზევეა დამოკიდებული პროტესტის ევოლუციური თუ რევოლუციური ფორმით გამოხატვა.

პოლიტიკურ სისტემაში, სადაც სამართლიანობის მუდმივი პროცესია უზრუნველყოფილი, საზოგადოებრივი ურთიერთობის ცალკეულ სფეროში პიროვნების თავისუფლება, თითოეულის უფლებრივი მდგომარეობა არის აღიარებული, უფლების დარღვევის შემთხვევაში კი სამართლიანობისთვის ბრძოლის მექანიზმებია გარანტირებული. სამართლიანობისთვის, საკუთარი უფლებისთვის ბრძოლა, საბოლოო ჯამში, ადამიანის გამბედაობაზე, მის ბრძოლისუნარიანობაზეა დამოკიდებული.

კაცობრიობის მიერ უსამართლობასთან ბრძოლამ განსაკუთრებული სიმძაფრე ევროპის უახლეს ისტორიაში შეიძინა მონარქიის, სოციალური უთანასწორობისა და ტოტალიტარული სისტემების წინააღმდეგ ბრძოლისას. სწორედ ამ ბრძოლის შედეგად მოპოვებულმა იდეალებმა, ძირითადი სამართლებრივი პრინციპების სახით, ასახვა ჰპოვეს ქვეყნის მთავარ სამართლებრივ დოკუმენტში - კონსტიტუციაში. ეს პრინციპები, უმთავრესად, ძირითადი უფლებების, დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს სახითაა დეკლარირებული. პოლიტიკური სისტემის ფარგლებში ისინი, ერთობლიობაში, უზრუნველყოფენ სამართლიანობისთვის თავისუფლების მუდმივ პროცესს.

აღნიშნული პრინციპების აღიარება არის საზოგადოების ერთგვარი შეთანხმება უსამართლობასთან ბრძოლის გზაზე, ამ ბრძოლით მიღებული ცოდნა კი, ერთგვარი გზამკვლევაა მომავალში. ეს არ არის განვითარების წინასწარ განსაზღვრული, აბსტრაქციული კონსტრუქცია, არამედ არის ისტორიული გამოცდილებით მიღებული ცოდნა, რომელიც გვისახავს ორიენტირებს, ზოგად ჩარჩო პირობებს საზოგადოებრივი ურთიერთობების ღია პროცესისთვის.

1.2.2. თავისუფლება პოლიტიკურ სისტემაში

თავისუფალი სამყაროს პოლიტიკური სისტემის ქვაკუთხედს ადამიანის თავისუფლება წარმოადგენს. ადამიანი დაბადებით არის თავისუფალი. თავისუფლებას რომელიმე სისტემა კი არ ქმნის, არამედ, ადამიანის ადამიანად ყოფნის ფაქტი. პოლიტიკურმა სისტემამ მისი დაცვა და გახორციელებისთვის ოპტიმალური პირობები უნდა უზრუნველყოს. აღნიშნული სისტემის მიზანს ადამიანი, მისი ღირსება წარმოადგენს. ადამიანის ღირსების აღიარება არის უსამართლობასთან ბრძოლის შედეგი, რომელმაც, პირველ კონსტიტუციებში, ადამიანის უფლებების დეკლარირებაში პოვა გამოხატულება. დესპოტის სასტიკი თვითნებობას ადამიანის თავისუფლების დაცვისა და მისი განვითარების იდეა დაუპირისპირდა.

კონსტიტუციებში გარანტირებული ძირითადი უფლებები ადამიანის თავისუფლების დაცვის იმ სფეროებს წარმოადგენენ, რომლებიც ყველაზე მეტად არიან შეზღუდვის საფრთხის ქვეშ. სახელმწიფო ჩარევებისგან მათი რეალური დაცვის მექანიზმი მხოლოდ იქ არსებობს, სადაც ეს უფლე-

ბები სამართლით არის გარანტირებული და თავად სახელმწიფო ხელისუფლება სამართლით არის შებოჭილი.

თავისუფლება მხოლოდ უფლების სახით, მხოლოდ სამართლით შეიძლება იყოს გარანტირებული. პოლიტიკური სისტემის მთავარი პრინციპი, რომ თავისუფლება ყველასთვის თანაბრად უნდა იყოს უზრუნველყოფილი, პირველ რიგში, მხოლოდ ისეთი სამართლებრივი სისტემის ფარგლებში შეიძლება განხორციელდეს, რომელშიც მისი საყოველთაო გავრცელების პირობებია მოცემული. სამართლებრივი გაგების მიღმა თავისუფლების თეორიული ინტერპრეტაციის უამრავი მცდელობა არსებობს და, რა თქმა უნდა, თითოეულ მათგანს აქვს არსებობის საფუძველი, მაგრამ ვერავინ შეძლებს სამართლის გარეშე რეალური თავისუფლების ახნას, რომელსაც საყოველთაო მოქმედების ხასიათი ექნება.

მხოლოდ სამართლებრივი, მათ შორის, სამართლებრივ-ფილოსოფიური აღქმის ფარგლებშია შესაძლებელი იმ პირობების გაგება, რომელშიც თავისუფლება ყველასთვის თანაბრად შეიძლება იყოს გარანტირებული. თავისუფლების სამართლით გაგება ნიშნავს იმის გათვითცნობიერებას, რომ საზოგადოებაში ადამიანს სჭირდება დაცვა როგორც სახელმწიფოს, ისე ადამიანის ჩარევისაგან. აუცილებელია, პოლიტიკური სისტემის ფარგლებში ისეთი ინსტანციის არსებობა, რომელიც არა პრივილეგიებით, რელიგიური თუ ეთნიკური კუთვნილებით, სქესით, კანის ფერით, თუ სხვა ნიშნით იცავს ადამიანს, არამედ როგორც სამართლის სუბიექტს. სამართლით ყველასთვის თანაბარი თავისუფლების და შესაბამისი უფლებრივი მდგომარეობის უზრუნველყოფა არის საზოგადოებაში მშვიდობიანი თანაცხოვრების გარანტი.

თავისუფლების საყოველთაო უზრუნველყოფა ითხოვს არა მარტო ნეგატიურად, სახელმწიფოს ჩარევისგან თითოეულის სამართლებრივი მდგომარეობის თანაბრად დაცვას, არამედ პოზიტიურად, ადამიანის ღირსეული არსებობისთვის სახელმწიფოსგან მინიმალური პირობების შექმნასაც, რომელშიც მისი თავისუფალი განვითარება იქნება რეალურად შესაძლებელი. მთლიანობაში, შეიძლება ითქვას, რომ, სამართლით, ყველასთვის თანაბარი თავისუფლების უზრუნველყოფით, იზრდება ადამიანის დადებითი მხარეების რეალიზების, განვითარების, სამართლიანობასთან მიახლოების შესაძლებლობა. მართალია, საბოლოო ჯამში, თავად ადამიანზეა დამოკიდებული საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზება, მაგრამ პოლიტიკური სისტემა, რომელშიც სამართლის მთავარ პრინციპს ყველასთვის თანაბარი თავისუფლება წარმოადგენს, ქმნის ოპტიმალურ პირობებს იმისთვის, რომ თითოეულმა მოქალაქემ შეძლოს საკუთარი თავისუფლების მაქსიმალური განხორციელება ისე, რომ არ შელახოს სხვისი თავისუფლება.

თავისუფლების საყოველთაო უზრუნველყოფა არის მუდმივი გამოწვევა. როგორც ზემოთ აღინიშნა, პოლიტიკურ სისტემაში საზოგადოებრივი ცხოვრება არის კომპლექსური ხასიათის, არსებობს ადამიანის განსხვავებული ინტერესები, განსხვავებული შესაძლებლობები, რომლებიც წინააღმდეგობრივია. თავად ადამიანიც წინააღმდეგობრივი არსებაა, ამიტომ მექანიკურად ვერ მოხდება საზოგადოებაში იდეალური ცხოვრების უზრუნველყოფა სამართლის საშუალებით. ყოველთვის იქნება ინტერესთა შეუთავსებლობის ფაქტები. საზოგადოებრივი განვითარების ყოველ ეტაპზე თავისუფლების საყოველთაო უზრუნველყოფა ითხოვს ისეთ

წესრიგს, რომელშიც თითოეული ადამიანის თავისუფლებას შორის წონასწორობა იქნება დაცული. ღია ტიპის პოლიტიკური სისტემა არის თავისუფლების წონასწორობის მუდმივი პროცესი.

1.2.3. პროცესი სამართლიანობისთვის

სამართლებრივი სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი ელემენტი – ხელისუფლების დანაწილება – ქმნის მნიშვნელოვან ინსტიტუციურ წინაპირობას იმისთვის, რომ პოლიტიკურ სისტემაში სამართლიანობისთვის, თავისუფლების წონასწორობისთვის მუდმივი პროცესი იყოს უზრუნველყოფილი. ხელისუფლების სამი შტოდან, უნინარეს ყოვლისა, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობაა აღნიშნული პროცესის მყარი საფუძველი. ეს პროცესი თემიდაშია საუკეთესოდ სიმბოლიზირებული. თემიდაში განსახიერებულია პირველ რიგში ის, რომ დამოუკიდებელი მესამე პირი სასწორზე წონის ორი სუბიექტის სამართლებრივ მდგომარეობას ისე, როგორც სასამართლო პროცესზე მოსამართლე აფასებს მოსარჩელის და მოპასუხის, ბრალმდებლისა და განსასჯელის არგუმენტებს. ის ყველა იმ პროცესულურ ელემენტს გამოხატავს, რომელიც სამართლიანობისთვის არის მნიშვნელოვანი. პირველ რიგში, აუცილებელია მიუკერძოებელი ინსტანციის არსებობა, მეორე რიგში, მნიშვნელოვანია, რომ ყველა მხარეს ჰქონდეს არგუმენტის წარმოდგენის საშუალება. და, მესამე რიგში, არგუმენტების აწონ-დაწონვის შემდეგ, შესაძლებელი უნდა იყოს მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულება.

ამ ეტაპების ინსტიტუციონალიზაციამ საუკეთესო გა-

მოხატულება პოვა სასამართლო პროცესში. სასამართლოს დამოუკიდებლობა, მხარეთა შეჯიბრებითობა და მიუკერძოებლად გადანყვეტილების მიღება, არის წინაპირობა სამართლიანობასთან დაახლოების. მიღებულ გადანყვეტილებას ვერ ექნება აბსოლუტური ხასიათი. იგი კონკრეტულ ეტაპზე არის სამართლიან გადანყვეტილებასთან მიახლოების ყველაზე ოპტიმალური საშუალება. ის ფაქტი, რომ ახალი არგუმენტებითა და გარემოებებით სასამართლო გადანყვეტილების ზედა ინსტანციებში გასაჩივრება და რევიზია შეიძლება, ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ არსებობს ღია, სამართლიანობასთან დაახლოების მუდმივი პროცესი. ბოლო ინსტანციის გადანყვეტილებაც შეიძლება დროთა განმავლობაში შეიცვალოს უფრო დამაჯერებელი საფუძვლით ახალი სასამართლო პრაქტიკის პირობებში.

კოდიფიცირებული სამართლის სისტემაში სამართლის ინტერპრეტაცია კანონის შინაარსის გადმოცემას ემსახურება, თუმცა, ამ სისტემაშიც არის ზოგადი ნორმები და პრინციპები, რომელთა სამართლიანობის საზრისის გაგება გარკვეული მეთოდოლოგიური საფუძვლებით ხდება, მაგრამ თავად ნორმის განმარტების ეს მეთოდები ვერ უზრუნველყოფს აბსოლუტური სამართლიანობის დადგენას. ნორმის ინტერპრეტატორისთვის ისინი წარმოადგენენ ნორმის სამართლიან შინაარსთან დაახლოების ოპტიმალურ, მაგრამ არა აბსოლუტურ საშუალებებს. იმავე მეთოდოლოგიური პრინციპებით, სხვადასხვა დროის ფარგლებში, განსხვავებული გარემოებების პირობებში, ნორმის ინტერპრეტაციამ შესაძლოა განსხვავებული შინაარსი მიიღოს. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმ გარემოებას, რომ სამართალში სამართლიანობის საზრისთან დაახლოების პროცესი

უნყვეტია უკეთესი, უფრო დამაჯერებელი არგუმენტის წარდგენით.

სამართლიანობასთან დასაახლოებლად სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა უფრო დამაჯერებელი არგუმენტის წარმოდგენა როგორც სასამართლო, ისე დემოკრატიული პოლიტიკური პროცესისთვის. პარლამენტი არის ხალხის წარმომადგენლობითი ორგანო, რომელმაც თავისი გადანყვეტილებებით უნდა წარმოადგინოს არა მხოლოდ ერთი პარტიის, არამედ საერთო სახალხო ინტერესები. დეპუტატის თავისუფალი მანდატის პრინციპი სწორედ სახალხო წარმომადგენლობის იდეას ემყარება.

საპარლამენტო ცხოვრებაში დებატები იწყება ცალკეული ინიციატივების თუ პროგრამების ირგვლივ. ეს ინიციატივები საზოგადოებრივი ცხოვრების საჭიროებიდან წარმოიშობა იმის მიხედვით, თუ რომელია პრიორიტეტული და რომელი მათგანი ითხოვს დროულ გადანყვეტას. პარლამენტში უზრუნველყოფილია მხარეთა არგუმენტების ჭიდილი. გადანყვეტილებას უმრავლესობა იღებს. ეს გადანყვეტილებაც არ არის აბსოლუტური ხასიათის, მაგრამ, სამართლიანი პროცედურების პირობებში, ის არის სამართლიანობასთან დაახლოების ოპტიმალური საშუალება. მიღებული გადანყვეტილება მომავალში ცვლილებებისთვის ყოველთვის ღიაა. უფრო დამაჯერებელი არგუმენტებით უმრავლესობის შეცვლისა და გადანყვეტილების გადახედვის პროცესი უწყვეტ დინამიკაშია, სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესის უზრუნველყოფა კი პროგრესის, წინსვლის წინაპირობაა.

1.2.4. დამოუკიდებელი ინსტიტუტები

სამართლიანი პროცესი მხოლოდ ისეთი პოლიტიკური სისტემის ფარგლებშია შესაძლებელი, სადაც ხელისუფლების დანაწილება არსებობს. ის არის აუცილებელი წინაპირობა იმისთვის, რომ თავისუფლება განხორციელდეს. სამართლით განმტკიცებული თავისუფლებებით თავად ხელისუფლება იზღუდება. ამ შეზღუდვის გარეშე უფლებების დეკლარირება და მათი დაცვა ატარებს მოწყალების გაცემის ხასიათს, რომელიც ხელისუფლის კეთილ ნებაზეა დამოკიდებული. თითოეულის წინაშე ვალდებულების აღება და ამ ვალდებულების შესრულების კონტროლი ხორციელდება მხოლოდ იქ, სადაც სამართლებრივი ვალდებულებები არსებობს და მათი აღსრულების ინსტიტუციური მექანიზმებია უზრუნველყოფილი.

თავისუფალ პოლიტიკურ სისტემაში ხელისუფლება სამართლით არის შებოჭილი. სამართლის უზენაესობის პრინციპის თანახმად, ხელისუფლების სამივე შტო, საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო, მხოლოდ სამართლით განსაზღვრული უფლებამოსილებებისა და კომპეტენციების ფარგლებში მოქმედებს. მართალია, ამ სისტემაში თავად სამართლებრივი ცვლილებებიც მუდმივად არის შესაძლებელი, მაგრამ ესეც მხოლოდ სამართლით განსაზღვრული პროცედურებისა და კომპეტენციების ფარგლებში. საბოლოო ჯამში, სამართლით ხელისუფლების შებოჭვა ქმედით სასამართლო კონტროლზეა დამოკიდებული.

ხელისუფლების დანაწილება არის აბსოლუტიზმის წინააღმდეგ მე-17 და მე-18 საუკუნეებში წარმოშობილი პრინციპი, რომელსაც მომავალში პოლიტიკურ სისტემაში კონტროლი-

სა და ბალანსის პროცესის უზრუნველყოფით ძალაუფლების კონცენტრაცია უნდა აეცილებინა თავიდან. დროთა განმავლობაში, სამართლის უშუალო მოქმედებით, პოლიტიკურ სისტემაში მყარი საფუძველი ჩაეყარა დამოუკიდებელი ინსტიტუტების მიუკერძოებლობისა და პროცედურულ ფარგლებში მოქმედების პრინციპს. დაპირისპირების შემთხვევაში, საზოგადოებაში განსხვავებული ინტერესების ობიექტური შეფასება დამოკიდებული გახდა მესამე, ნეიტრალურ ინსტანციის გადაწყვეტილებაზე, რომელსაც ყველას მშვიდობიანი და სამართლიანი თანაცხოვრება უნდა უზრუნველყო.

დამოუკიდებელი ინსტიტუტებისთვის მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს იმ ადამიანების საკუთარ ეგოცენტრისტულ ინტერესებზე მაღლა დგომა, რომლებიც აღნიშნული ინსტიტუტების სახელით გადაწყვეტილებებს იღებენ. სამართლებრივ ვალდებულებებთან ერთად მნიშვნელოვანია პროფესიული ეთოსის, ქცევის წესების არსებობა, რომელიც მათ მიუკერძოებლობასა და ზეპარტიულობას აძლიერებს. სასამართლო ეთოსით მოსამართლეებისთვის განსაზღვრული პერსონალური დამოუკიდებლობის მოთხოვნა სამაგალითო გახდა საჯარო სივრცეში დამოუკიდებელი ინსტიტუტების წარმომადგენლებისთვისაც. ეს ეთოსი ვრცელდება დეპუტატებსა და საჯარო მოხელეებზეც. განსაკუთრებით დეპუტატების კერძო და პარტიული ინტერესები დაბალანსებულია წარმომადგენლობითი ორგანოს იდეით, რომელიც პოლიტიკურ სისტემაში არის ხალხის მნიშვნელოვანი სახელმწიფო ინსტიტუტი. საჯარო სამსახურის ფარგლებში პროფესიული საქმიანობის განხორციელების დროს მოხელეთა დეპერსონიფიცირება და დეპოლიტიზირე-

ბა არის ინსტიტუტის დამოუკიდებლობის მნიშვნელოვანი საფუძველი. ზეპარტიულობა და მხარეთა არგუმენტების თანაბრად გათვალისწინება ასევე წარმოადგენს მასმედიის წარმომადგენელთა, ჟურნალისტების საქმიანობის ქვაკუთხედს. მასმედიის ინსტიტუციური დამოუკიდებლობის ხარისხი განისაზღვრება იმით, თუ რამდენად უზრუნველყოფს ის განსხვავებული პოზიციების, მხარეთა არგუმენტების განონასწორებულ მიწოდებას ისე, რომ მოქალაქემ შეძლოს ობიექტური შეფასება. ხელისუფლების მეოთხე შტოც სახალხო სუვერენიტეტის იდეით არის შეზღუდული.

პოლიტიკურ სისტემაში დამოუკიდებელი ინსტიტუტების კომპეტენციები სამართლით არის განსაზღვრული, ხოლო აღნიშნული ინსტიტუტების წარმომადგენელთა პროფესიული ეთოსი ერთგვარ თვითშეზღუდვასა და თვითდისციპლინირებას არის დაქვემდებარებული. პოლიტიკურ სისტემაში, მართალია, საზოგადოების მშვიდობიანი თანაცხოვრებისთვის, სახელმწიფო ინსტიტუტებშია სავალდებულო გადანაცვლებების მიღების უფლებამოსილება მონოპოლიზებული, მაგრამ სამართლიანობის მუდმივი პროცესის უზრუნველყოფისთვის აუცილებელია, რომ ის მუდამ ხელისუფლების დანაწილებით იყოს დაბალანსებული და კონტროლს დაქვემდებარებული. მხოლოდ ამ წინაპირობებით არის თავისუფლება შესაძლებელი.

1.2.5. თავისუფლება და თანასწორობა

სამართლიანობისთვის მუდმივ პროცესში მონაწილეთა სამართლებრივი მდგომარეობა თანაზომიერად უნდა იყოს გარანტირებული. თავისუფლების საყოველთაო უზრუნვე-

ლყოფა არის სამართლებრივი საფუძველი იმისთვის, რომ კონფლიქტის შემთხვევაში, საზოგადოებრივი ურთიერთობები დაბალანსებულად, სამართლიანად იყოს მოწესრიგებული. ამიტომ, კონსტიტუციებში, თავისუფლების პრინციპთან ერთად, ყოველთვის არის თანასწორობის პრინციპიც აღიარებული. თანასწორობა არის საზოგადოებაში თავისუფლების განონასწორების, ანუ ურთიერთობათა სამართლიანი რეგულირების საფუძველი.

იმ შემთხვევაში, თუ თავისუფლება თანასწორობის დაკნინებით იქნება ცალმხრივად აღიარებული, პოლიტიკურ სისტემაში მხოლოდ მათთვის იარსებებს განვითარებისთვის საუკეთესო შესაძლებლობა, ვინც სხვებზე უფრო ძლიერი და გამორჩეულია. ასეთი გაგებით თავისუფლება თავის თავთანვეა წინააღმდეგობაში. ასეთი მიდგომა საზოგადოების სუსტი ფენის წარმომადგენელთა თავისუფლებას აკნინებს და მათ ძლიერებზე დამოკიდებულს ხდის. ეს თვალსაჩინოდ ჩანს საბაზრო ეკონომიკის მაგალითზე, თუ ის ყოველგვარი რეგულაციის გარეშე მოქმედებს. მაგალითად, მონოპოლიების აკრძალვის გარეშე სხვას არ აქვს ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობა. საერთო ეკონომიკური დოვლათის სამართლიანი განაწილების გარეშე საზოგადოების სუსტი ფენისთვის არ არსებობს განვითარების სასტარტო შესაძლებლობა. მათი თავისუფლებები მხოლოდ ქაღალდზე რჩება დეკლარირებული. ადამიანი სილატაკეში ვერ იქნება თავისუფალი. სამართლიანობა ითხოვს, რომ მას თავისუფლებისთვის სამართლებრივ პირობებთან ერთად, ჰქონდეს მინიმალური სოციალური პირობებიც უზრუნველყოფილი.

იგივე ითქმის იმ შემთხვევაშიც, თუ პირიქით, თანასწორობის უპირატესობა თავისუფლების დაკნინებით იქნება

აღიარებული. ეს კი, მხოლოდ სახელისუფლებო ძალმომრეობით მიიღწევა. ამ დროს პოლიტიკურ სისტემაში არავის აქვს თავისუფალი განვითარების შესაძლებლობა. სინამდვილეში, ასეთ სისტემაში თანასწორობა თავის თავთან მოდის წინააღმდეგობაში და გაბატონებული კლასის პრივილეგიების უპირობო უპირატესობით ვლინდება. სხვების თანაბარი შესაძლებლობა კი ფეხქვეშ ითელება. აღნიშნული პოლიტიკური სისტემის საუკეთესო მაგალითი იყო კომუნისტური სახელმწიფოების არსებობა.

თავისუფლების საყოველთაო უზრუნველყოფის პრინციპიდან გამომდინარეობს კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპი. თავისუფლება ყველა სამართლის სუბიექტისთვის თანაბრად უნდა იყოს გარანტირებული. ყოველგვარი თვითნებური დიფერენციაცია, თანასწორის უთანასწოროდ შეფასება უნდა იყოს გამორიცხული. ამდენად, თანასწორობის პრინციპი, ზოგადად თვითნებობის აკრძალვაშია გამოხატული. თეორიულად, თავისუფლებაც, ძირითადად, სხვისი თვითნებობისგან დამოუკიდებლობაშია დანახული.

კონსტიტუციებში დეკლარირებული ცალკეული თავისუფლების სამართლებრივი კონსტრუქციაც ისეა ჩამოყალიბებული, რომ ყველა მათგანი ითვალისწინებს შეზღუდვის შესაძლებლობას. ეს შესაძლებლობა გამომდინარეობს იმ ფაქტის აღიარებიდან, რომ არ არსებობს აბსოლუტური თავისუფლება. საზოგადოებაში პიროვნების თავისუფლება მხოლოდ სხვისი თავისუფლების წონასწორობაში შეიძლება არსებობდეს. ყოველ კონკრეტულ სიტუაციაში, ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით, თითოეული ადამიანის თავისუფლების თანასწორად დაცვის ინტერესებიდან გამომდინარე, დამოუკიდებელმა ინსტიტუტებმა უნდა უზრუნვე-

ლყონ ოპტიმალური სამართლიანი მონესრიგება. ძირითადი თავისუფლებების შეზღუდვის კონსტიტუციური შესაძლებლობა სწორედ თავისუფლებისა და თანასწორობის ურთიერთშეხსებისა და ურთიერთგაძლიერების სამართლებრივ საფუძველს იძლევა.

თავისუფალ საზოგადოებაში თავისუფლება, ერთი მხრივ, სამართლებრივი შეზღუდვის შესაძლებლობას ექვემდებარება, მეორე მხრივ, ის პიროვნების თვითშეზღუდვას ემყარება. თავისუფლება და პასუხისმგებლობა ერთმანეთთან უშუალოდ არის დაკავშირებული. თვითშეზღუდვა, თავისუფლების პასუხისმგებლობით გააზრება, ნიშნავს სხვისი თავისუფლების პატივისცემას. ამ პასუხისმგებლობის გარეშე თავისუფალი საზოგადოების არსებობა წარმოუდგენელია. რაც უფრო დიდია თითოეულის პასუხისმგებლობა, მით უფრო მაღალია საზოგადოებაში თავისუფლების ხარისხი.

თავისუფლებისთვის პასუხისმგებლობის ჩამოყალიბება ძირითადად აღზრდისა და განათლების შედეგია. მას ვერ უზრუნველყოფ მხოლოდ გარედან დაკისრებული ვალდებულებებით. საზოგადოებაში მშვიდობიანი და სამართლიანი თანაცხოვრებისთვის მნიშვნელოვანია მოქალაქეობრივი, თავისუფლების ეთოსის არსებობაც, რომელიც საკუთარი ეგოიზმის მიღმა ითვალისწინებს თანამოქალაქის, საზოგადოების ინტერესებსაც. მხოლოდ დაპირისპირებით ვერ იარსებებს თავისუფალი საზოგადოება, აუცილებელია, თითოეული მოქალაქის მხრიდან თავისუფლების ურთიერთპატივისცემა და აღიარება, რათა ყველას ჰქონდეს თანაბარი შესაძლებლობა სამართლიანობის უწყვეტ პროცესში.

1.2.6. თანაზომიერების პრინციპი

პოლიტიკურ სისტემაში არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ გადანყვეტილებები სამართლიანობასთან მაქსიმალურად იყოს დაახლოებული. ხელისუფლების სამივე შტოს გადანყვეტილება თანაზომიერების პრინციპის საფუძველზე მიიღება. ის არის სამართლის უმნიშვნელოვანესი პრინციპი, რომელიც სამართლიანობის იდეიდან გამომდინარეობს. აღნიშნული პრინციპი თავისუფლების ცალკეული უფლებების შეზღუდვისას ხელისუფლებას გარკვეულ ჩარჩოში აქცევს, ის უზრუნველყოფს, ერთი მხრივ, თავისუფლების და, მეორე მხრივ, თავისუფლების შეზღუდვის ერთგვარ განონასწორებულ, თანაზომიერ დამოკიდებულებას. არ შეიძლება მოქალაქის პირადი სფეროს იმაზე მეტად შეზღუდვა, ვიდრე ეს აუცილებელია. ის არის სამართლიანობის მუდმივ პროცესში საპირისპირო ინტერესების თანაზომიერი შეჯერების მასშტაბი. გადანყვეტილებების სასამართლო კონტროლისთვის, მათ შორის, განსაკუთრებით, კონსტიტუციური კონტროლისთვის, იგი არის სამართლიანობის ცენტრალური საზომი.

თანაზომიერების პრინციპის თანახმად, თავისუფლების შეზღუდვა ლეგიტიმურ მიზანს უნდა ემსახურობდეს, ხოლო საშუალება, რომელიც თავისუფლების შეზღუდვისთვის არის შერჩეული, სხვადასხვა ალტერნატივიდან უნდა იყოს ყველაზე ნაკლები ზიანის მომტანი როგორც ინდივიდისთვის, ისე საზოგადოებისთვის. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, არის თუ არა შეზღუდული სიკეთე (თავისუფლება) შეზღუდვის მიზანთან (სხვისი თავისუფლება ან საჯარო ინტერესი) წონასწორობაში, პრო-

პორციულ დამოკიდებულებაში. გადამწყვეტია მათი შეპირისპირება, რამაც უნდა გამოიწვიოს, რომ ერთი სიკეთე არ იქნება არაპროპორციულად, ცალმხრივად შეფასებული მეორე სიკეთის ხარჯზე. შინაარსის განსაზღვრის თვალსაზრისით, პროპორციულობა არ არის ორიენტირებული სხვა კრიტერიუმებზე. იგი თავად არის ინტერესთა თანაზომიერი შეფასების საზომი. ეს საზომი არ არის აბსოლუტურად განსაზღვრული და სტატიკური. იგი, კონკრეტულ საზოგადოებრივ ურთიერთობასთან მიმართებით, მუდამ დინამიკური და შეფარდებითია; აბსოლუტურია მხოლოდ პროპორციულობის მუდმივი მოთხოვნა. თავად შეფასების შინაარსი იმ კონკრეტულ ფაქტზეა დამოკიდებული, რომლის მიმართაც გამოიყენება თანაზომიერების პრინციპი, ანუ იმ კონკრეტული ინტერესების მნიშვნელობაზე, რომელთა ურთიერთდამოკიდებულება შეჯერებული და განონასწორებული თანაფარდობით უნდა მოწესრიგდეს.

მაგალითად, საკუთრების უფლების შეზღუდვის დროს, კანონმდებლის უფლებამოსილება მით უფრო დიდია, რაც უფრო მეტია კონკრეტული საკუთრების ობიექტის სოციალური ფუნქცია. თავად საკუთრების უფლების სოციალური ფუნქციის დადგენისთვის კი მნიშვნელოვანია, თუ რამდენად ეხება ეს საკუთრება საზოგადოებრივ ინტერესებს. მაგალითად, მიწის საკუთრება, გარემოს დაცვის თვალსაზრისით, ეხება საზოგადოებრივ ინტერესებს და, შესაბამისად, სოციალური ფუნქციითა დატვირთული. საკუთრების უფლების შეზღუდვის სფეროში კანონმდებლის უფლებამოსილებაც მხოლოდ საკუთრების სოციალური ფუნქციის ადეკვატური და, შესაბამისად, პროპორციული უნდა იყოს. საკუთრების შეზღუდვა არ შეიძლება იმაზე მეტი მოცულობით, როგორ-

საც კონკრეტულ სიტუაციაში საზოგადოებრივი ინტერესი ითხოვს.

იქ, სადაც ღირებულებათა შეფასება ხდება, დედუქცია დამარცხებისთვის არის განწირული. იურიდიული შეპირისპირება მოსამართლის არგუმენტებისა და შეხედულებების შერჩევის პროცესია, რომელიც ყოველთვის კონკრეტულ ფაქტზე, ანუ, კონკრეტული ინტერესისა თუ უფლების შეფასებაზეა დამყარებული.

1.2.7. დემოკრატიული პროცესი

ღია და თავისუფალი საზოგადოების პოლიტიკურ სისტემაში მიმდინარე პოლიტიკური ცხოვრება სამართლიანობისთვის მუდმივი ბრძოლის პროცესია. ამ ბრძოლის მთავარი იარაღი არგუმენტია. სიტყვის თავისუფლება ქმნის არგუმენტის გამოხატვისა და ამით საზოგადოებაში იდეალური დისკურსის საფუძველს. დისკურსში მონაწილეთა თანასწორი უფლებრივი მდგომარეობა უზრუნველყოფს იძულების გარეშე საუკეთესო არგუმენტის უპირატესობას. ჰაბერმასის სიტყვებით, თავად საუკეთესო არგუმენტშია მოცემული იძულება დაძალების გარეშე. ასეთ პირობებში, აზრთა და არა ძალის დაპირისპირება ქმნის განვითარების, სამართლიანობასთან დაახლოების წინაპირობას. სიტყვის თავისუფლება მშვიდობის პირობებშია შესაძლებელი, ყველასთვის თანაბარ პირობებში. სიტყვის თავისუფლებას მხოლოდ იდეალურ დისკურსში არგუმენტის გამოხატვა ვერ უზრუნველყოფს. გარკვეული გადაწყვეტილების გარეშე დისკურსმა შეიძლება უსასრულო სახე მიიღოს. ამასთან, მხოლოდ არგუმენტი, მათ შორის დისკურსისთვის შესაბამისი მორალური პროცედუ-

რებით, ვერ იქნება მშვიდობის გარანტი, თუ არ იქნა დაცული მისი განხორციელებისთვის სამართლებრივი პირობები. ამ პირობებზეა დამოკიდებული რეალურ პოლიტიკურ ცხოვრებაში მწვავე, მაგრამ მშვიდობიანი კამათი. მხოლოდ, სიტყვის თავისუფლების სამართლებრივი, ინსტიტუციური გარანტიებით არის შესაძლებელი პროცესი, რომელიც სასამართლო პროცესის მსგავსად, პოლიტიკურ სივრცეში მხარეებს პოზიციების გამოხატვისთვის თანაბარ უფლებებს ანიჭებს და, ამასთან, მიუკერძოებლად მათი შეფასების და გადაწყვეტილების მიღების საფუძველს წარმოადგენს.

პოლიტიკურ სისტემაში საზოგადოების წევრთა მიერ ჯრის გამოხატვისა და დისკურში მონაწილეობის მშვიდობიან ფორმას წარმოადგენს დემოკრატიული წესრიგი. კონსტიტუციები განამტკიცებენ დემოკრატიას არა როგორც დახურულ, სრულყოფილ მოდელს, არამედ როგორც განვითარებისთვის მუდამ ღია პროცესს, რომელიც შესაბამისი პრინციპებისა და ნორმების დაცვით მოქმედებს. სიტყვის თავისუფლება რეალურად ამ წესრიგის, დემოკრატიის ფარგლებში მოქმედებს.

1.2.7.1. სახალხო სუვერენიტეტი და თავისუფლება

დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემაში სახელმწიფო ხელისუფლების წყაროს ხალხი წარმოადგენს. თუმცა, ეს არ ნიშნავს ხალხის უშუალო მმართველობას. მმართველობის ამ ფორმის ფუნდამენტს წარმოადგენს თითოეული ადამიანის თავისუფლება. თავისუფლება კი, ისეთი სისტემის ფარგლებშია შესაძლებელი, სადაც არცერთ სუბიექტს არ აქვს შეუზღუდავი ძალაუფლება, მათ შორის ხალხსაც. ამი-

ტომ, სახალხო სუვერენიტეტის ცნება არ ნიშნავს ხალხის ძალმომრეობას, არამედ მის პოლიტიკურ თვითგამორკვევას, რომელიც მისი თითოეული წევრის თავისუფლებითა და თვითგამორკვევით იწყება. ამ ფუნდამენტის გარეშე, ხალხის მმართველობა ადამიანის ნების საწინააღმდეგოდ, გარედან თავსმოხვეულ მმართველობად გადაიქცევა.

დემოკრატიული პროცესი მხოლოდ ისეთი სამართლებრივი ნორმებისა და პროცედურების პირობებშია შესაძლებელი, რომელშიც საზოგადოების ცალკეულ წევრს აქვს თანაბარი უფლება საკუთარი ნების გამოსახატად. ამ თვალსაზრისით, სიტყვის თავისუფლებასთან ერთად, დემოკრატიისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ისეთი უფლებების სამართლებრივ გარანტიებს, როგორებიცაა, მაგალითად, არჩევნების, პრესის, შეკრებების, პარტიული საქმიანობის თავისუფლება და სხვ. აღნიშნული თავისუფლებების გარეშე არ არსებობს დემოკრატია, დემოკრატიის სიცოცხლისუნარიანობა კი, საბოლოოდ, ამ უფლებების სამართლებრივი უზრუნველყოფის პირობებზეა დამოკიდებული.

სახალხო სუვერენიტეტის პრინციპი არ გულისხმობს ხალხის ერთიანი, აბსტრაქტული ნების არსებობას. ხალხი, როგორც პოლიტიკურ სისტემაში დემოკრატიული პროცესის წყარო, საკუთარ ნებას გამოხატავს საზოგადოებაში, რომელიც მისი წევრების განსხვავებული პოზიციებით, ინტერესებით, კონფლიქტებით გამოირჩევა. სწორედ ამ ღია დაპირისპირებით არსებობს დემოკრატია, თუმცა, ადამიანის უფლებათა სამართლებრივ ჩარჩოში მოქცევით. დემოკრატიული პოლიტიკური პროცესი არის მთელი ხალხის და არა რომელიმე მისი ნაწილის (იქნება ეს უმრავლესობა, თუ უმცირესობა) ღია და თავისუფალი პროცესი. ამ პროცესში

ყველა თანაბრად მონაწილეობს სამართლით უზრუნველყოფილი, პროცესისთვის რელევანტური ძირითადი უფლებებითა და პროცედურებით.

არჩევნებში ხალხის ნების გამოხატვა თითოეული ადამიანის საარჩევნო უფლების რეალიზებით ხდება. არჩევნების პერიოდულობა კი საზოგადოებაში განსხვავებული პოზიციების, კრიტიკის, ალტერნატიული ინიციატივების მობილიზებისა და შესაბამისი სახელისუფლო ცვლილებებისთვის ქმნის ლეგიტიმურ საფუძველს. ამ ჯანსაღი კონკურენციის პირობებში ხალხი ირჩევს ხელისუფლებას, რომელსაც გარკვეულ პერიოდის შემდეგ ხალხივე გადაირჩევს.

დემოკრატიაში ხალხი საზოგადოებრივი დისკუსიის დინამიკურ და უწყვეტ პროცესშია ჩართული. ყველა აქტორის ჩართულობით, ინდივიდუალურად თუ ორგანიზებული ჯგუფის სახით, იქმნება საჯარო სივრცე, რომელშიც საზოგადოებრივი აზრი, შესაბამისი ქცევის წესები ყალიბდება. ამ სივრცეში მყარდება პოლიტიკური კულტურა – ერთმანეთის წინაშე, ხალხის წინაშე პასუხისმგებლობა.

1.2.7.2. წარმომადგენლობა და თავისუფლება

თავისუფლების განხორციელება, როგორც ზემოთ აღინიშნა, იმ პირობებშია შესაძლებელი, რომელშიც ყველას აქვს გამოხატვის თანაბარი შესაძლებლობა, როდესაც ხელისუფლება დანაწილებული და სამართლით შეზღუდულია. ხალხიც, მიუხედავად იმისა, რომ ხელისუფლების წყაროა, სამართლით განსაზღვრულ ფარგლებში მოქმედებს და არა თვითნებურად. ხალხის მიერ არჩეულ ორგანოებს აქვთ წარმომადგენლობითი ფუნქცია. ლეგიტიმაციის მიუხედავად,

თითოეულის თავისუფლების დაცვის ინტერესიდან გამომდინარე, მათი საქმიანობაც სამართლით არის შეზღუდული, ხოლო სამართლის დარღვევის შემთხვევაში, მათი ქმედება სასამართლოში გასაჩივრებას ექვემდებარება.

დემოკრატია წარმომადგენლობის იდეას ემყარება. სახელმწიფო ორგანოები ხალხის სახელით და მისი ინტერესებით მოქმედებს. ხალხის წარმომადგენლობითი ორგანო პარლამენტია. მას პერიოდულობით ხალხი ირჩევს. მისი განსაკუთრებული პასუხისმგებლობაც ხალხის წინაშე განისაზღვრება. დეპუტატების საქმიანობა თავისუფალი მანდატის იდეას ემყარება. თანამედროვე დემოკრატიაში წარმომადგენლობა არა მხოლოდ იმის გამოა მიზანშეწონილი, რომ მრავალმილიონიან საზოგადოებაში უშუალოდ ხალხის მმართველობა შეუძლებელია, არამედ იმიტაც არის გამართლებული, რომ ის ვინრო, კერძო ინტერესებისაგან ერთგვარ თვითდისტანცირებას და საერთო ინტერესებზე ორიენტაციას უზრუნველყოფს. ამ პირობებშია თითოეული ადამიანის თავისუფლებისთვის ოპტიმალური შესაძლებლობა მოცემული.

პარლამენტი ხალხის ორგანოა, ის წინასწარ განსაზღვრული ხალხის ნების იდენტიფიცირებას კი არ ახდენს, არამედ მონაწილეთათვის თავისუფალი და თანაბარი დებატების მუდმივ პროცესში ხელს უწყობს ჭეშმარიტებასთან დაახლოებას. ამ პროცესში მხარეთა მიერ იმის გააზრება, რომ მხოლოდ პარტიკულარული ინტერესებით არ მოქმედებენ, არამედ წარმომადგენენ ხალხის ორგანოს, მნიშვნელოვანწილად ზრდის ხალხის ნების სამართლიანად ჩამოყალიბების შესაძლებლობას. რა თქმა უნდა, ნების კონკრეტული გამოხატვა ვერასდროს იქნება აბსოლუტური ხასიათის და

ისიც კონკრეტული გარემოებების მიხედვით, მომავალშიც მუდმივ ცვლილებებს დაექვემდებარება, მაგრამ ის უნდა იყოს ოპტიმალურად მიუქერძოებელი და ობიექტური გამობატულების საშუალება.

დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემაში წარმომადგენლობა კანონის უზენაესობის პრინციპის დაცვითა და ხალხის წინაშე ანგარიშვალდებულებით მყარდება. კანონის დაცვა არის იმის წინაპირობა, რომ დამოუკიდებელი ინსტიტუტების ფარგლებში გადაწყვეტილებების მიღება საერთო ინტერესების საფუძველზე მოხდება, თავად საკანონმდებლო ინიციატივები კი, კანონით რეგლამენტირებული პროცედურების დაცვით განხორციელდება. ამას ემატება საჯარო სივრცეში ხალხის წინაშე განსაკუთრებული პასუხისმგებლობის არსებობა, რომელიც დამატებით საფუძველს ქმნის სახელმწიფო ინტერესებზე ორიენტაციისთვის. სამართლიანობისთვის მუდმივ ბრძოლაში წარმომადგენლობის პრინციპი აძლიერებს დემოკრატიულ პროცესებში მონაწილე თითოეული აქტორის ხალხის წინაშე პასუხისმგებლობას.

1.2.7.3. დემოკრატიულ პროცესში მონაწილე სუბიექტები

დემოკრატიაში პროცესების სამართლიანად წარმართვა დიდწილად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორია პროცესში მონაწილე სუბიექტების უფლებრივი მდგომარეობა, როგორია მათი ქცევის წესები, პასუხისმგებლობის ხარისხი, როგორია სინამდვილეში მათი გავლენის ფაქტორები და რეალური ძალაუფლება. ყოველივე ეს მნიშვნელოვანია იმისთვის, რომ საერთო ინტერესების დასაცავად, კანონის

მეშვეობით და მონაწილეთა მაღალი თვითშეგნებით, რაც შეიძლება მეტად იყოს უზრუნველყოფილი საზოგადოებაში ცალკეული ინტერესების წონასწორობა.

სუბიექტთა წრე ორ ნაწილად შეიძლება დაიყოს, ერთი მხრივ, სახელმწიფო სტრუქტურებისა და, მეორე მხრივ, საზოგადოებრივი ჯგუფების სახით. სახელმწიფო სტრუქტურები, საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ორგანოების ფორმით, ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის თანახმად, სამართლით განსაზღვრული კომპეტენციის ფარგლებში ახორციელებენ ხელისუფლებას, რომლის წყარო ხალხია. მართალია, თანამედროვე დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემა იცნობს მმართველობის სამ ფორმას, საპარლამენტოს, საპრეზიდენტოს და შერეულს, მაგრამ დემოკრატიული პროცესებისთვის მნიშვნელოვანია ის, რომ სამივე მათგანი სამართლით იყოს შებოჭილი, რომლის უმთავრესი პრინციპი ხელისუფლების დანაწილებაა. დემოკრატიული მმართველობის ნებისმიერ ფორმაში თვითნებობის შეზღუდვა არის დემოკრატიული თვითგამოხატვის წინაპირობა.

ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობას. შეიძლება მმართველობის სამი ფორმა იცვლებოდეს საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების დამოუკიდებლობის, კომპეტენციების მოცულობის ხარისხით, მაგრამ სასამართლოს დამოუკიდებლობის მაღალი სტანდარტი სამივესთვის არის უპირობო, უნივერსალური მოთხოვნა. თავისუფლება ბოჭავს ხელისუფალს. მას უშუალოდ მოქმედი სამართლის მნიშვნელობა აქვს. იმ შემთხვევაში, თუ მოქალაქე თვლის, რომ მისი თავისუფლება ხელისუფლების მიერ

შეილახა, მას აქვს სასამართლოში გასაჩივრების უფლება. ამასთან, თავისუფლების შეზღუდვის შემთხვევაში, ხელისუფლებას აქვს მისი გამართლებისა და დასაბუთების ვალდებულება. არა თავისუფლების უზრუნველყოფა ითხოვს დასაბუთებას, არამედ, მისი შეზღუდვა. ეს შეზღუდვა სხვისი თავისუფლების, ან საზოგადოებრივი ინტერესის დაცვით შეიძლება გამართლდეს.

ღია და თავისუფალ დემოკრატიულ პროცესში მონაწილე სახელმწიფო სუბიექტების როლი მხოლოდ უფლებამოსილებებისა და კომპეტენციების სამართლებრივი განსაზღვრით ვერ შემოიფარგლება. აუცილებელია, პოლიტიკურ აქტორთა თანამშრომლობისა და თვითშეზღუდვის კულტურა. ასე მაგალითად, მმართველობა ვერ იქნება დემოკრატიულად ეფექტური, თუ მხოლოდ პოლიტიკური ნიშნით დაიბლოკება ინიციატივების უმრავლესობა; თუ მთავრობის ჩამოყალიბების დროს მხარეებს კომპრომისის უნარი არ აღმოაჩნდებათ. ზოგადად, პოლიტიკურ აქტორებს შორის თანამშრომლობასა და კერძო ინტერესებისგან თვითდისტანცირების ხარისხზეა დამოკიდებული დემოკრატიის გრძელვადიანი სიმტკიცე. იქ, სადაც პოლიტიკური მოწინააღმდეგე მტრად არის გამოცხადებული, სადაც დაპირისპირება ზღვარგაღასული რიტორიკის ხასიათს იღებს და მხოლოდ ერთ მხარეს აქვს საერთო, საზოგადოებრივი ინტერესების გამოხატვის და დაცვის მონოპოლია, დემოკრატია მოწყვლადია. შესაბამისად, თანაბარ პოლიტიკურ თავისუფლებებზე საუბარი აღარაა შესაძლებელი.

სახელმწიფო ორგანოების მიღმა არსებული განსხვავებული ინტერესები, პოზიციები, თუ არგუმენტები ორგანიზებულად, სხვადასხვა საზოგადოებრივი ჯგუფების სახით

არის წარმოდგენილი. აღნიშნული ჯგუფები პირდაპირ თუ არაპირდაპირ გავლენის მქონენი არიან სახელისუფლო ორგანოების მიერ ხალხის ნების ჩამოყალიბებისა და გადამწყვეტილების მიღების პროცესზე. ამ თვალსაზრისით, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს პოლიტიკურ პარტიებს. ისინი ერთგვარ შუალედურ რგოლს წარმოადგენენ ხალხისა და სახელმწიფო ინსტიტუტების, განსაკუთრებით კი, პარლამენტისა და მოქალაქეების ურთიერთობისას. პარტია არის პოლიტიკური პროცესების ერთ-ერთი მთავარი მხარე, რომელიც საკუთარი იდეოლოგიის საფუძველზე, საზოგადოებრივი განვითარების პროგრამას შეიმუშავებს და მისი განხორციელებისთვის საზოგადოების მობილიზებას და არჩევნებით ხელისუფლებაში მოსვლას ისახავს მიზნად. პარტიების იდეოლოგიებსა და პროგრამებს შორის კონკურენციით, ყოველდღიურ პოლიტიკურ დისკუსიაში პარტიულ აქტორებს შორის კამათით უფრო ჯანსაღი ხდება დემოკრატია. თავად ერთი პარტიის ფარგლებშიც კი პროცესები დემოკრატიულად უნდა იყოს ორგანიზებული, განსაკუთრებით, შიდაპარტიული არჩევნების თვალსაზრისით.

აპოლიტიკური აქტორებიც განსაკუთრებულ გავლენას ახდენენ პოლიტიკურ ცხოვრებაზე. პირველ რიგში, ეს ეხება სამოქალაქო საზოგადოების ისეთ აქტიურ ნაწილს, როგორიცაა არასამთავრობო ორგანიზაციები, პროფკავშირები, რელიგიური ორგანიზაციები, ეკონომიკური სექტორი, ფონდები, საერთაშორისო ორგანიზაციები, პარტნიორები, მასმედია თუ სხვ. პარტიებისგან განსხვავებით, მართალია, მათს მიზანს არ წარმოადგენს არჩევნებში უშუალო მონაწილეობა და ხელისუფლებაში მოსვლა, მაგრამ გავლენის ხარისხის საფუძველზე ისინი მძლავრი მოთამაშეები ხდენ-

ბიან; მათ, რიგ შემთხვევაში, არჩევნებზე არაპირდაპირი გავლენის ამბიციაც აქვთ.

საერთაშორისო დონეზე, გლობალიზაციის პირობებში, როდესაც სახელმწიფო სუვერენიტეტის კლასიკური გაგება შეცვლილია, სახეზეა დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემებს შორის თანამშრომლობისა და ურთიერთგავლენის მზარდი ტენდენცია. ეროვნულ დონეზე კი, საზოგადოებრივი ურთიერთობების რეგულირების ერთგვარ ახალ ფორმაზეა საუბარი, სადაც აპოლიტიკურ აქტორებს, პროცესებზე ზეგავლენის მოხდენის თვალსაზრისით, უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭებათ. დიდი გავლენა და ძალაუფლება დემოკრატიისთვის ყოველთვის დიდი გამოწვევაა. ახალი ტენდენციების გათვალისწინებით, შემოვიფარგლოთ, მასმედიის როლის წარმოჩენით.

მასმედია, რომელსაც დემოკრატიისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს, მფლობელის ინტერესების, სიახლეების სუბიექტური სელექციის, პოლიტიკური მიკერძოების, მანიპულირების პირობებში, როგორც დემოკრატიულ ინსტიტუტი, შეიძლება საფრთხის წინაშე აღმოჩნდეს, ამიტომ ძალაუფლების შეზღუდვისთვის აუცილებელია, თავად ამ ინსტიტუტის ფარგლებშიც, ხელისუფლების ერთგვარად დანაწილება, სარედაქციო პოლიტიკისა და ჟურნალისტური დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა. მოქალაქეს უნდა ჰქონდეს ობიექტური ინფორმაციის მიღების თავისუფლება და ის არ უნდა გახდეს მანიპულაციის ობიექტი. თავისუფლების დასაცავად გავლენიანი საზოგადოებრივი ჯგუფების ძალაუფლებაც უნდა იყოს შეზღუდული. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია აღნიშნული სუბიექტების შიდა სტრუქტურული ორგანიზაცია და ნების დემოკრატიული ჩამოყალიბების

პროცედურები. მართალია, საზოგადოებრივი ჯგუფების გავლენა რეალურად ვერ იქნება ისეთივე თანასწორი ამ შეზღუდვის პირობებშიც, როგორც ყველასათვის თანაბარი საარჩევნო უფლება, მაგრამ აუცილებელია ბალანსი, რომ არ გაჩნდეს მონოპოლიური ორგანიზაციები.

დემოკრატიულ პოლიტიკურ პროცესში მონაწილე სუბიექტებს შორის, იქნება ეს სახელმწიფო თუ არასახელმწიფო ჯგუფები, პასუხისმგებლობა უნდა იყოს განაწილებული; თავად სუბიექტების ფარგლებში კი – ძალაუფლება დანაწილებული. მხოლოდ ასეთ პირობებში წარმოადგენს თავისუფლება ყველასათვის თანაბარი განვითარების შესაძლებლობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, გვეყოლება პრივილეგირებული ფენები და გვექნება ძლიერთა ბატონობა.

სუბიექტებს, რომელთაც დამოუკიდებლად აქვთ თვითორგანიზაციის და თვითგანვითარების უნარი, დემოკრატიულ სისტემაში ისევე სჭირდებათ რეგულირება, როგორც სახელმწიფო ინსტიტუტებს. აუცილებელია, ყველა სახის ძალაუფლების დემოკრატიული რეგულირება. თუმცა, ეს რეგულირება ყველა სუბიექტს თანაბარი მნიშვნელობითა და ინტენსივობით არ ეხება. მისი ინტენსივობა იმაზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად დიდია ცალკეული სუბიექტის ძალაუფლების მოცულობა. შესაბამისად, რეგულირების ფორმაც ძალაუფლების ადეკვატური უნდა იყოს. რიგ შემთხვევაში, ის შეიძლება წესდების, ეთიკის კოდექსის სახით ჩამოყალიბდეს, ხოლო იმ შემთხვევაში, როდესაც პოლიტიკაზე ზემოქმედება დიდია, მან, შესაძლოა, საკანონმდებლო რეგულირების ფორმა მიიღოს.

1.2.7.4. გადანყვეტილება (უმრავლესობა)

დემოკრატიული პროცესის დახასიათებისას უკვე აღინიშნა, რომ დემოკრატიულ დისკურს ინსტიტუციურ დონეზე არა აქვს უწყვეტი ხასიათი. პოლიტიკურ დონეზე ეს თვალსაჩინო ხდება არჩევნების აქტსა და პარლამენტში მიღებულ გადაწყვეტილებებში. ორივე შემთხვევაში, გადანყვეტილებები მიიღება უმრავლესობის პრინციპით. თუმცა, ამ გადანყვეტილებებით არ იხურება ღია პროცესი, ის დაპირისპირებიდან გადადის სტაბილურობის პროცესში. დემოკრატია არის დაპირისპირებისა და ინტეგრაციის მუდმივი პროცესი.

ხელისუფლებას ირჩევს უმრავლესობა. თუმცა ეს გადაწყვეტილება პოლიტიკური პროცესის შედეგია, რომელშიც მთელი საზოგადოებაა ჩართული. ყველას აქვს განცდა თანამონაწილეობის, არჩევნების სამართლიანად ორგანიზების და, შესაბამისად, მორალური საფუძველი არჩევნების შედეგების აღიარებისთვის. უმცირესობის მიერ გადანყვეტილების აღიარება და პროცედურული ნორმების დაცვით დაპირისპირების შემდგომი გაგრძელება არის დემოკრატიული პოლიტიკური პროცესების მასტაბილიზებელი ფაქტორი.

თავად უმრავლესობა, ხელისუფლების განხორციელების პროცესში, სამართლით არის შებოჭილი. პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილე სუბიექტთა უფლებების დაცვა, განსაკუთრებით, პოლიტიკური პარტიებისთვის უზრუნველყოფილი სიტყვის, შეკრებებისა თუ პოლიტიკური აქტიურობისთვის საჭირო სხვა თავისუფლებების გარანტირება, მომავალ არჩევნებში უმცირესობას აძლევს შესაძლებლობას, რომ გახდეს უმრავლესობა. უცვლელია დემოკრატიული პროცესისთვის უმრავლესობის მასტაბილიზებელი

პრინციპი, მაგრამ ცვალებადია თავად მონაწილეთა სტატუსი. უმცირესობა პოლიტიკურ ბრძოლაში ყოველთვის არის პოტენციური უმრავლესობა. საუკეთესო პროგრამით და არგუმენტით მას აქვს რეალური წინაპირობა გახდეს უმრავლესობა.

პარლამენტში უმრავლესობით მიღებულ გადაწყვეტილებებიც მკაცრად განსაზღვრული პროცედურებით მიიღება, რომლის თანახმად, უმცირესობას აქვს საკუთარი პოზიციის სრულყოფილად გამოხატვის საშუალება. ამასთან, მას აქვს უმრავლესობის და, შესაბამისად, მთავრობის კრიტიკისა და კონტროლის ინსტიტუციური ბერკეტები. უმცირესობის ასეთი თანამონაწილეობა არის საპარლამენტო პროცედურების აღიარებისა და საპარლამენტო პროცესის მასტაბილიზებული ფაქტორი. ამ პროცესებში იკრეფს ძალას ოპოზიცია, როგორც მომავალი უმრავლესობა. თავად უმრავლესობის გადაწყვეტილებებიც, უკეთესი არგუმენტების მოხმობით, ყოველთვის ღიაა მომავალი ცვლილებებისთვის.

1.2.7.5. ლეგიტიმურობა

იმდენად, რამდენადაც ღია საზოგადოების პოლიტიკური სისტემის საფუძველს თავისუფლება წარმოადგენს, მისი გრძელვადიანი არსებობის, სტაბილურობის გარანტიაც თავისუფალი ადამიანების მიერ ამ სისტემის აღიარებასა და ლეგიტიმურობაში უნდა ვეძებოთ. თავისუფლება წინააღმდეგობაში არ არის ხელისუფლების არსებობასთან, გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან, როგორც ამას ანარქისტები ამტკიცებენ. პირიქით, როგორც აღინიშნა, მშვიდობისთვის, ადამიანის თანაბარი თავისუფლების უზ-

რუნველყოფისთვის აუცილებელია პოლიტიკური ცენტრის არსებობა, რომელიც სავალდებულო გადანყვეტილებებს იღებს. ეს ცენტრი სისტემის ნაწილია, რომელსაც მოქალაქე აღიარებს.

ამ სისტემის მთავარ ელემენტებს ძირითადი უფლებები, სამართლებრივი და დემოკრატიული სახელმწიფოს პრინციპები წარმოადგენს. პროცესში მონაწილე სუბიექტების, განსაკუთრებით, ხელისუფლების სამართლით შებოჭვა, პროცესებში დემოკრატიული თანამონაწილეობა და მოქალაქის ღირსეული ცხოვრებისთვის მინიმალური პირობების შექმნა არის იმის წინაპირობა, რომ ყველას თავისუფლება იყოს თანაბრად უზრუნველყოფილი. სისტემის აღიარება თავად სისტემის საზრისშია, ანუ იმაშია, თუ რამდენად შესწევს მას უნარი დაიცვას მოქალაქეთა თავისუფლება და შექმნას მათი განვითარების მინიმალური პირობები.

პოლიტიკური სისტემის ლეგიტიმურობის საფუძვლები რაციონალური გახდა. მანამდე, ვებერისეული კლასიფიკაციის თანახმად, ისტორია იცნობდა ლეგიტიმურობის ორ სახეს, ქარიზმატულს და ტრადიციულს. ქარიზმატული ლეგიტიმურობის თანახმად, ხელისუფლების აღიარებისთვის, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა კონკრეტული პიროვნების, ხელისუფლის განსაკუთრებულ თვისებებსა და უნარებს. ტრადიციული ლეგიტიმურობა კი არსებული ხელისუფლების მიერ მემკვიდრეობით მიღებულ ძალაუფლებას ტრადიციის მეშვეობით, ყოველგვარი ეჭვის გარეშე ამართლებდა. ქარიზმატული და ტრადიციული ლეგიტიმურობისგან განსხვავებით, თანამედროვე, რაციონალურმა ლეგიტიმურობამ ხელისუფლების აღიარებისა და გამართლების საფუძველი, ერთი მხრივ, სამართლის ფორმალურ არსებობაში და,

მეორე მხრივ, ამ სამართლის მატერიალური ელემენტებით სისტემის გამართლებასა და დასაბუთებაში დაინახა.

აღიარება მორალურ სანჯისებს ემყარება, მორალი კი არის იქ, სადაც არსებობს გამართლების საფუძვლები. პოლიტიკური სისტემის მთავარმა სამართლებრივმა ელემენტებმა, ისტორიულად, უსამართლობასთან რეალურ ბრძოლაში მოიპოვა გამართლება, რაც პოლიტიკური მორალის მთავარი საზომი გახდა სამართლიანობისთვის მუდმივ ბრძოლაში. ეს ბრძოლა უსასრულოა, მაგრამ აღნიშნული საზომით ფასდება ის, თუ რამდენად არის რეალურ პოლიტიკაში სამართლიანობასთან დაახლოების ოპტიმალური პირობები უზრუნველყოფილი. იქ, სადაც არ არსებობს სამართლიანობასთან დაახლოების შესაძლებლობა ძირითადი უფლებების, დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს უშუალო მოქმედების სახით, არ არსებობს სისტემის აღიარების მტკიცე საფუძველი. ეს სისტემა არ არის შიშველ ძალაზე დამოკიდებული. ამ სისტემაში არსებობს აუცილებელი კავშირი მორალსა და სამართალს შორის, ვალდებულებასა და იძულებას შორის. ძალის გამოყენება ვალდებულებების შეუსრულებლობას მოჰყვება. ვალდებულება სამართლიანობის მოთხოვნით მართლდება და არა იძულებით.

თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოს სტრუქტურები რაციონალურია არა იმდენად, რამდენადაც ისინი ცალკეული პიროვნების, პარტიისა თუ საზოგადოებრივი ჯგუფის ინტერესებშია მოქცეული, არამედ, თუ რამდენად არიან სამართლის მეშვეობით ინსტიტუციონალიზებული.

შეიძლება ხელისუფლების მიმართ არსებობდეს კრიტიკა, ზოგიერთი გადაწყვეტილება არ შეიცავდეს ცალკეული მოქა-

ლაქის ინტერესებს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს თავად პოლიტიკური სისტემისა და მისი ინსტიტუტების მიმართ უნდობლობას. ამ სისტემაშიც აღიარებულია პროტესტის სპონტანური და მშვიდობიანი, მათ შორის, მწვავე გამოხატვის ფორმები. აგრესიული დემონსტრაციების საპოლიციო ძალით შეზღუდვა სისტემის დაცვის ვალდებულებას ემყარება. მხოლოდ მაშინ, როდესაც სისტემის ძირითადი ელემენტები არ მუშაობენ და თავისუფლების უგულებელყოფა აღწევს აუტანელ ზღვარს, ბზარი უჩნდება სისტემის ლეგიტიმურობას, რომელმაც შესაძლოა რევოლუციურ განვითარებაშიც პოვოს ასახვა. ამ ზღვრის კონკრეტულად განსაზღვრა რთულია, ის საბოლოო ჯამში, პროტესტის მასშტაბებსა და მის ხასიათზეა დამოკიდებული. დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემის ამოცანაა, რაც შეიძლება ფართო იყოს იმ პირთა წრე, რომელიც სისტემას ენდობა, რათა ამით მყარი იყოს მისი აღიარების, ლეგიტიმურობის საფუძველი. ლეგიტიმურობა მხოლოდ არჩევნების აქტით, ანუ ხელისუფლების ლეგალურობით ვერ შემოიფარგლება. ის უფრო ფართო და კომპლექსური მოვლენაა, რომელიც წმინდა ფორმალურ-სამართლებრივ ელემენტებთან ერთად, სისტემაში სამართლიანობის მუდმივი პროცესის არსებობაზე არის დამოკიდებული. დემოკრატიული ინსტიტუტები გაბედულმა, თავისუფლების მოყვარულმა ადამიანებმა შექმნეს და ის დღესაც ადამიანების აღიარებასა და გამართლებაზეა დამოკიდებული.

1.2.7.6. ღია სისტემა და ეროვნული სახელმწიფო

ღია საზოგადოების პოლიტიკური სისტემა, უწინარესად, სახელმწიფოს საზღვრებში არსებობს. სისტემის ღია ხასიათი

მიუთითებს პოლიტიკური პროცესების თავისებურებაზე, იმაზე, რომ ის თავისუფლებაზე, მუდმივ განვითარებაზე არის ორიენტირებული. მაგრამ, ეს პროცესი, პირველ რიგში, თავად კონკრეტული სახელმწიფოს ფარგლებში უნდა იყოს შესაძლებელი.

სახელმწიფო საერთაშორისო სამართლის სუბიექტია. მისი, როგორც იურიდიული პირის, კლასიკური ელემენტებია ტერიტორია, სახელმწიფო ხელისუფლება და ხალხი. ტერიტორია ძირითადად საერთაშორისო სამართლით აღიარებული საზღვრებით განისაზღვრება. ღია პოლიტიკური სისტემის სახელმწიფო ხელისუფლება არის სუვერენული, რომელიც, მშვიდობის უზრუნველყოფის მიზნით, არ არის სხვა ძალაზე დამოკიდებული, ხოლო მისი განხორციელება, თავისუფლების გარანტირების მიზნით არის სამართლით შეზღუდული და ხელისუფლების სამ შტოს შორის კომპეტენციებით დანაწილებული. მისი წყარო არის ხალხი, რომლის ნების ფორმირება დემოკრატიული პროცედურებით არის განსაზღვრული. ხალხის ცნებასთან უშუალო კავშირშია მოქალაქეობის საკითხი. მოქალაქეს აქვს უფლება მონაწილეობა მიიღოს აღნიშნული ნების ჩამოყალიბებაში.

როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, ისტორიულად, სახელმწიფოს წარმოშობა ეროვნული სოლიდარობის ჩამოყალიბებას უკავშირდება. ოდითგანვე, სოლიდარობის განცდას ამყარებდა ეროვნული იდენტობისთვის, ენისთვის, რელიგიისთვის, ისტორიისა და კულტურისთვის მსხვერპლად გაღების მზაობა, რაც მნიშვნელოვან საფუძველს ქმნის თანამედროვე ეროვნული სახელმწიფოს ინტეგრაციისთვის. მხოლოდ იურიდიული და სხვა რაციონალური კონსტრუქციებით ვერ აიხსნება ეროვნული სახელმწიფოს იდენტობა.

ის ბევრ ირაციონალურ, კომპლექსურ მოვლენას მოიცავს, რომელიც ტრადიციების, ემოციების, კულტურის თავისებურებებთან არის დაკავშირებული. ამ იდენტობის გარეშე წარმოუდგენელია სახელმწიფოთა გაერთიანებაც. ევროპული იდენტობაც, ევროკავშირის ფარგლებში, სხვადასხვა ეროვნული იდენტობის საფუძველზე თუა შესაძლებელი.

ღია საზოგადოება, პირველ რიგში, ეროვნული სახელმწიფოს ფარგლებში მოქმედებს. ღია საზოგადოება არ ნიშნავს ეროვნული, კულტურული იდენტობის უგულვებელყოფას. ადამიანი ყოველთვის საზოგადოების წევრია, საზოგადოება კი, სოლიდარობის საერთო ნიშნებზე დამყარებული. თანამედროვე ღია ტიპის პოლიტიკური სისტემები, უწინარესად, ეროვნულ სახელმწიფოდ ორგანიზებული საზოგადოების ფარგლებში მოქმედებენ, რომლებიც, ძირითადი უფლებების, დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს სამართლებრივი პრინციპების უშუალო მოქმედებით, მთავარ მიზანს, ყველა მოქალაქისთვის თავისუფლებას უზრუნველყოფენ.

დემოკრატიული ეროვნული სახელმწიფოები ღიაა მჭიდრო თანამშრომლობისთვის საერთაშორისო დონეზე. მათი ინტეგრაცია საერთო პოლიტიკური სისტემის დაცვასა და კეთილდღეობის გაძლიერებას ემსახურება. ისინი ერთად ქმნიან თავისუფალ სამყაროს, რომლის ფარგლებში ეროვნულ სახელმწიფოებს შორის სამართლიანობისთვის თანამშრომლობა მყარ ინსტიტუციურ ფორმებს იღებს. იდენტობა მრავალფეროვნებაში და თავისუფლება ერთობაში თავისუფალი სამყაროს მნიშვნელოვანი გამოწვევა ხდება.

1.3. გათავისუფლების გზა

1.3.1. უსამართლობასთან ბრძოლის უნივერსალური ბუნება

გათავისუფლება უსამართლობასთან ბრძოლით იწყება. როგორც ზემოთ აღინიშნა, ევროპაში, ისტორიულად, მნიშვნელოვანი იმპულსი აბსოლუტური მონარქიის წინააღმდეგ ამ ბრძოლაში სახალხო მოძრაობამ შეიტანა. ამერიკის შეერთებული შტატების პირველი კონსტიტუციებში ამ ბრძოლის მთავარი მიზნის, თავისუფლების სამართლებრივი გარანტიები უზრუნველყვეს. დაპყრობილი ერებისთვის ეს ბრძოლა, პირველ რიგში, ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობით იწყება, რომლის უმნიშვნელოვანესი ეტაპი არის დამოუკიდებლობის მოპოვება. თითოეული ერისთვის დამოუკიდებლობის დეკლარაცია ეროვნული ღირსებისა და თავისუფლების ურყევი ნების გამოხატულებაა. მაგრამ, ყველა შემთხვევაში, თავისუფლების დეკლარირების ისტორიული მოვლენით არ იწყება ერის გათავისუფლების პროცესი. ეს პროცესი ერის თითოეული მოქალაქისთვის სამართლიანი და თავისუფალი განვითარების პირობების შექმნით იწყება.

დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების დეკლარირება არ არის გათავისუფლების გარანტია, თუ მან სწორი განვითარების მიმართულება არ მიიღო. სხვადასხვა იდეოლოგიის და მათი მანიფესტაციების სამიზნესაც თითოეული

ადამიანის გათავისუფლება წარმოადგენდა. ამ თვალსაზრისით, აღსანიშნავია კომუნისტური იდეოლოგია, რომელმაც მეოცე საუკუნეში პლანეტის სახელმწიფოების თითქმის მესამედი მოიცვა. მის მთავარ მიზანსაც კლასობრივი უთანასწორობისგან თითოეული მოქალაქის გათავისუფლება წარმოადგენდა. დღევანდელ რეალობაში, ავტორიტარული სახელმწიფოების ხელისუფალნიც საკუთარი ძალაუფლების შენარჩუნებას, ძირითადად, გარეშე ძალისგან გათავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის შენარჩუნების მოტივით ამართლებენ.

გათავისუფლებას, ისტორიულად და დღესაც, უსამართლობასთან ბრძოლა განსაზღვრავს, განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ბრძოლის ისტორიულ პროცესში მიღებული გამოცდილებითა და ცოდნით ჩამოყალიბდა მართალი გზა. ეს გზა უსასრულო პროცესია, მაგრამ სამართლიანობისკენ მიმართული პროცესი. ის ბრძოლით მოპოვებული გამოცდილებისა და ცოდნის პროცესია. მან, ძირითადად, თავისუფლების, თანასწორობის, სოლიდარობის და სხვა ღირებულებების სახით ასახვა პოვა დასავლური სამყაროს ცალკეული ერების კულტურაში და დღეს მათი ეროვნული თვითშეგნების, იდენტობის მნიშვნელოვან საფუძველს ქმნის.

ამ გარემოებას ზოგიერთი იმ ფაქტით ხსნის, რომ აღნიშნული ღირებულებები ეროვნული კულტურის ფესვებში ისტორიულად იყო გამჯდარი. ამიტომ, მათი მოსაზრებით, თავისუფლება, როგორც ღირებულება, მხოლოდ გარკვეული კულტურის ნიადაგზე შეიძლება განვითარდეს. უნდა აღინიშნოს, რომ ღირებულებები გამოცდილებით მიღებული ცოდნაა, შესაბამისად, გარკვეული ორიენტირია, შეფასების

კრიტიკიუმია იმისთვის, რომ კარგი განვასხვაოთ ცუდისგან. ის თავისთავად, აბსტრაქტულად როდი არსებობს, არამედ რეალობის შეფასებით და კონკრეტული გამოცდილებით მიიღება. ნებისმიერი მცდელობა, თეოლოგიური, ეთნიკური თუ სხვა ნიშნით, იმის დასაბუთებისთვის, რომ მხოლოდ ცალკეული რელიგიური ან ეროვნული თავისებურებებით არის თავისუფლება შესაძლებელი, იმთავითვე წარუმატებლობისთვისაა განწირული. როგორც ყველა რელიგია, ისე ყველა ერი ისტორიულად თანაბრად იცნობდა მონობის ინსტიტუტს და უსამართლობის საუკუნოვან სინამდვილეს. კულტურული იდენტობა საერთო გამოცდილების შეფასებითა და ინტერპრეტაციით ყალიბდება და არა აბსტრაქციიდან მისი რაციონალური დედუქციით.

თავისუფლების ღირებულების მნიშვნელობის გაგება მონობის ისტორიული გამოცდილების გარეშე შეუძლებელია. მონობისა და ბატონყმობის, ანუ უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლაში წარმოიშვა თავისუფლებისა და სამართლიანობისთვის თავგანწირვა. უსამართლობასთან ბრძოლას უნივერსალური ბუნება გააჩნია, შესაბამისად, თავისუფლებისთვის ბრძოლაც უნივერსალური ხასიათისაა. ის არ არის რომელიმე ერის პრივილეგია. შესაძლოა, გარკვეულმა ისტორიულმა გარემოებებმა, ცალკეული ერის ფარგლებში, გარკვეულ ეტაპზე, შექმნეს ხელსაყრელი პირობები იმისთვის, რომ უსამართლობასთან ბრძოლას განსხვავებული მასშტაბები ჰქონოდა, მაგრამ ეს არ აკნინებს თავად უსამართლობასთან ბრძოლის უნივერსალურ ბუნებას.

უსამართლობასთან ბრძოლა თითოეული ადამიანის ხასიათშია. მას სამართლიანობის განცდა აჩენს, რომელიც ადამიანს დაბადებიდან გააჩნია. მნიშვნელოვანია იმის

გათვალისწინება, რომ საზოგადოებაში სამართლიანობაზე ცალკეულის სუბიექტური წარმოდგენა კი არ ქმნის საყოველთაო სამართლიანობის განცდას, არამედ, უსამართლობის წინააღმდეგ თითოეული ადამიანის თანაბარი ბრძოლის შესაძლებლობა. სამართლიანობის გაგება უსამართლობის გამოცდილების გარეშე შეუძლებელია. არა მხოლოდ ისტორიულად, არამედ დღესაც, უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლა ქმნის იმის წინაპირობას, რომ ყველას ჰქონდეს ცხოვრების სამართლიანი პირობა. ეს ბრძოლა არ დასრულებულა. თითოეულ საზოგადოებაში ის განსხვავებულია გამონწევების შესაბამისად. ღია ტიპის საზოგადოებაში, უსამართლობასთან ბრძოლის შედეგად, აღიარებულმა ღირებულებებმა – თავისუფლება, თანასწორობა, სოლიდარობა – პირველ რიგში, ინსტიტუციურ, სამართლებრივ გარანტიებსა და მათი განხორციელების რეალურ პირობებში პოვეს ასახვა. თუმცა, ამ სისტემაშიც სამართლიანობისთვის ბრძოლა ამით არ დასრულებულა. ის ქმნის ინსტიტუციურ ჩარჩოს კონკრეტული გამონწევების სამართლიანი გადანაცვებისთვის. თავად ეს გადანაცვებებიც, მომავალში ახალი გადანაცვებების მეშვეობით კორექტირებისთვის მუდამ ღიაა.

1.3.2. სამართლის გზა

გათავისუფლების გზა, პირველ რიგში, არის სამართლის გზა. უსამართლობასთან ბრძოლაში მოპოვებულმა ღირებულებებმა, ძირითადი უფლებების, დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს სამართლებრივ პრინციპებში პოვეს გამოხატულება. ძირითადი უფლებების უშუალო მოქმედების წინაპირობა არის ხელისუფლების დანაწილება.

ხელისუფლება კი მხოლოდ იქაა დანაწილებული, სადაც მისი კომპეტენციები სამართლით არის განსაზღვრული და შებოჭილი, ხოლო სამართლის შესრულება დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემის მიერ კონტროლირებადი. თავისუფლება უფრო მეტია, ვიდრე დამოუკიდებლობა. ის, დემოკრატიულ პროცესებში მონაწილე სუბიექტების თვითგამოხატვის სამართლებრივ უზრუნველყოფას და, შესაბამისად, ერის თვითგამორკვევას უკავშირდება.

დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემა სამართლის მეშვეობით ერთგვარ ინსტიტუციურ ინფრასტრუქტურას ქმნის იმისთვის, რომ თითოეული ადამიანის ინტელექტუალური შესაძლებლობების გამოვლენისთვის მაქსიმალური პირობები იყოს გარანტირებული. ინდივიდის, მთელი ერის თავისუფლების, მისი განვითარების გზა სწორედ აღნიშნულ ინსტიტუციურ ინფრასტრუქტურაზე გადის. ის ნეიტრალურია ყოველგვარი რელიგიური, იდეოლოგიური თუ ფილოსოფიური შეხედულებებისგან. იგი მიუკერძოებლობის, ინსტიტუციური დამოუკიდებლობის იდეას ემყარება, რომლის მთავარი მიზანი არის ყველასთვის, მიუხედავად მათი შეხედულებებისა, თანაბარი თავისუფლების უზრუნველყოფა.

აღნიშნულ სამართლებრივ ფარგლებში არსებობს განსხვავებული შეხედულებები, მათ შორის პოლიტიკური პროგრამები თუ იდეოლოგიები, რომლებიც სხვადასხვა ღირებულებებზე განსხვავებული აქცენტით ერთმანეთისგან განსხვავდებიან, მაგრამ მათ შორის კონკურენცია სამართლით განსაზღვრული პროცედურებისა და ინსტიტუტების მეშვეობით ხორციელდება. ცალკეულ პროგრამებს ვერ ექნება იდეალურობის, ჭეშმარიტების პრეტენზია. მათთვის

ასეთი უპირატესობის მინიჭებით თავისუფლებას ექმნება საფრთხე. ისტორიულად ყველა ის მცდელობა, რომელიც განსხვავებული პოზიციის დევნის ხარჯზე კონკრეტული პროგრამით, მეცნიერული იდეით, თეოლოგიური თუ სხვა შეხედულებებით განსაზღვრავდა პიროვნების და ერის უპირობოდ გათავისუფლების გზას, თვითონ გახდა თავისუფლების გამანადგურებელი. ისტორიულმა გამოცდილებამ ცხადყო, რომ პიროვნების და ერის გათავისუფლება იწყება სამართლის გზით და არა სამართალზე უარის თქმით.

თავისუფლების სამართლებრივმა უზრუნველყოფამ გარკვეული ისტორიული ეტაპები გაიარა. თავდაპირველად ის პრივილეგიებთან იყო გაიგივებული. 1215 წლის „მაგნა კარტა“ წარმოადგენდა ერთგვარ შეთანხმებას მეფესა და დიდგვაროვნებს შორის, რომლის თანახმად, იკრძალებოდა თავისუფალი დიდგვაროვნის თვითნებური დაკავება, დაპატიმრება, მათთვის საკუთრების ჩამორთმევა. აღნიშნული შეთანხმება, პირველ რიგში, იყო მეფის სამართლით შეზღუდვის მცდელობა, მისი თვითნებობისგან თავდაცვა.

თავისუფლების ისტორიულ განვითარებაში მნიშვნელოვანი როლი მე-17 და მე-18 საუკუნეებმა ითამაშა, როდესაც აბსოლუტიზმის უსამართლობასთან ბრძოლაში ჯერ ბრიტანეთში, ხოლო შემდეგ საფრანგეთში, თანმიმდევრულად ვითარდება ძირითადი უფლებების საყოველთაო მოქმედების დასაბუთება. არა მხოლოდ დიდგვაროვნებისთვის, არამედ ყველა ინგლისელისთვის იძენს ის საერთო მნიშვნელობას. ევროპაში, ბუნებითი სამართლის დოქტრინამ თანასწორობის მოთხოვნით ადამიანის უფლებების საყოველთაო მნიშვნელობა კიდევ უფრო მაღალ რანგში აიყვანა. ამერიკის შეერთებული შტატების პირველმა კონსტიტუციებმა

და საფრანგეთის კონსტიტუციამ ადამიანის უფლებების საყოველთაო ხასიათი სამართლებრივად განამტკიცა.

თავისუფლების საყოველთაო მოქმედებისთვის ცხადი გახდა, რომ მხოლოდ მისი სამართლებრივი ფორმულირება არ კმარა. ის, ვინც სილატაკეში ცხოვრობს, ვერ იქნება თავისუფალი. მარტო ძალმომრეობის წინააღმდეგ ადამიანის სამართლებრივი დაცვა არ უზრუნველყოფს მის თავისუფლებას. თითოეულის თავისუფალი განვითარებისთვის საჭიროა ელემენტარული სოციალური პირობების შექმნაც. ამ ვალდებულების გამოხატულება იყო, სოციალური სახელმწიფოს პრინციპის, სოციალური უფლებების სამართლებრივი განმტკიცება. ყველას უნდა ჰქონდეს საერთო სიკეთით სარგებლობის უფლება, პირველ რიგში, განათლებისა და სამედიცინო მომსახურებით სარგებლობის უფლება.

ეს ისტორიული ფაქტები პიროვნების, ერის, სამართლით გათავისუფლების მნიშვნელოვანი ეტაპებია. გათავისუფლება იწყება სამართლის გზით, მაგრამ ამით არ მთავრდება. მისით იწყება პროცესი, რომელიც მიმართულებას იძენს, თანაც გრძელდება. სამართლიანობისკენ სწრაფვა ამ პროცესის მუდმივი გამოწვევაა. მხოლოდ ისტორიული გამოცდილებით მიღებული ცოდნით გახდა შესაძლებელი იმის დადგენა, თუ როგორ შეიძლება ძალმომრეობის თავიდან აცილება, უთანასწორობის დაძლევა, თითოეული მოქალაქის განვითარებისთვის თანაბარი სასტარტო პირობების უზრუნველყოფა. ამ ცოდნამ, ძირითადი პრინციპების სახით, ცივილიზებული სამყაროს სამართლებრივ ნორმებში პოვა ასახვა და ამ სამართალს დღეს, ხატოვნად, გამოცდილებით დაგროვებული გონიერების გამოხატულებასაც უწოდებენ, გათავისუფლება კი ამ გონიერებას უკავშირდება.

1.3.3. სამართლებრივი განვითარება

სამართლებრივი განვითარების ისტორიული პროცესი არის უსამართლობის დაძლევის პროცესი. დასავლეთის სამყაროს პოლიტიკური სისტემები არის ამ განვითარების შედეგი; შედეგი მხოლოდ იმ თვალსაზრისით, რომ ის ქმნის მომავალი განვითარებისთვის უწყვეტ შესაძლებლობასაც. ამ სისტემაში საერთო იდენტობა, საერთო ღირებულებების აღქმითა და მათი ერთობლივი ინტერპრეტაციით ყალიბდება. ღირებულებების საერთო აღქმა ნიშნავს ყველასათვის საერთო მნიშვნელობის აღიარებას, ერთობლივი ინტერპრეტაცია კი ნიშნავს სხვადასხვა პროცესში ყველას თანაბარ ჩართულობას. თავისუფლება თანაბრად არის ყველასათვის უზრუნველყოფილი მისი ინდივიდუალური გამოხატვის შესაძლებლობით; ეს კი მხოლოდ სამართლით გარანტირებული დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს ინსტიტუციურ საფუძვლებით არის შესაძლებელი.

ეროვნულ დონეზე ვხვდებით კონსტიტუციაში განმტკიცებული სამართლებრივი პრინციპების, განსაკუთრებით კი ძირითადი უფლებების, ღია საზოგადოების წევრების მიერ ინტერპრეტაციას. მოსამართლე გადაწყვეტილებით, მოსარჩელე სარჩელით, მეცნიერი იურისტი საკუთარი პოზიციით, მოქალაქე კონკრეტული უფლების გამოყენებით, პირდაპირ თუ ირიბად ჩართულია კონსტიტუციის განმარტებისა და მისი ამოქმედების ცოცხალ პროცესში. ღია საზოგადოების წარმომადგენლები საკუთარი სამართლებრივი სისტემის თანამონაწილენი არიან. მათი მართლშეგნება, ისევე როგორც სამართალი, თაობების მიერ ხანგრძლივი ისტორიული გამოცდილების შედეგია. მათი სამართლებრივი კულტურა,

საკუთარი თავისუფლების, სხვების თავისუფლებასთან თანაცხოვრების პასუხისმგებლობას ემყარება. ერის და პიროვნების სამართლებრივი განვითარება ამ პასუხისმგებლობაზეა დამოკიდებული.

საერთაშორისო დონეზეც, განსაკუთრებით ევროპის ფარგლებში, როგორც ცალკეული ქვეყნების სასამართლო, ისე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო პრაქტიკის ანალიზის მაგალითზე ფართოვდება და ღია ხდება იმ საზოგადოების სივრცე, რომელიც მონაწილეობს საერთო ღირებულებების ინტერპრეტაციაში. ერთიან კულტურულ კონტექსტში კონკრეტული კაზუსის სამართლიანი გადაწყვეტის მიზნით, საუკეთესო არგუმენტის ძიების პროცესში მოქალაქეები ერთვებიან საერთო დისკურსში. თავისუფალ სამყაროში ერებს შორის მჭიდრო თანამშრომლობასა და პარტნიორობას სწორედ საერთო ღირებულებების ერთობლივი დაცვა და მათი საერთო განმარტების პროცესში ჩართულობა განსაზღვრავს. ეს არის სამართლებრივ ნორმებზე, წესებზე დაფუძნებული საზოგადოება, რომელიც ფართო თანამონაწილეობით ამავე წესების, ღირებულებების, მუდმივ განმარტებას და გაჯანსაღებას საჭიროებს.

პოლიტიკური სისტემის ფარგლებში ამ განმარტებისა და გაჯანსაღების ცოცხალ ძალაზეა დამოკიდებული კონკრეტულად სამართლებრივი და, ზოგადად, საზოგადოებრივი განვითარება. განმარტება, ფართო გაგებით, მოიცავს პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილე ყველა სუბიექტს. ცალკეულ გამოწვევაზე პასუხი, გადაწყვეტილების მიღება, ნორმის შეფარდება თუ აქტორების ნებისმიერი სხვა ქმედება უკეთესი არგუმენტის დასაბუთების საფუძველზე ხორციელდება. სამართლიანი გადაწყვეტილების ძიებაში მოსარჩლის

და მოპასუხის პოზიცია, უმრავლესობის და უმცირესობის შეხედულება, ცალკეული საზოგადოებრივი ჯგუფების მოსაზრებები, მათ შორის, დემონსტრაციის ფორმით, არის ახალ საზოგადოებრივ გამოწვევაზე თითოეული ადამიანის პასუხი. ეს პროცესი დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპების დაცვით მიმდინარეობს, ამიტომ, თავის მხრივ, იმ პრინციპებსა და ღირებულებებს განმარტავს, აჯანსაღებს და აძლიერებს, რომელსაც თვითონ ემყარება. კონკრეტულ გამოწვევაზე პასუხი არ არის გამზადებული, მაგრამ უზრუნველყოფილია სამართლიან გადაწყვეტილებასთან მიახლოების ოპტიმალური გზა.

ის, ვინც ამ პროცესის ინსტიტუციურ საფუძვლებს ეჭვის ქვეშ აყენებს და ფიქრობს, რომ, თავისუფალი არგუმენტით ამ საფუძვლების უარყოფაც შეიძლება, თავად თავისუფლების ღირებულებასთან აქვს წინააღმდეგობრივი დამოკიდებულება. შეუძლებელია თავისუფლება თავისუფლების გაუქმებით. პლურალიზმის, განსხვავებული შეხედულებების არსებობა მხოლოდ ისეთ ინსტიტუციურ საფუძვლებზეა შესაძლებელი, რომელშიც თავისუფლება იქნება დაცული. ამიტომ, ცალკეული ქვეყნის კონსტიტუციაში თავისუფლების დასაცავად, ამავე თავისუფლების ინსტიტუციური საფუძვლების, ძირითადი უფლებების, დემოკრატიის, სამართლებრივი სახელმწიფოს გადახედვაა აკრძალული. მეტიც, აკრძალულია ისეთი პარტიები, რომლებიც პოლიტიკური სისტემის ამ ფუნდამენტურ კონსტიტუციურ პრინციპებს უარყოფენ.

განვითარება, პირველ რიგში, გულისხმობს თავისუფლების ინსტიტუციური საფუძვლების შენარჩუნებას და განმტკიცებას, და ამ საფუძველზე პროგრესისთვის, თავი-

სუფლებისთვის ღია სივრცის უზრუნველყოფას. ისტორია გვასწავლის უსამართლობასთან ბრძოლით თავისუფლების მნიშვნელობას, ანმყო გვაკისრებს პასუხისმგებლობას მის დასაცავად და მომავალი გვაძლევს იმედს მისი უსაზღვრო შესაძლებლობების გამოსავლენად.

1.3.4. თავისუფლების განხორციელება

თავისუფლების მარტო ფორმალური დეკლარირება არ არის საკმარისი, თუ მისი განხორციელებისთვის საჭირო რეალური პირობები არ იქნება მოცემული. თავისუფლების განხორციელება ნიშნავს თავისუფლებით სარგებლობას. ეს შესაძლებლობა, მხოლოდ ისეთ სისტემაში არსებობს, სადაც სამართალი პოლიტიკაზე მაღლა დგას, რომლის მთავარი მიზანი ადამიანია. თავისუფლების განხორციელებაში პოულობს ადამიანი თავის ღირსებას, საკუთარ იდენტობას.

ისტორია იცნობდა და დღესაც იცნობს იმის უამრავ მაგალითს, თუ როგორაა ცალკეული ქვეყნის კონსტიტუციაში დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს ყველა ძირითადი ინსტიტუტი ფორმალურად დეკლარირებული, მაგრამ შეუძლებელია მათი განხორციელება. კორუფციით, მანიპულაციით, ავტორიტარული მართვის სტილით, სახელმწიფო ინსტიტუტები კარგავენ საკუთარ დანიშნულებას. ასეთ რეალობაში სამართალი არა სამართლიანობის იდეას, განონასწორებისა და ბალანსის საერთო ინტერესს ემყარება, არამედ კერძო ინტერესებს. სამართალი მმართველი ელიტის ძალაუფლების ინსტრუმენტი ხდება.

სამართალში ასახული პრინციპების უშუალო მოქმედება თავად სამართალზე არ არის დამოკიდებული. მათი განხო-

რციელება, პირველ რიგში, იმათზეა დამოკიდებული, ვინც სამართალს აღასრულებს. პოლიტიკურ სისტემაში, თავისუფლების განხორციელებისთვის, არსებითი მნიშვნელობა აქვს მათს პასუხისმგებლობას, ვინც პროფესიულად საჯარო ინტერესებს ემსახურება. ამ პასუხისმგებლობის გარეშე მინიმალური შესაძლებლობაა თავისუფლების განსახორციელებლად. ხშირ შემთხვევაში, ის სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობასაც უკავშირდება, თუმცა, მისი დაკისრებაც, საბოლოოდ, დამოუკიდებელი და პასუხისმგებლობის მქონე მართლმსაჯულების აღსრულებაზეა დამოკიდებული.

თავისუფლების განხორციელებისთვის განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა ეკისრებათ მათ, ვინც საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანი გავლენა გააჩნია. საზოგადოებრივ აზრს შეუძლია საჯარო ინტერესის დასაცავად პასუხისმგებლობის გაძლიერება, უპასუხისმგებლობის კი – თავიდან აცილება. პოლიტიკურ ელიტასთან ერთად ჟურნალისტი, არასამთავრობო სექტორის თუ საზოგადოებრივი გაერთიანების წევრი, მწერალი, მეცნიერი, პედაგოგი, ხელოვნების წარმომადგენელი თუ ყველა სხვა აქტიური სუბიექტი უნდა იდგეს საჯარო ინტერესის დაცვის სადარაჯოზე. რაც უფრო ორგანიზებული და ფართოა ეს წრე, მით უფრო მაღალია პოლიტიკურ სისტემაში სამართლის დაცვის პასუხისმგებლობა და, შესაბამისად, თავისუფლების განხორციელების შესაძლებლობა.

თავისუფლების განხორციელება თავად მოქალაქეზეა დამოკიდებული; მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობა, პირველ რიგში, საჯარო სივრცეში მის მიერ თავისუფლების რეალიზებას უკავშირდება. დემოკრატიულ პროცესებში თანამონაწილეობის მიზნით განსაკუთრებული მნიშვნელობა

ენიჭება საარჩევნო უფლების აქტიურ გამოყენებას, სიტყვის თავისუფლებით სარგებლობას და საკუთარი პოზიციის გამოხატვას. სამართლებრივი თვალსაზრისით, უფლებრივი მდგომარეობის შელახვის შემთხვევაში, მნიშვნელოვანია მოქალაქის მხრიდან აქტიური რეაგირება და შელახული სამართლებრივი მდგომარეობის სამართლებრივი გზით აღდგენა. თავისუფლების განხორციელებაში მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობა არა მხოლოდ საკუთარი უფლებების რეალიზებით შემოიფარგლება, არამე თანამოქალაქის თავისუფლების პატივისცემაშიც გამოიხატება.

საჯარო სფეროში სამართალთან ერთად, პროფესიული და მოქალაქეობრივი ეთოსი ქმნის თავისუფლების განხორციელების პასუხისმგებლობას. თავისუფალი საზოგადოების პოლიტიკური სისტემა პასუხისმგებლობის სისტემის იდენტიურია. მართალია, პირად სფეროში მოქალაქის საზოგადოებრივი პასუხისმგებლობის დონე განსხვავებულია, მაგრამ აქაც თავისუფლების განხორციელების კულტურა უახლოესი ადამიანების უფლებების პატივისცემით განისაზღვრება.

1.3.5. განსხვავება და გაერთიანება (დიფერენციაცია და ინტეგრაცია)

ღია საზოგადოების მნიშვნელოვანი გამოწვევაა ერთდროულად უზრუნველყოს როგორც თითოეული ადამიანის ინდივიდუალურობა და განსხვავება, ისე საზოგადოების გაერთიანება და ინტეგრაცია. ტოტალიტარული და დიქტატორული პოლიტიკური სისტემებისთვის საზოგადოებაში ინტეგრაცია და სტაბილურობა მიიღწევა მხოლოდ მართვის მკაცრი ვე-

რტიკალური მექანიზმის გამოყენებით, სახელმწიფო აპარატის, განსაკუთრებით, ე.წ. ძალოვანი სტრუქტურების აქტიური ჩარევის საფუძველზე. მართვა ხორციელდება იძულებით, შანტაჟით, ინდივიდის უფლებების უხეში დარღვევით. თანამედროვე, არადემოკრატიულ სამყაროში ძალაუფლების და საზოგადოებაში სტაბილურობის შენარჩუნების ავტორიტარული ფორმები იხვეწება, იგი ინფორმაციის მანიპულაციასთან, მოსყიდვასთან, სხვა შენიღბულ მეთოდებთან არის დაკავშირებული, რომელიც გარეგნულად არ შეიცავს აშკარა იძულების ან სხვა უკანონო ქმედების ნიშნებს.

დემოკრატიული საზოგადოების სტაბილურობა თავისუფლებაშია. ის არის განსხვავების და გაერთიანების მუდმივი პროცესი. განსხვავება მდგომარეობს თითოეული მოქალაქის ინდივიდუალობაში, მისი გამოხატვისა და ცხოვრების გამორჩეულ ფორმაში. ამ საზოგადოების პოლიტიკური რეალობა განსხვავებული შეხედულებების, იდეოლოგიებისა და პროგრამების კონკურენციაშია, მუდმივ გაუმჯობესებასა და განახლებაშია. გაერთიანება შესაძლებელია სწორედ განსხვავებულთა აღიარებით, რომელსაც კონსტიტუცია უზრუნველყოფს. განსხვავებულთა თანაბარი აღიარება არის მათი ინტეგრაციის საწინდარი. არჩევნებში მონაწილეობით, სიტყვის თავისუფლების თუ სხვა დემოკრატიული უფლებების გამოყენებით მოქალაქე საზოგადოებაში თავს აღიარებულად და ინტეგრირებულად გრძნობს.

საზოგადოების გაერთიანება ნიშნავს საზოგადოებრივ პროცესებში თითოეულის თანაბარ მონაწილეობას, ე.წ. თამაშის საერთო წესებზე შეთანხმებას. პოლიტიკურ ცხოვრებაში მიმდინარე კამათი, მიღებული გადაწყვეტილება, არჩევნების შედეგი, მათ შორის საერთო პოზიციების ჩამო-

ყალიბება და შეთანხმება არის ერთდროულად დიფერენციაციისა და ინტეგრაციის მუდმივი პროცესი. დიფერენციაცია და ინტეგრაცია არის დემოკრატიული კონსოლიდაციის განუყოფელი მდგენელი, მისთვის კოალიცია, კონსენსუსი და კომპრომისი ისეთივე არსებითია, როგორც დაპირისპირების ელემენტი.

მხოლოდ დაპირისპირებით და დიფერენციაციით დემოკრატიაში მივიღებთ საზოგადოების პოლარიზებას, მის მტრულ ბანაკებად დაყოფას. საზოგადოების პოლარიზებასა და დემოკრატიული სახელმწიფოს პარალიზებას შორის ზღვარი მინიმალურია. დემოკრატიული სახელმწიფოს სტაბილურობა, პირველ რიგში, დამოკიდებულია პოლიტიკური ელიტის კულტურაზე, თითოეული მისი წარმომადგენლის მზაობაზე, რომ არა მხოლოდ საკუთარი შესაძლებლობების უპირატესობა წარმოაჩინოს, არამედ, როგორც ხალხის წარმომადგენელმა, საერთო ღირებულებების დასაცავად, სხვებთან თანამშრომლობისა და გაერთიანების მაღალი პასუხისმგებლობაც გამოავლინოს.

1.3.6. უნივერსალური გამოწვევა – საყოველთაო თავისუფლების უზრუნველყოფი პოლიტიკური სისტემა

უსამართლობასთან ბრძოლამ არ იცის გეოგრაფიული თუ კულტურის საზღვრები, იგი თითოეული ადამიანის, ერის განუყოფელი თვისებაა. განსხვავება უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლის მასშტაბებსა და ძალთა რეალურ თანაფარდობაში მდგომარეობს. ცივილიზებული სამყაროს ისტორია არ ყოფილა სწორხაზოვანი, მასში ბევრი იყო როგორც

წინსვლის, ისე უკუსვლის ეტაპები. განსაკუთრებით მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, დასავლურმა სამყარომ მიაღწია მშვიდობისა და კეთილდღეობის უპრეცედენტო მასშტაბს. ამ წარმატების წინაპირობა, უსამართლობის დაძლევა, მისი მიზეზების გააზრება და მომავალში მისი თავიდან აცილება იყო. აღნიშნული წინაპირობების საფუძველზე, განმტკიცდა პოლიტიკური სისტემის ისეთი მოდელი, რომელიც სამართლიანობის დამკვიდრებისთვის მუდმივი პროცესია. ამ პროცესის უზრუნველყოფა იყო, არის და იქნება სამყაროს უნივერსალური გამოწვევა.

იმდენად, რამდენადაც თავისუფლების დაცვას წონასწორობა სჭირდება, ხოლო წონასწორობის დაცვა თითოეული მოქალაქის პასუხისმგებლობაზეა დამოკიდებული, ის მუდმივი გამოწვევაა, მათ შორის, მოწინავე დემოკრატიული სისტემებისთვის. მართალია, დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს მყარი ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურა, მტკიცე საფუძველს იძლევა თავისუფლებისთვის, მაგრამ თავისუფლების მედეგობისთვის, არსებითია ასევე პოლიტიკურ ცხოვრებაში მისი მუდმივი გაძლიერება და გაჯანსაღება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თავად აღნიშნული ინსტიტუტები მოექცევიან საფრთხის ქვეშ და გახდებიან გავლენის ობიექტები. სისტემის ინსტიტუციურ საფუძველებს მუდამ სჭირდება დაცვა და განვითარება, რაც საერთო პასუხისმგებლობაზეა დამოკიდებული.

თავისუფალი პოლიტიკური სისტემა განსაკუთრებული გამოწვევაა იმ ქვეყნებისთვის, რომლებიც ისწრაფვიან შექმნან დემოკრატიული ინსტიტუტები. ეს მისწრაფება უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლით არის განპირობებული და მას უნივერსალური ხასიათი აქვს. სწორედ ამ

უნივერსალიზმს უკავშირდება აღნიშნული ქვეყნების მიერ ადამიანის უფლებებისა და სხვა ფუნდამენტური პრინციპების სამართალში განმტკიცება, მაგრამ მხოლოდ მათი სამართალში ასახვა არ არის საკმარისი თავისუფლების განხორციელებისთვის. აუცილებელია, ინსტიტუტების რეალური დამოუკიდებლობა, საზოგადოებაში თავისუფლების კულტურისა და ყველა აქტორის პასუხისმგებლობის გაძლიერება. აღნიშნულ ქვეყნებში, შიდა ფაქტორებთან ერთად, დიდ მნიშვნელობას იძენს, თავისუფლების გარე მხარდაჭერის ფაქტორებიც.

სამყაროს იმ ნაწილშიც, სადაც დიქტატორული ტენდენციებია გაძლიერებული და სადაც არ არსებობს ხელისუფლების მხრიდან თავისუფლების განხორციელების მკაფიო მისწრაფება, ყოველთვის არსებობს უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლის შინაგანი მუხტი, შესაბამისად, სამართლიანი პოლიტიკური სისტემის მოთხოვნა. ამ მუხტის გაძლიერება და გამოხატვა მთელ რიგ ფაქტორებზეა დამოკიდებული. ის შეიძლება ხანგრძლივ დროსთანაც იყოს დაკავშირებული. უსამართლობასთან ბრძოლის მუხტით მოვიდა თავისუფლება მსოფლიოს დიდ ნაწილში და ამავე მუხტით გავრცელდება იგი მომავალში მსოფლიოს დარჩენილ ნაწილში.

1.4. თავისუფლება და განათლება

1.4.1. აღიარების ფენომენი, როგორც თავისუფლების წინაპირობა

დაბადებით ადამიანი თავისუფალია, მაგრამ თავისუფლების განხორციელების წინაპირობას, ადამიანის აღიარება წარმოადგენს. პოლიტიკური სისტემა, რომელიც, სამართლიანობის მუდმივ პროცესს უზრუნველყოფს, მოქმედებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ადამიანს სამართლიანობისთვის ბრძოლის რეალური შესაძლებლობები აქვს მინიჭებული. ეს შესაძლებლობები მას მაშინ უჩნდება, როდესაც სისტემა მის ღირსებას აღიარებს. სამართლიანობა ადამიანისთვის არსებობს, სამართლიანი სისტემის მთავარი მიზანიც ადამიანია.

თავისუფლება იწყება ადამიანის, კერძოდ, მისი უფლებების აღიარებით. თავისუფლების განხორციელება ამ უფლებების გარეშე შეუძლებელია. თავისუფალი საზოგადოება ემყარება ადამიანის აღიარების კულტურას, რომელმაც თავისი განსაკუთრებული გამოხატულება, შესაბამის სამართლებრივ-ინსტიტუციურ კულტურაშიც პოვა. მისი შენარჩუნება და გაძლიერება არის მუდმივი გამოწვევა. ღირებულებები, რომელიც ადამიანის ღირსებას, თავისუფლებას და თანასწორობას აღიარებს, ყოველი თაობის მიერ უნდა იყოს ახლიდან გააზრებული და განახლებული. ეს იმ საყრდენის

გამაგრებაა, რომელზეც თავისუფალი ადამიანი, თავისუფალი საზოგადოება დგას.

ადამიანის აღიარების კულტურა აღზრდით და განათლებით ყალიბდება. აღზრდის მთავარი ამოცანა, ზოგადად, ადამიანში დადებითი მხარეების განვითარებაა. ღირსებისა და თავისუფლების დასაცავად მოქალაქეობრივი აღზრდის მთავარი ამოცანა კი, პირველ რიგში, საკუთარი უფლებების დაცვასა და სხვისი უფლებების პატივისცემაში გამოიხატება. მისი მნიშვნელოვანი კომპონენტია ისტორიული რაკურსი, რომლის ფარგლებში თავისუფლებისთვის წინაპრების თავგანწირულ ბრძოლას იხსენებენ და ისტორიული მონაპოვრის მიმართ ვალდებულებას იმყარებენ. მოქალაქეობრივი აღზრდისა და განათლების ძირითად მასშტაბს თავისუფლებისთვის პასუხისმგებლობის აღება, მის დასაცავად გამბედაობის გამოჩენა და მედეგობა წარმოადგენს. ის იძლევა მომავალშიც თავისუფლების განხორციელების იმედს.

დემოკრატიულ და სამართლებრივ სახელმწიფოში ადამიანის აღიარება არის სამართლიანობის საზომი არა მხოლოდ სამართლებრივ ურთიერთობებში, არამედ ყველა საზოგადოებრივ ურთიერთობასა თუ ინსტიტუტში. შესაძლოა, საზოგადოებრივი ურთიერთობების ცალკეული სფერო ერთმანეთისგან იყოს ფუნქციურად გამიჯნული და სხვადასხვა სფეროში ინდივიდს შეეძლოს თავისი შესაძლებლობების რეალიზება, მაგრამ თავად ადამიანი თავისი ღირსებით ერთიანი, განუყოფელი და თანასწორია. ამ იდენტობას ემყარება თითოეული ადამიანის ღირსების დაცვა და საყოველთაო თავისუფლების იდეა. ეს არის საზოგადოებაში საერთო ღირებულებების, მისი ინტეგრაციის საფუძველი. შესაბამისად, მთავარი გამოწვევა, საზოგადოებრივ ინსტიტუტებსა და

ურთიერთობებში იქნება ეს ოჯახი, სკოლა, სამოქალაქო საზოგადოება თუ სხვა, არის აღზრდითა და განათლებით ადამიანის აღიარების კულტურის განვითარება. საჯარო სამსახურშიც მუშაობისას, ყოველდღიურად ვრწმუნდებით, რომ მენეჯმენტში წარმატება დიდწილად სწორედ თანამშრომლების აღიარებასა და მათს მოტივირებაზეა დამოკიდებული.

1.4.2. ადამიანის აღიარება ოჯახში

ადამიანის აღიარების კულტურა, უწინარესად, ოჯახში ყალიბდება. ბავშვისა და მოზარდის მიმართ მშობლის დამოკიდებულებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მისი ღირებულებების ჩამოყალიბებისას. ამ ურთიერთობის ხასიათი განსაზღვრავს ცალკეული უნარებისა და კომპეტენციების წარმოშობას, რომლებიც მის მომავალ მოქალაქეობრივ ცხოვრებაში დიდ როლს თამაშობენ.

ბავშვისა და მოზარდის აღიარება, პირველ რიგში, მასთან საუბარს და მის მოსმენას გულისხმობს. აღზრდის სტილი, რომელიც მშობლებსა და შვილებს შორის ღია კომუნიკაციაზეა დამყარებული და უპირატესობას მეგობრულ ურთიერთობას ანიჭებს, ბავშვს უძლიერებს საკუთარი თავის რწმენას. საუბარი და მოსმენა, მშობლისგან დროის გამონახვას, დიალოგის წარმართვის უნარს, სიმშვიდეს და კეთილგანწყობას მოითხოვს. ასეთ ფორმატში მშობლის ავტორიტეტი ნახალისებისა და სასჯელის მეთოდების გამოყენებით კი არ მყარდება, არამედ, უპირატესად, მსჯელობით, პრობლემის მოგვარებით, ამოცანების განსაზღვრით, ბავშვის თანასწორუფლებიანი ჩართულობით.

ღია დიალოგი, მათ შორის თამაშის ფორმით, დარწმუნების საუკეთესო საშუალებაა. თანამონაწილეობა, საკუთარი აზრის გამოხატვის შესაძლებლობა, ბავშვსა და მოზარდში აჩენს განწყობას, რომ ის აღიარებულია, ურთიერთობის სრულფასოვანი სუბიექტია. ხისტად, მხოლოდ მბრძანებლური ფორმით ბავშვის დარწმუნება მას ურთიერთობის ობიექტად აქცევს. შედეგად ვიღებთ უნდობლობას, უკიდურეს შემთხვევაში, აგრესიას, იზოლაციას და საკუთარ თავში ჩაკეტვას. რა თქმა უნდა, როგორც ყველა ურთიერთობა, მათ შორის ბავშვთან ურთიერთობაც სავსეა ემოციებით, ირაციონალური ფაქტორებით, საკუთარი ინტერესების დაკმაყოფილების სურვილით, მაგრამ, მთავარია, ეს ურთიერთობა ემყარებოდეს ურთიერთპატივისცემას. ასეთ ატმოსფეროში, თავისუფლებასთან ერთად, ინდივიდში უფრო ყალიბდება პასუხისმგებლობის გრძნობა, დისციპლინის უნარი. საზოგადოებრივ ურთიერთობაში თავისუფლება არა იზოლაციაში, არამედ ურთიერთაღიარებითა და პასუხისმგებლობით ხორციელდება, ასეთ პირობებში არსებობს ჯანსაღი კონკურენცია.

როდესაც ბავშვი ურთიერთობის სუბიექტია, ის მეტ მოტივაციას იჩენს ინიციატივისთვის, შემოქმედებისთვის, სხვადასხვა თემაზე დიალოგისა და კომპრომისისთვის. შიშისა და გულგრილობის ადგილს იკავებს გულგახსნილობა და კეთილგონიერება, აგრესიული და შეურაცხმყოფელი ტონის ადგილს – განონასწორებელი და მეგობრული საუბრის სტილი. საკუთარი ქცევით მაგალითის მიცემა, გადამწყვეტი ფაქტორია აღზრდისას. ჯანსაღი ცხოვრების წესის, სპორტული აქტივობის, დროის განაწილების თანაორგანიზება, ყველაზე ეფექტურად იწვევს ბავშვსა და მოზარდში ღირე-

ბულებების ჩამოყალიბებას. იძულებით არც ვალდებულე-
ბები ჩნდება, ვალდებულებების ქონა ყოველთვის შინაგანი
რწმენის შედეგია. საკუთარი უფლებების გარდა ოჯახის,
სამშობლოს, საზოგადოების, სოციალური სხვადასხვა ჯგუფის
მიმართ მოვალეობის გაცნობიერება, უწინარეს ყოვლისა,
საერთო ღირებულებებზე, ტრადიციებზე მსჯელობითა და
დისკუსიით ყალიბდება.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მნიშვნელო-
ვანია, მშობლებისთვის შესაბამისი პედაგოგიური უნარე-
ბის ქონა. სახელმწიფოს, სამოქალაქო სექტორს, უშუალოდ
პედაგოგებს აკისრიათ გარკვეული მოვალეობა იმისთვის,
რომ მათ მეტი კონსულტაცია გაუწიონ მშობლებს ბავშვის
აღზრდისას. კომუნიკაციის მასობრივი საშუალებები, გან-
საკუთრებით სოციალური მედია, საუკეთესო პლატფორმაა
იმისთვის, რომ მარტივი ენით, კონკრეტული მაგალითების
ილუსტრაციით მშობლები მეტად გათვითცნობიერდნენ. ამ
თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია საუკეთესო საერთაშო-
რისო პრაქტიკის გაზიარებაც.

ადამიანის აღზრდის საფუძველზე ოჯახი არის ერთგვა-
რად დემოკრატიულად ორგანიზებული ინსტიტუტი. ბავშვს
უვითარდება აზრის გამოხატვის, ინიციატივის გამოჩენის,
განსხვავებული პოზიციის მოსმენის, არგუმენტებით მსჯე-
ლობის, დარწმუნების, კონფლიქტების მშვიდობიანი მო-
გვარების, კომპრომისის მიღწევის უნარები. სუბიექტურ
უფლებებთან ერთად, მასში ყალიბდება სოციალური სოლი-
დარობის განცდა, რაც აუცილებელი მინიმუმია საზოგადო-
ებრივი ინტეგრაციისთვის. ყოველივე ეს საუკეთესო წინაპი-
რობას ქმნის დემოკრატიის სიცოცხლისუნარიანობისთვის.
პირობები, რომელზეც დემოკრატია არის დამოკიდებული,

ვერ იქნება მხოლოდ ზემოდან გარანტირებული, ის დემოკრატიული ცხოვრების წესით უნდა იყოს ყოველდღიურად განახლებული.

1.4.3. ადამიანის აღიარება სკოლაში

სკოლაში მოზარდისთვის ინტეგრაციისა და სოციალიზაციის სფერო ფართოვდება. მოსწავლე იწყებს საჯარო სივრცეში სხვებთან აქტიურ ურთიერთობას. საგნების შესწავლასთან ერთად ის აგროვებს გამოცდილებას, რომელიც საზოგადოებაში მისი მომავალი ცხოვრებისთვის არის მნიშვნელოვანი. იწყება პრაქტიკული ცხოვრებისთვის ერთგვარი სამზადისი, ცნობიერების ჩამოყალიბება იმაზე, თუ რა უნდა იყოს სოციალურ თანაცხოვრებისთვის მისი ძირითადი ორიენტირები.

სკოლაში ადამიანის, მოსწავლის აღიარების კულტურას არსებითი მნიშვნელობა აქვს მისი ღირებულებების ფორმირებისას. ეს კულტურა იმ სკოლაში არსებობს, სადაც არა მარტო ცოდნის მიღებაზე, არამედ პიროვნების ჩამოყალიბებაზეც არიან ორიენტირებულნი. სასწავლო პროცესის ტექნიკურ ორგანიზებასთან ერთად, სკოლაში არსებითია, ადამიანური ურთიერთობების ფაქტორი. დაწყებული მასწავლებლის მისაღმებით, ყურადღებით, მადლიერებით, შენიშვნის მიცემის ფორმით თუ სხვა ყოველდღიური გამოხატვის ფორმით, მოსწავლე ემოციით აღიქვამს იმას, თუ რამდენად არის ის აღიარებული. ადამიანის აღიარების კულტურა მთლიანად სასკოლო გარემოში უნდა იყოს ინტეგრირებული, ის უნდა იყოს სასწავლო პროცესის განუყოფელი ნაწილი.

ეს განსაკუთრებული გამოწვევაა მასწავლებლებისთვის. მართალია, თითოეულ მოსწავლესთან ინდივიდუალური

ურთიერთობისთვის მას არა აქვს საკმარისი დრო, მაგრამ მასწავლებლის ქცევას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მოსწავლეებზე დადებითი ზემოქმედებისთვის. მასწავლებელმა უნდა შექმნას რეალობის ის სივრცე, რომელშიც ცოდნის თეორიულ დაუფლებასთან ერთად, სკოლის ცხოვრება დადებითი ქცევის მაგალითის მიცემასა და მოსწავლის ნახალისებაზე იქნება ფოკუსირებული. ქცევაში გამოიხატება ადამიანის ღირებულებები; სკოლამ მოსწავლე უნდა მოამზადოს პრაქტიკული ცხოვრებისთვის, მან თანაბრად უნდა მოიცვას როგორც განათლების, ისე აღზრდის კომპონენტი.

სკოლაში პრაქტიკული ცხოვრებისთვის სამზადისი ნიშნავს მოქალაქეობრივი ცხოვრებისთვის განათლების მიცემასა და აღზრდას. ამ საქმეში სკოლის მთავარი პარტნიორი მშობელია. დემოკრატიულ სახელმწიფოში სკოლა დემოკრატიული ცხოვრების წესის მაგალითს უნდა წარმოადგენდეს. აღნიშნული გამოცდილებით ბავშვს უყალიბდება დემოკრატიული ღირებულებები და იცის მათი განხორციელების მნიშვნელობა. ის სწავლობს თავისუფლებას პრაქტიკულ ცხოვრებაში, საკუთარი და სხვისი თავისუფლების საზოგადოებაში მშვიდობიანი თანაცხოვრების აუცილებლობას. დემოკრატიული პრაქტიკით სწავლა, დემოკრატიულ პროცესზე, თავისუფლების განხორციელებისთვის კონკრეტული უნარების ჩამოყალიბებაზეა ორიენტირებული; მისი ამოცანაა, აღნიშნულ პროცესში ბავშვის და მოზარდის ჩართვა, მათ მიერ ამ პროცესის გააზრება და მომავალი დემოკრატიული მოქალაქეობრივი ცხოვრებისთვის პასუხისმგებლობის აღება.

სკოლაში ურთიერთობის ფორმატები ისე უნდა იყოს ორგანიზებული, რომ მოსწავლეს ჰქონდეს აზრის გამოხა-

ტვის შესაძლებლობა, მაგრამ, ამასთან ერთად, სხვისი აზრის მოსმენის უნარი. ეს არ არის მხოლოდ არგუმენტაციის ტექნიკის დაუფლება, არამედ, უფრო მეტად, გაღიზიანებისა და აგრესიის გარეშე, დისკუსიაში მონაწილეებთან დავის და კამათის უნარი. არგუმენტიტ მსჯელობა უნდა იყოს კრიტიკული შეფასების საფუძველი, არგუმენტი უნდა იყოს სხვისი დარწმუნების მთავარი იარაღიც. საკუთარი პოზიციის დასაცავად, გამბედაობა და შემოქმედებითი ინიციატივა ავითარებს მასში ინდივიდუალიზმს. მაგრამ, ამავე ფორმატში, საერთო ღირებულებების საფუძველზე, სხვებთან სოციალიზაციისა და ინტეგრაციის პროცესი უნდა იყოს შესაძლებელი. ერთობლივი გადანაცვების ძიება, შეთანხმება, ზოგჯერ კომპრომისზე წასვლაც, უნდა იყოს ამ პროცესის შემადგენელი ნაწილი. ურთიერთობების აღნიშნული ფორმატების ინტეგრირება მთელ სასწავლო პროცესში აყალიბებს სკოლაში კულტურას, რომელიც ადამიანის აღიარებაზე, მისი ინდივიდუალური შესაძლებლობების გამოვლენაზეა კონცენტრირებული და რომელიც, თავის მხრივ, თითოეული ადამიანის თავისუფლების თანაბარ განხორციელებაზე, ურთიერთპატივისცემასა და პასუხისმგებლობაზეა დამყარებული.

ამ საერთო მიდგომასთან ერთად, სკოლაში დიდი როლი ენიჭება საგანს „სამოქალაქო განათლება“. მნიშვნელოვანია, აღნიშნული საგნის თემატიკის მუდმივი დახვეწა და მის ფარგლებში დემოკრატიული კომუნიკაციის უნარების განვითარება. საგნის თემატიკის შემუშავებისას განსაკუთრებული აქცენტი უნდა გაკეთდეს საერთოეროვნული, სახელმწიფოებრივი ინტერესების დაცვაზე, ძირითადი უფლებების, დემოკრატიული სახელმწიფოს ინსტიტუციური საფუძვლების

შესწავლასა და მათი განხორციელებისთვის პიროვნული და საზოგადოებრივი პასუხისმგებლობის შეგნებაზე. კონსტიტუციის ძირითადი პრინციპების გააზრება და მათი ცხოვრებაში რეალიზებისთვის აქტიური უნარების ჩამოყალიბება წარმოდგენს სამოქალაქო განათლების ერთ-ერთ მთავარ მიზანს. დემოკრატიული ქვეყნის კონსტიტუცია ადამიანის ალიარების კულტურას ემყარება. მასში განმტკიცებული ძირითადი უფლებები და პრინციპები ამ კულტურის სამართლებრივი გამოხატულებაა. მათი განხორციელება, უფლებების ცოდნასა და ამ უფლებებისთვის ბრძოლაზეა დამოკიდებული. ცოდნას და დემოკრატიული ბრძოლის უნარების დაუფლებას აერთიანებს სამოქალაქო განათლება.

დემოკრატიული ბრძოლა არგუმენტებით ხორციელდება, მაგრამ ეს ბრძოლა მხოლოდ დემოკრატიული პროცედურების, სხვისი უფლებების დაცვით არის გამართლებული. არა მხოლოდ სამართლით, წარმომადგენლობითი ორგანოების ფარგლებში, არამედ საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა ფორმატებშიც, განათლებულმა საზოგადოებამ, მაღალი პოლიტიკური კულტურით უნდა შეძლოს განსხვავებული არგუმენტებით მშვიდობიანი კომუნიკაცია. ამ კომუნიკაციის მახასიათებელია განსხვავება და გაერთიანება, დიფერენციაცია და ინტეგრაცია; ადამიანის ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი თვისებების ალიარება. მისთვის უმთავრესია, ადამიანის ადამიანად ყოფნის პრინციპის, საყოველთაო თავისუფლებისა და ღირსების ალიარება. სწორედ ამ პოლიტიკურ კულტურას აძლიერებს სამოქალაქო განათლება.

სამოქალაქო განათლების ფარგლებში, დემოკრატიული კომუნიკაციის უნარების განვითარება, ძირითადად, პრაქტიკულ ქმედებებზე უნდა იყოს ორიენტირებული. მოსწავლის

ჩართულობა და ინტეგრაცია არის გადამწყვეტი. მასწავლებლის პედაგოგიურ ნიჭზეა დამოკიდებული სხვადასხვა საზოგადოებრივი საკითხების ჭრილში თემების განზოგადება და განხილვა. მათ შორის, ისეთ პრობლემურ საკითხებზე მსჯელობა, როგორიცაა ძალადობა, სიძულვილის ენა, ბუ-ლინგი და სხვ. მაღალ კლასებში არც პოლიტიკური თემების ანალიზია გამორიცხული, როგორც ქვეყნის შიგნით მიმდინარე მოვლენებზე, ისე საერთაშორისო ურთიერთობებში არსებულ მდგომარეობაზე. ეს უკანასკნელი არ ნიშნავს საგნის პოლიტიზებას. მეტიც, გერმანიაში „სამოქალაქო განათლებას“ „პოლიტიკურ განათლებასაც“ კი უწოდებენ, პოლიტიკურ ცხოვრებისთვის აქტიური მოქალაქის განათლების მნიშვნელობაზე აქცენტის გაკეთების მიზნით. მთავარია, რომ არ მოხდეს პოლიტიკური ინტერესის, პარტიის თუ პოზიციის პროპაგანდა და მიკერძოება. ამ თვალსაზრისით, დემოკრატიული პედაგოგიკის კვალიფიკაცია, გადამწყვეტ როლს თამაშობს, სამოქალაქო განათლების დემოკრატიული კომუნიკაციის ფორმატებისა და ორგანიზების მიზნით.

სამოქალაქო განათლებამ სკოლაში რომელიმე არგუმენტის ან პარტიის პლატფორმის უპირატესობა კი არ უნდა ასწავლოს მოსწავლეს, არამედ, პირველ რიგში, ის, თუ რა საერთო საფუძველზეა განსხვავებული არგუმენტები დაცული, როგორ უნდა იყოს ამ განსხვავებების პირობებში მსჯელობა შესაძლებელი. ამოცანას წარმოადგენს, სიტყვის თავისუფლების დაცვა, მაგრამ კონკრეტული შინაარსის გარეშე, არა ჭეშმარიტი მოძღვრება, არამედ, მისი ძიების პროცესი. სწორედ, ამ დემოკრატიული პროცესის, თავისუფლების უზრუნველყოფის საფუძვლებს უნდა სწავლობდეს მოსწავლე სკოლაში, რათა მომავალში, როგორც მოქალაქე, მზად იყოს

მისი დაცვისთვის. სამოქალაქო განათლებისთვის მიუღებელია ყველა ის პოზიცია, რომელიც ამ საფუძვლებს აყენებს კითხვის ნიშნის ქვეშ. მისთვის, არგუმენტით არგუმენტის აკრძალვა, თავისუფალი სიტყვით, სიტყვის თავისუფლების გაუქმება, ადამიანის მიერ ადამიანად ყოფნის პრინციპების უარყოფა არის მიუღებელი. სამოქალაქო განათლებისთვის საერთო დემოკრატიული ინსტიტუციური საფუძვლების შენარჩუნება და განვითარება არის მთავარი.

დემოკრატიული კომუნიკაციის ფორმატები უნდა იყოს მრავალფეროვანი და ინკლუზიური. რიგ შემთხვევაში, სტუმრების, საზოგადოების ცნობილი სახეების მიწვევა, სამოქალაქო საზოგადოების სხვადასხვა წარმომადგენლების ჩართულობა, უფრო ეფექტურს ხდის დისკუსიას. მოსწავლეებისთვის, დაუვინყარ მოგონებასთან ერთად, ასეთი მსჯელობა უდიდესი მოტივაციაა მომავლისთვის. ეს მათი აღიარებაა. მაგონდება, თუ რა ემოციას და ინტერესს იწვევდა მოსწავლეებში თავდაცვის სამინისტროს მიერ ერთ-ერთი პროექტის ინიცირება, რომელიც სამოქალაქო განათლების ფარგლებში საქართველოს ასეულობით სკოლაში განხორციელდა. მოქმედი სამხედროებისგან მოსწავლეები უშუალოდ ისმენდნენ ინფორმაციას, თუ რატომ არჩიეს მათ თავდაცვის ძალებში სამშობლოს სამსახური. საუბრობდნენ, რუსეთ-საქართველოს ომის პერიოდში გმირული თავდადების ფაქტებზე, ქვეყნის სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის საერთაშორისო აღიარების აუცილებლობაზე, ავღანეთში სამშვიდობო მისიაში საქართველოს უპრეცედენტო მონაწილეობის მნიშვნელობაზე, სტრატეგიულ პარტნიორებთან და ნატოსთან თანამშრომლობაზე, ევროინტეგრაციის გზაზე დემოკრატიული რეფორმების განხორციელების

პროცესზე. ეს საუბრები იყო ცოცხალი დიალოგის მაგალითები. მართალია, თემები ძირითადად არ წარმოადგენდა დავის საგანს, მაგრამ იძლეოდა საუკეთესო პლატფორმას იმისთვის, რომ პროცესის უშუალო მონაწილეებისგან მოესმინათ არგუმენტები თავისუფალი, წესებზე დაფუძნებული სამყაროს გლობალური დაცვის მნიშვნელობაზე, ამ საქმეში საქართველოს და თითოეული მათგანის როლზე.

1.4.4. სამოქალაქო განათლების უწყვეტი პროცესი

სამოქალაქო განათლება არც სკოლის ასაკში და არც სკოლის ფარგლებში არ მთავრდება, იგი სიცოცხლის მანძილზე გრძელდება. მართალია, სკოლის შემდეგ, თითოეულის ნებაზეა დამოკიდებული სამოქალაქო განათლებაში ცოდნის გაფართოება, მაგრამ თავად სამოქალაქო განათლების უწყვეტი პროცესი ისეთივე აუცილებელია, როგორც დემოკრატიის ყოველდღიური შენარჩუნება და განვითარება. იმის მუდმივი გათვითცნობიერების გარეშე, თუ რა მნიშვნელობა აქვს სიტყვის თავისუფლებას, არჩევნებს, თითოეულის აქტიურ თანამონაწილეობას პოლიტიკურ ცხოვრებაში, წარმოდგენელია დემოკრატიის სიცოცხლისუნარიანობა. თანამოქალაქეების აქტიურობით დემოკრატია უწყვეტი ახალი ენერგიით იმუხტება.

მოქალაქეები საკუთარი თავისუფლების განხორციელებით ქმნიან საზოგადოებაში სამართლიანობის რეალიზების წინაპირობას და მომავალშიც მათ მიერ თავისუფლების განხორციელების უნარებზე იქნება საზოგადოებაში სამართლიანი, დემოკრატიული პროცესი დამოკიდებული. სახელმწიფო და სამოქალაქო სექტორის განსაკუთრებული

ძალისხმევა უნდა იყოს იმისკენ მიმართული, რომ ისეთ პროექტებსა და ინიციატივებს შეუწყოს ხელი, რომლებიც მოქალაქეთა დემოკრატიული უნარებისა და კომპეტენციების გაძლიერებისა და განვითარებისთვის არის მნიშვნელოვანი. ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს ისეთი დემოკრატიული კომუნიკაციის ფორმატების ორგანიზება, რომელშიც თანამოქალაქეები საინტერესო საკითხზე დამატებით ინფორმაციას მიიღებენ, ერთმანეთს საკუთარ პოზიციებს გაუზიარებენ, პრობლემურ თემებზე იმსჯელებენ და საკუთარ ხედვებს ჩამოაყალიბებენ. პროფესიონალთა ჩართულობა უნდა იყოს თემების მიხედვით განსაზღვრული; კონკრეტული ინტერესის მიხედვით კი მან შეიძლება საზოგადოებრივი ურთიერთობის ნებისმიერი სფერო მოიცვას, იქნება ეს უსაფრთხოება, ჯანდაცვა, ეკოლოგია, ექსტრემიზმი, პოლიტიკური პარტიები თუ სხვა. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს აღნიშნულ ფორმატებში ახალგაზრდების ჩართულობა. პოლიტიკის მიმართ ახალგაზრდა თაობის ინტერესის გაძლიერება აუცილებელი წინაპირობაა თავად დემოკრატიის გაახალგაზრდაებისთვის.

აუცილებელია სკოლის მიღმა არსებული საზოგადოებრივი ინსტიტუტებისა თუ სტრუქტურების კოორდინაცია, რომლებიც, სამოქალაქო განათლების ფარგლებში, არსებით როლს თამაშობენ საზოგადოებასთან ურთიერთობის თვალსაზრისით. არასამთავრობო ორგანიზაციები, ფონდები, პარტიები, ჟურნალისტები, უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები და სხვა სუბიექტები უნდა ქმნიდნენ ერთიან ქსელს საერთო სტრატეგიული მიზნის, დემოკრატიის მხარდასაჭერად. ამ მიზნით აუცილებელია, აღნიშნული ქსელის გაფართოება, შესაბამისი თემების მიხედვით პოლიტიკის,

თავდაცვის ძალების, თვითმმართველობის ერთეულების თუ, სხვა სახელმწიფო სტრუქტურების ჩართვა. უშუალო შეხვედრების გარდა, საზოგადოებასთან კომუნიკაციის ფორმა შეიძლება საგანმანათლებლო ინფორმაციის მიწოდებით განისაზღვროს (ბეჭდური თუ ელექტრონული). ფართო საჯარო სივრცეში სამოქალაქო განათლების ინსტიტუციონალიზაცია და ამ სფეროში მჭიდრო თანამშრომლობისთვის ინფრასტრუქტურის შექმნა აძლიერებს ყველა ორგანიზებული სუბიექტის პასუხისმგებლობას.

სამოქალაქო განათლებამ უდიდესი ყურადღება უნდა დაუთმოს მათი კვალიფიკაციის მუდმივ ამაღლებას, ვისაც დემოკრატიული აღზრდის საქმეში გადამწყვეტი როლი აკისრია. მშობლები, პედაგოგები, მედიატორები საკუთარი ქცევის მაგალითით, კვალიფიკაციითა და მოტივაციით ქმნიან დემოკრატიული შეგნების კულტურას, რომელიც ადამიანის აღიარებას, მიმდინარე პროცესებში მის აქტიურ ჩართულობას და პასუხისმგებლობას ემყარება.

1.4.5. თავისუფლების შეგნება

დემოკრატია თავისთავად არ ვითარდება, არც დემოკრატიული განვითარების მაღალი დონის მიღწევაა იმის გარანტი, რომ მისი არსებობა მომავალშიც იქნება შესაძლებელი. ის მუდმივი პროცესია სამართლიანობისთვის, რომლის დინამიკა მონაწილეთა ძალისხმევაზე არის დამოკიდებული. ეს ძალისხმევა არ არის ერთჯერადი და სპონტანური, არამედ მთელი ცხოვრების მანძილზე, თავისუფლების შეგნებით ნაკარნახევი. დემოკრატიას სჭირდება თავისუფლების შეგნების მქონე მოქალაქეები. ეს შეგნება ადამიანის აღიარე-

ბის კულტურაზეა დამყარებული. სამოქალაქო განათლება ამ კულტურის გაძლიერებას ემსახურება; იმის შეგნებას, რომ ადამიანის ღირსება და თავისუფლება არის უნივერსალურად აღიარებული. ამ შეგნებას ხელს უწყობს ზოგადი კულტურული ფესვებიც, განსაკუთრებით, ქრისტიანული რელიგიის მოძღვრება, რომლის თანახმად, ადამიანი ღმერთმა თავის მსგავსად, თავის ხატად შექმნა და მისი ღირსება ხელშეუხებელ, ღვთაებრივ განზომილებაში აიყვანა.

თავისუფლების შეგნებას ეწინააღმდეგება თავისუფლების ინსტინქტი. ფსიქოლოგების მოსაზრებით, ადამიანის ლტოლვის მნიშვნელოვანი ნაწილი აგრესიისკენ მიდრეკილებით ხასიათდება. შესაბამისად, თავისუფლების ინსტინქტში ვგულისხმობთ ადამიანის შეუზღუდავ მიდრეკილებებს, რომლებიც, ძირითადად, საკუთარი აგრესიის დაკმაყოფილებას ემსახურება. აქ არა სხვისი აღიარება, არამედ მხოლოდ საკუთარი ეგოა მთავარი. აგრესიული ინსტინქტები დაბადებიდან გააჩნია ადამიანს. კაცობრიობამ ისტორიის დიდი ნაწილი ომებს დაუთმო. დასავლური კულტურისთვის გამოწვევას წარმოადგენს, ერთი მხრივ, ადამიანური აგრესიის შეძლებისდაგვარად თავიდან აცილება და გამოვლენილი დანაშაულებრივი ქმედებისთვის სასჯელის შეფარდება და, მეორე მხრივ, მშვიდობიანი და თავისუფალი თანაცხოვრებისთვის საზოგადოებრივი ურთიერთობების მოწესრიგება. ეს კულტურა, თითოეული ადამიანის თანაბარი თავისუფლების აღიარებას ემყარება. მისი მიზანია, აგრესიისა და ნებისმიერი პრივილეგიის თავიდან აცილება, თავისუფლების ინსტინქტის პრევენცია. ეს კულტურა ქმნის საყოველთაო თავისუფლების განხორციელების წინაპირობას, რომლის მნიშვნელოვანი ნაწილი სამართლებრივი და პოლიტიკური

კულტურაა. სწორედ, ამ კულტურის ნაყოფია თავისუფლების შეგნება, რომელიც პასუხისმგებლობის იდენტურია. შეგნების გარეშე თავისუფლება ინსტიტუტის საფრთხეს შეიცავს.

ოჯახში, სკოლაში, საზოგადოებაში მთავარი გამოწვევა აგრესიის, ძალადობის გარეშე ურთიერთობაა. თავისუფლების შეგნება ნებისმიერ სივრცეში ქმნის კონფლიქტების, დაპირისპირების მშვიდობიანი მოგვარების წინაპირობას, რაც ადამიანების ურთიერთალიარებისა და უფლებების ურთიერთპატივისცემის საფუძველია.

სრულწლოვანების შემდეგ ადამიანს მეტი დამოუკიდებლობა აქვს საკუთარი თავის რეალიზებისთვის. მისი ცხოვრების სტილი არის განსხვავებული და პლურალისტური. მიუხედავად ამისა, აღზრდის საერთო სტანდარტს უპირველესად ქმნის ბავშვის უფლებების დაცვა და ადამიანის ალიარების კულტურის ჩამოყალიბება. პირად სფეროშიც, სხვისი პატივისცემითა და ალიარებით უჩნდება ადამიანს შინაგანი წონასწორობა და ბალანსი.

1.5. თავისუფლება და სამართალი

1.5.1. ქართული ტერმინები: თავისუფალი, თავისუფლება, სამართალი

თავისუფლებასა და სამართალს შორის ურთიერთობის წარმოჩენისას, შესავლის სახით, ქართული ტერმინების – თავისუფალი, თავისუფლება და სამართალი – მნიშვნელობის გადმოცემა დაგვეხმარება. სიტყვა თავისუფალი ორ საწყისს აერთიანებს: თავი, ანუ ადამიანი და უფალი. ამ სიტყვაში პიროვნება ღვთაებრივ განზომილებაშია აყვანილი, ადამიანი ღმერთთან არის გაიგივებული ისე, როგორც ეს ბიბლიაშია ასახული: „ღმერთმა შექმნა ადამიანი თავის მსგავსად, თავის ხატად“. ხაზგასმულია, რომ მხოლოდ ადამიანია თავისი თავის უფალი. უფალი ყველა ადამიანშია. ქართული ტერმინი თავისუფალი ადამიანის იდენტურია, მისი ღირსება ხელშეუხებელია.

ტერმინი თავისუფლება თავისუფლისგან განსხვავებით, განსაკუთრებული აქცენტის მქონეა ადამიანის უფლებასთან მიმართებით. ამ სიტყვაში, ადამიანის თავისუფალი მდგომარეობა უფლებრივი სტატუსის გამოხატვაშია ასახული. კერძოდ, ადამიანი თავის უფლებასთან არის გაიგივებული. შეიძლება ითქვას, რომ სიტყვა თავისუფალი უფრო ღვთაებრივ, მეტაფიზიკურ კატეგორიას ასახავს, მაშინ, როდესაც ტერმინი თავისუფლება უფრო მეტად

ადამიანის უფლებრივი მდგომარეობის გამომხატველია. მეტიც, უფლებაც სიტყვა უფლისგან არის ნაწარმოები და თითოეული ადამიანის უფლებაში უფალი თანასწორადაა წარმოდგენილი. თავისუფალი – ღირსებაში ხელშეუხებელი და თავისუფლება – უფლებაში რეალიზებული – ეს მოცემულობა ქმნის ადამიანის სახეს. მსოფლიოს ერთ-ერთმა ძირძველმა ქართულმა ენამ საუკეთესოდ მოაქცია თავისუფლების ფილოსოფია სიტყვებში, რომლის საზრისი ადამიანია.

ქართულად, ტერმინი სამართალი არსობრივად სამართლიანობის იდენტურია. ეს სიტყვა ყველაზე კარგად ასახავს სამართლის დანიშნულებას. სამართალი სამართლიანობას უნდა ემსახურებოდეს. მისი პრინციპები, ნორმები სავალდებულო ხასიათს იმ შემთხვევაში იძენენ, თუ მათი სამართლებრივი მოქმედება, მათივე გამართლების საფუძველს ემყარება. ქართული სიტყვა სამართალი, კერძოდ, მისი ფუძე მართალ-ი სწორედ შეფასებით კატეგორიაზე აკეთებს აქცენტს და აღნიშნული გამართლების საფუძველს ეფუძნება. ტერმინები: მართალი, სამართალი და სამართლიანობა თავიანთი ენობრივი იდენტობით, საერთო შინაარსს, სამართლიანობას გამოხატავს. სამართალი და სამართლიანობა იდენტურია.

აღნიშნული სიტყვების ინტერპრეტაცია გარკვეულ საფუძველს გვაძლევს თავისუფლებასა და სამართალს შორის ურთიერთმიმართების გაგებისთვის. ბიბლიური მოძღვრება იმის შესახებ, რომ ადამიანი ღმერთმა თავის მსგავსად შექმნა, ხაზს უსვამს თითოეული ადამიანის ინდივიდუალურობას, ადამიანის ადამიანად ყოფნას და, ამასთან ერთად, თანასწორობას, საერთო მსგავსებას ღმე-

რთთან. ის აერთიანებს პიროვნულს და საყოველთაოს, სუბიექტურს და საზოგადოს. ეს მოძღვრება საფუძვლად უდევს თანამედროვე ბუნებითი სამართლის დოქტრინასაც, რომელიც მოქმედი სამართლის გამართლების მასშტაბს ძირითად უფლებებში, კერძოდ კი მის თავისუფლებასა და თანასწორობაში ხედავს. თავის მხრივ, თავისუფლების და თანასწორობის რეალური მოქმედება, პირველ რიგში, მის სამართლებრივ აღიარებაზეა დამოკიდებული, ეს კი, ადამიანის სამართალსუბიექტურობაში, ანუ მის უფლებრივ მდგომარეობაში გამოიხატება. უფლება ხაზს უსვამს თავისუფლების სამართლებრივ უზრუნველყოფას. მხოლოდ სამართალს შეუძლია, საყოველთაო თავისუფლების გარანტირება. რეალურ ცხოვრებაში მოყვასის სიყვარულით შეუძლებელია უფლებების დაცვა, მას სამართლებრივი მექანიზმები სჭირდება.

თავისუფალი, ადამიანის ღვთაებრივ ღირებულებაში გამოხატული და თავისუფლება, ინდივიდის უფლებაში უზრუნველყოფილი, სამართლიანობის პროცესის არსებითი ელემენტებია. პირველი ელემენტი ხაზს უსვამს, რომ აღნიშნული პროცესის მთავარი მიზანი ადამიანია, ხოლო მეორე ელემენტი აქცენტს აკეთებს პროცესის მუდმივ დინამიკურ ხასიათზე, რომლის მამოძრავებელი ძალა თითოეული მოქალაქის უფლების განხორციელებაა. ამ უფლების მოცულობა და ფარგლები ყოველ კონკრეტულ სიტუაციაში, ინდივიდუალური გარემოებების გათვალისწინებით, სხვების უფლებებთან წონასწორობაში განისაზღვრება. ამ წონასწორობის უზრუნველყოფა არის სამართლის და მისი ინტერპრეტაციების მთავარი გამოწვევა.

1.5.2. ინდივიდუალური და საზოგადო თავისუფლებაში

თავისუფლების პროცესუალური ხასიათი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ მართალია, თავისუფლება ინდივიდის უფლებასთან არის გაიგივებული, მაგრამ თავად ამ უფლების შინაარსი, მხოლოდ სუბიექტური, ინდივიდუალური ფაქტორებით არ არის დადგენილი. ადამიანი საზოგადოების წევრია, შესაბამისად, მისი უფლებებიც, საზოგადოების სხვა წევრების უფლებებთან მიმართებით განისაზღვრება. ამ პროცესს სამართალი არეგულირებს. თითოეული მოქალაქის თავისუფლების სამართლებრივი, უფლებრივი გარანტია არის მისი განხორციელების წინაპირობა. თავად უფლება არ არის აბსოლუტური და შეუზღუდავი. მასში ინდივიდუალურ მომენტებთან ერთად, არის სხვისი, საზოგადოების უფლებრივი მდგომარეობაც გათვალისწინებული. სამართალი ამ მიმართებაში, მხოლოდ ამ პროცესში იცავს თავისუფლებას.

ზოგადად, თავისუფლება არ ნიშნავს აბსოლუტურ დამოუკიდებლობას. ყოველი ტიპის ურთიერთობა სხვა ადამიანთან, ან მიმართება გარკვეულ კულტურასთან თუ სოციალურთან, იქნება ეს ოჯახი, სამშობლო, რელიგია, უცხო ქვეყანაში ყოფნა და სხვ., წარმოადგენს გარკვეული ტიპის დამოკიდებულებას. ყველასგან და ყველაფრისგან დამოუკიდებლობით თავისუფლება არ არსებობს. მხოლოდ სუბიექტური ფაქტორებით, ინტერესით, ნებით, მოთხოვნით, გემოვნებით, ინსტინქტით და ა.შ. განსაზღვრული თავისუფლება თავისუფლებასვე ეწინააღმდეგება. მისი შედეგია ფიზიკური დაპირისპირება, ურთიერთგანადგურება ან თავისუფლების უარყოფა და საზოგადოების ძალმომრეობით კონტროლი. აბსოლუტური

დამოუკიდებლობა და თავისუფლება არის ილუზია, მისკენ სწრაფვა კი, ყოველთვის ოცნების სახით არსებობს, ამიტომ არის ის ყოველთვის პოზიტიურად დამუხტული ემოცია. თავისუფლება რეალურად მხოლოდ სხვის თავისუფლებასთან წესრიგში, პროცესში არსებობს, მისი მოქმედების საზომი ისევ თავისუფლებაა. მასში თანაბრად არის ნების და შეგნების, სურვილის და პასუხისმგებლობის, განსხვავების და ინტეგრაციის, ინდივიდუალურობისა და საზოგადოს ელემენტები. ასეთ თავისუფლებას იცავს სამართალი მხოლოდ თავისუფლების მიზნისთვის. კიდევ ერთხელ უნდა აღინიშნოს, რომ სამართლის გარეშე თავისუფლება შეუძლებელია.

მხოლოდ ინდივიდუალურ ასპექტში დანახული თავისუფლება აკეთებს აქცენტს დამოკიდებულების უარყოფაზე. ბატონობისგან დამოუკიდებლობა და ძალმომრეობისგან გათავისუფლება იყო ისტორიულად თავისუფლებისთვის ბრძოლის მთავარი მოტივიც. დღესაც, სამართალში თავისუფლების კლასიკურ დანიშნულებას მისი ნეგატიური ფუნქცია წარმოადგენს, რომელიც თითოეული მოქალაქის სახელმწიფო ხელისუფლებისგან თავდაცვაში მდგომარეობს. თუმცა, თავდაცვა არ ნიშნავს სხვებისგან იზოლაციას, ის ხაზს უსვამს საკუთარი უფლების დაცვის შესაძლებლობას, მაგრამ არა სხვების უარყოფით, წინასწარ დადგენილი აბსოლუტური კრიტერიუმებით. ასეთ შემთხვევაში სამართალს მხოლოდ მექანიკური გამიჯვნის, დაყოფის, შეფარდების ფუნქცია ექნებოდა. მექანიკა კი სამართალში სამართლიანობის უარყოფაა. სამართლიანობის ნაწილია საკუთარი უფლების თავდაცვის შესაძლებლობა, მაგრამ მხოლოდ სხვების უფლების, საჯარო ინტერესის გათვალისწინებით. გასაჩივრებით მხოლოდ პროცესი იწყება, მნიშვნელოვანია

ის დასრულდეს სამართლიანი გადანაცვლებით, რაც ყოველთვის არ არის მოსარჩელის შეხედულებების იდენტური.

მხოლოდ საზოგადო ასპექტში დანახული თავისუფლება აუქმებს თავისუფლებას. აქ უფრო ნათელია და აშკარა თავისუფლების უარყოფის ფაქტები. უკიდურესად ცალმხრივი ფორმა ამგვარმა აღქმამ ტოტალიტარული ტიპის სახელმწიფოებში შეიძინა, სადაც იდეოლოგია იყო თითოეული მოქალაქის თავისუფლების საზომი. სამართლის იდეოლოგიებისგან თავისუფალ, დემოკრატიულ საზოგადოებაში მართალია, საუბარია ცალკეული უფლებების ობიექტურ მნიშვნელობაზე, მაგრამ არა მათი ინდივიდუალური ასპექტის დაკნინების ხარჯზე. თავისუფლებას არ აქვს სხვა მიზანი გარდა თავისუფლებისა, მაგრამ მხოლოდ სხვის თავისუფლებასთან წონასწორობის პროცესში. სამართლის მიზანია საყოველთაო თავისუფლების დაცვა და მისი განხორციელების პირობების უზრუნველყოფა.

თავისუფლება, რომელიც სამართლით არის უზრუნველყოფილი თავის თავში თანაბრად მოიცავს როგორც ინდივიდუალურ, ისე საზოგადოებრივ ასპექტს. კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებები არ არის აბსოლუტური ხასიათის. მათი სტრუქტურა ისეა აგებული, რომ ინდივიდუალური უფლების უზრუნველყოფასთან ერთად ისინი იმანენტურად შეიცავენ ასევე სხვისი, ან საზოგადოებრივი ინტერესების გათვალისწინებისა და მათი დაცვის მოთხოვნას. უფლებების შეზღუდვის შემთხვევაში მთავარი სამართლებრივი ამოცანა მათი გამართლებაა. სწორედ უფლების შეზღუდვის შესაძლებლობასა და მისი გამართლების აუცილებლობაზეა დამყარებული ძირითადი უფლებების თანამედროვე იურიდიული კონსტრუქცია.

1.5.3. ძირითადი უფლებები სამართლიანობის პროცესში

თითოეული ადამიანის თავისუფლების აღიარება, პირველ რიგში, ძირითადი უფლებების კონსტიტუციაში განმტკიცებით იწყება, რასაც უშუალოდ მოქმედი სამართლის მნიშვნელობა აქვს მინიჭებული. უფლებების სუბიექტს, დარღვეული უფლების აღდგენის მოთხოვნით გასაჩივრების შესაძლებლობა აქვს სამართლებრივად უზრუნველყოფილი საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების განმახორციელებელ სასამართლო ორგანოში. ეს შესაძლებლობა კი, აუცილებელ წინაპირობებზეა დამოკიდებული. სახელმწიფო ხელისუფლება ძირითადი უფლებებით, როგორც მოქმედი სამართლით, უშუალოდ უნდა იყოს შებოჭილი. როგორც კონსტიტუციურ ნორმებს, ძირითად უფლებებს, უზენაესი იურიდიული ძალა უნდა გააჩნდეს. ამასთან, აუცილებელია, კონსტიტუციური მართლმსაჯულების ორგანოს არსებობა, სადაც მოქალაქე საკუთარი დარღვეული უფლების გასაჩივრებას შეძლებს. ძირითადი უფლებების სამართალსუბიექტურობაზეა დამოკიდებული, ერთი მხრივ, იმის განსაზღვრა, თუ პერსონალურად ვინ იზღუდება სახელმწიფოს მხრიდან კონკრეტულ უფლებაში ჩარევის შემთხვევაში და, მეორე მხრივ, იმის დადგენაც, არის თუ არა სუბიექტი კონსტიტუციური სარჩელის წარსადგენად უფლებამოსილი.

ხალხი და სახელმწიფო შებოჭილები არიან ძირითადი უფლებებით. თანამედროვე წარმომადგენლობით დემოკრატიაში ხალხი ხელისუფლებას ახორციელებს კონსტიტუციით უფლებამოსილი საჯარო ორგანოების მეშვეობით. გამონაკლის შემთხვევაში, ხალხი უშუალო დემოკრატიის კონსტი-

ტუციური ფორმებით (რეფერენდუმი) გამოხატავს თავის ნებას, თუმცა ეს ნება ძირითადი უფლებების ფარგლებში უნდა მოექცეს. მაგალითად, დაუშვებელია, გამართლდეს უმრავლესობის ნებით უმცირესობის დევნა და დისკრიმინაცია.

ძირითადი უფლებები ბოჭავს საჯარო ხელისუფლების სამივე შტოს. აღნიშნული უფლებები მოქმედებს მხოლოდ ინდივიდსა და სახელმწიფოს შორის უშუალოდ წარმოშობილ ურთიერთობებზე. მათ მარტო სახელმწიფოს წინააღმდეგ თავდაცვის ფუნქცია აქვთ, რადგან ეს უფლებები მხოლოდ საჯარო ხელისუფლების მიერ შეიძლება შეიზღუდოს. ძირითადი უფლებების მოქმედების სივრცეში სახელმწიფო და ძირითადი უფლების სამართალსუბიექტი დგას.

ძირითადი უფლებებით საკანონმდებლო ხელისუფლების შებოჭვა ნიშნავს საკანონმდებლო ხელისუფლების ვალდებულებას, ნორმატიული აქტები გამოსცეს მხოლოდ კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებების შესაბამისად. ვიდრე, უშუალოდ მოქმედი სამართლის მნიშვნელობას შეიძენდა, ძირითადი უფლებები, ისტორიულად, კანონის ფარგლებში მოქმედებდა. მათთვის უზენაესი იურიდიული ძალის მინიჭებით დღეისათვის კანონები მხოლოდ ძირითადი უფლებების ფარგლებში მოქმედებს. სასამართლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებათა შებოჭვა ნიშნავს მათს ვალდებულებას, რომ კანონები მხოლოდ ძირითადი უფლებების საფუძველზე განმარტონ და შეუფარდონ.

ძირითადი უფლებების დაცვის თვალსაზრისით სამართლებრივი კონტროლის განხორციელებისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს კონსტიტუციური მართლმსაჯულების უზრუნველყოფას. დოგმატიკის ფარგლებში, თავისუფლების უფლებების შეზღუდვის სამართლებრივი კონტროლისთვის,

სტრუქტურულად სამ მნიშვნელოვან საფეხურს გამოყოფენ. პირველ საფეხურზე უნდა განისაზღვროს უფლების დაცვის სფერო, მეორე საფეხურზე უნდა დადგინდეს ძირითად უფლებაში ჩარევა და მესამე საფეხურზე უნდა გამართლდეს ეს ჩარევა.

ძირითადი უფლების დაცვის სფერო ორი ელემენტისგან შედგება. პირველი ელემენტი განსაზღვრავს იმ სამართლებრივ სიკეთეს, რომელსაც უფლება იცავს, ხოლო მეორე ელემენტი განსაზღვრავს ამ უფლების სუბიექტს. ძირითადი უფლებების დაცვის სფეროში სახელმწიფოს ჩარევის ფაქტს მაშინ აქვს ადგილი, როდესაც სახეზეა უფლების უშუალოდ, გამიზნულად ხელყოფის აქტი. თუმცა, ჩარევა ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ამ უფლების დარღვევას. ის დარღვევისკენ არის მიმართული. ჩარევის ფაქტის დადგენის შემთხვევაში უნდა გაირკვეს, არის თუ არა ეს ჩარევა გამართლებული. თავად ჩარევის გამართლებისთვის უნდა არსებობდეს ფორმალური საფუძვლები და, რაც მთავარია, უნდა დადგინდეს, ხომ არ დაირღვა ჩარევის ზღვარი. სწორედ ამ ეტაპზე გახდება ცნობილი, დაირღვა თუ არა კონკრეტული უფლება.

აღნიშნული ჩარევის ზღვარს კონსტიტუცია ადგენს. ეს ზღვარი არის ძირითადი უფლებების სამართლებრივი კონტროლის უმნიშვნელოვანესი ელემენტი. უფლებაში სახელმწიფოს ჩარევა ჩარევის კონსტიტუციური ზღვრის დაცვით უნდა შემოწმდეს. ის არ არის აბსტრაქტული კატეგორია, იგი უშუალო კონსტიტუციური ზღვარია. კონკრეტულ გამოხატულებას ის თანაზომიერების პრინციპში პოვებს, რომელსაც ნორმატიული ძალა აქვს. მართალია, თანაზომიერების პრინციპი ცალკე ნორმად კონსტიტუციებში ჩამოყალიბებული არ არის, მაგრამ იგი გამომდინარეობს კონსტიტუციაში

განმტკიცებული სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპიდან და ძირითადი უფლებების არსიდან.

როგორც დასაწყისში აღინიშნა, თანაზომიერების პრინციპი უზრუნველყოფს, ერთი მხრივ, პირის თავისუფლების და, მეორე მხრივ, თავისუფლების შეზღუდვის განონასწორებულ, თანაზომიერ ურთიერთდამოკიდებულებას. უფლებაში ჩარევა ლეგიტიმურ მიზანს უნდა ემსახურებოდეს, ამ მიზნის მისაღწევად შერჩეული საშუალება კი უნდა იყოს გამოსადეგი, აუცილებელი და პროპორციული. მთავარია, რომ შეზღუდული სიკეთისა და შეზღუდვის მიზნის შეფასებისას შეპირისპირებული სიკეთეები არ იყოს ცალმხრივად, ერთმანეთის ხარჯზე შეფასებული. არცერთ მათგანს არ აქვს უპირატესობა გარანტირებული, პრიორიტეტი მხოლოდ სიკეთეთა თანაზომიერ დამოკიდებულებას აქვს მინიჭებული.

ძირითადი უფლებების სამართლის დოგმატიკის მოკლე ანალიზმა ცხადყო, რომ ძირითად უფლებებში სუბიექტური და ობიექტური, პიროვნული და საზოგადო, თანაბარი მნიშვნელობით არის წარმოდგენილი. აღნიშნული დოგმატიკის სამსაფეხუროვან კონსტრუქციაში უფლების როგორც სუბიექტურ, ისე ობიექტურ მხარეზეა აქცენტი გაკეთებული. სუბიექტური თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია კონკრეტული უფლების სამართალსუბიექტურობის განსაზღვრა. ობიექტური თვალსაზრისით კი მნიშვნელოვანია უფლების დაცვის სფეროს ზოგადი, საერთო კრიტერიუმებით დადგენა. რაც შეეხება სასამართლო კონტროლის გადამწყვეტ საფეხურს, ჩარევის გამართლებას, ამ ეტაპზე კერძო და სხვისი უფლება, ან სუბიექტური და საზოგადო, ორივე თანაბრად არის წარმოდგენილი – არცერთ მათგანს არ აქვს უპირატესობა.

უფლებაში ჩარევის შემთხვევაში სახელმწიფოს ვალდე-

ბულებაა, რომ თავის თავზე აიღოს ამ ჩარევის გამართლების ტვირთი. ეს ვალდებულება მას უფლების სუბიექტის წინაშე აქვს. მაგრამ სამართალსუბიექტურობაზე აპელირება თავისთავად არ ნიშნავს იმას, რომ მისი უფლების შინაარსი უპირატესად პიროვნული ასპექტებით, კერძო ინტერესებით იყოს განსაზღვრული. ძირითადი უფლება სამართალში, სახელმწიფოს პოტენციური ჩარევის წინააღმდეგ არის მიმართული, მაგრამ ის, ასევე, ყოველთვის სხვის უფლებასთან ან საჯარო ინტერესთან მიმართებით არის გააზრებული. ამიტომაც, კონსტიტუციებში ძირითადი უფლებების სტრუქტურა, სუბიექტურ ელემენტთან ერთად, ყოველთვის შეიცავს, ობიექტურ, საზოგადო ელემენტსაც. სხვისი ან საჯარო ინტერესის საფუძველზე უფლებაში ჩარევას თავად კონსტიტუცია უშვებს, მთავარია, რომ იგი იყოს სუბიექტის უფლებასთან პროპორციულ დამოკიდებულებაში.

სამართალში თავისუფლება უფლებაშია, უფლება სხვის უფლებასთან წონასწორობაში, ამ წონასწორობას კი პოლიტიკურ სისტემაში თითოეული სამართალსუბიექტის ძალისხმევა და მიუკერძოებელი ინსტანცია სჭირდება. თავისუფლებას აღნიშნულ სისტემაში აქვს ზოგადად გახორციელების შესაძლებლობა, კონკრეტულად კი, ძირითად უფლებებს – სამართლიანობის პროცესში რეალიზების შესაძლებლობა.

1.5.4. პრაგმატული გონება და თავისუფლების წონასწორობა

თავისუფალი საზოგადოების სამართლის საფუძველი საყოველთაო თავისუფლების პრინციპია. ამ პრინციპით უნდა გამართლდეს სამართლის სავალდებულო ხასიათი. ნორ-

მატივისტები თვლიან, რომ სამართალი წმინდა უნდა იყოს ყოველგვარი გარეშე ფაქტორისგან და მხოლოდ საკუთარ თავში უნდა ეძებოს თავისი ნორმატიული ბუნების ახსნა. ამისათვის მათ, იურიდიული მნიშვნელობის მიხედვით, სამართალში გარკვეული იერარქიული წესრიგი შემოიღეს, რომელსაც საბოლოოდ სამართლის სავალდებულო ძალის პირველწყარო უნდა ეჩვენებინა. აღნიშნულ იერარქიულ სისტემაში დაბალ საფეხურზე მდგომ სამართლებრივ ნორმას უფრო მაღალ საფეხურზე მდგომი სამართლებრივი ნორმისგან უნდა მიეღო ნორმატიული ძალა. თავად კონსტიტუციის, როგორც უზენაესი კანონის, ნორმატიულ ბუნებას ნორმატივისტები ე.წ. ძირითადი ნორმის მეშვეობით ხსნიან, რომელიც მხოლოდ ჰიპოთეტურად არსებობს და კონსტიტუციის შესრულების მოთხოვნაში გამოიხატება. ნორმატივისტების სამართლებრივ კონსტრუქციაში ე.წ. ძირითადი ნორმა მხოლოდ ფორმალური კატეგორიაა, რომელიც ჩვენი აზროვნების განსაკუთრებულ ფორმას გამოხატავს (ჯერარსი) და მისი წარმოსახვაც მხოლოდ ჰიპოთეტურად თუ შეიძლება.

ეფიქრობ, რომ ე.წ. ძირითადი ნორმა არის საყოველთაო თავისუფლების პრინციპი. პრინციპებს, ზოგადად, ოპტიმიზაციის, რაღაცის (მაგ. ღირებულების) უფრო მაღალ რანგში აყვანის მოთხოვნა აქვთ. საყოველთაო თავისუფლების პრინციპი უზრუნველყოფს უკეთესი არგუმენტის ძიების პროცესს სამართლის სივრცეში, სადაც ყველას, არგუმენტის გამოხატვის თანაბარი უფლება აქვს. სამართლის სავალდებულო ხასიათი უკეთესი არგუმენტის, უზრუნველყოფის მუდმივ პროცესშია, რომელმაც სამართლიანობასთან უნდა დაგვაახლოოს. სამართლის ნორმის ახალი განმარტება,

მისი შეფარდება, თუ კანონში შეტანილი ცვლილება სწორედ უკეთესი არგუმენტით ითხოვს კონკრეტულ ეტაპზე, სავალდებულო მოთხოვნად გარდასახვას. მომავალშიც, უფრო უკეთესი არგუმენტი შეიძლება იყოს სამართლის ცვლილების და, შესაბამისად, ნორმატიულობის საფუძველი. სამართალი მაშინ ავალდებულებს, როდესაც ის სამართლიანობის მოთხოვნას გამოხატავს.

სამართალში საყოველთაო თავისუფლების პრინციპი არა ჰიპოთეტურად, არამედ კონკრეტულად არსებობს, ძირითადი უფლებების, სამართლებრივი და დემოკრატიული პრინციპების სახით. მათ ფარგლებში წარმოებს იურიდიული შეფასება და გამართლება. მართალია, როგორც აღნიშნული პრინციპები, ისე ზოგადად, სამართლებრივი ნორმები, აბსტრაქციის მაღალი ხარისხით გამოირჩევიან, მაგრამ მათი თითოეული ინტერპრეტაცია თუ შეფარდება ფაქტობრივ გარემოებებთან უშუალო კავშირში იძენს სამართლიანობის მასშტაბის ფუნქციას. სამართლის მეშვეობით, რეალობის სამართლიანი მოწესრიგება, იურისტებისგან ითხოვს პრაგმატული გონებით მოქმედებას.

პრაგმატული გონება ორიენტირებულია კონტექსტზე. სამართლის დოგმატიკაც, რომელიც სასამართლო პრაქტიკიდან თუ იურიდიული მეცნიერებიდან გამომდინარე, ნორმის უკეთ გასაგებად სახელმძღვანელო კრიტერიუმებს შეიმუშავებს, ყოველთვის ისტორიული კონტექსტითაა განპირობებული. არც ამ დოგმატიკის დებულებებია აბსოლუტური. ისინიც იმისდა მიხედვით იცვლებიან, თუ რა ახალი, უკეთესი არგუმენტით შეიძლება შეიცვალოს დღემდე არსებული გაბატონებული დოქტრინა. უკეთესი არგუმენტის ტვირთი სამართალში არა აბსტრაქტული დასაბუთების სიბრტყეზე,

არამედ ყოველთვის ნორმისა და რეალური გარემოების სინთეზით მოძრაობს.

მხოლოდ აღნიშნულ კონტექსტში უზრუნველყოფს პრაგმატული გონება თავისუფლების წონასწორობას. ძირითადი უფლებების შეპირისპირების დროს არა წინასწარ დადგენილი იერარქიით ხდება რომელიმე მათგანისთვის უპირატესობის მინიჭება, არამედ სწორედ იმ ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით, რომელსაც ისინი აფასებენ. საყოველთაო თავისუფლება პრაქტიკულ წონასწორობაშია, ამიტომაც, შეიძლება ერთგვარად ითქვას, რომ თავისუფლება და პრაგმატული გონება ერთი პროცესის იდენტური ელემენტებია.

1.6. თავისუფლება და პოლიტიკა

1.6.1. პრაგმატული გონება პოლიტიკაში

პრაგმატული გონებით მოქმედება პოლიტიკაშიც სამართლისა და რეალობის ერთიან კონტექსტს გულისხმობს. პოლიტიკაში კონსტიტუციით განმტკიცებული პრინციპი არის ქმედების როგორც საფუძველი, ისე ამავე ქმედების ფარგლები. ორივე ერთად, პრაგმატული გონებისთვის, ქმნის კონკრეტული ქმედების გამართლებისა და დასაბუთების შესაძლებლობას. ის არ არის წინასწარ დადგენილი მასშტაბი ან გზამკვლევი, რომლის თანახმად, გადაწყვეტილებები მექანიკურად მიიღება. ის არის მხოლოდ დასაბუთების მასშტაბი, რომლის თანახმად, რაღაც ქმედება ან გადაწყვეტილება უნდა გამართლდეს.

პრაგმატული გონებისთვის თავად კონსტიტუციური პრინციპების გამართლება და დასაბუთებაა აუცილებელი, რათა მათ ჰქონდეთ სავალდებულო მოქმედების ძალა. როგორც დასაწყისში მრავალგზის ითქვა, აღნიშნული პრინციპების სამართალში განმტკიცება უსამართლობასთან ბრძოლის შედეგია. მართალია, სამართლიანობისთვის ბრძოლა არ დასრულებულა და ეს პროცესი სხვა მასშტაბებითა და მოცულობით კვლავაც გრძელდება, მაგრამ, დღეს, ეს ბრძოლა სამართლებრივ ფარგლებშია მოქცეული. ამ თვალსაზრისით, საკანონმდებლო ინიციატივა თუ მთავრობის აქტი,

მათ შორის რეალაქტი, რეალობის სამართლიანი მოწესრიგებისკენ უნდა იყოს მიმართული. ძირითადი უფლებები, დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპები, როგორც გარკვეული ღირებულებების ოპტიმიზაციის მასშტაბები, ყოველთვის რეალობისკენაა მიმართული და ახალი გამოწვევების სამართლიან მოწესრიგებას ითხოვს. პოლიტიკაში პრაგმატული გონება მოქმედებს დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურის ფარგლებში და ის სამართლიანობის მართალია არა სრულყოფილ, მაგრამ ოპტიმალურ განხორციელებას ითხოვს.

პრაგმატული გონებით მოქმედება ყოველთვის იდეების, ღირებულებების, პრაქტიკული განხორციელების რეალურ შესაძლებლობებთან არის დაკავშირებული. ამ თვალსაზრისით, თავისუფლების განხორციელება, ფუნდამენტური წინაპირობების დაკმაყოფილებაზეა დამოკიდებული. სიცოცხლე თავისუფლების წინაპირობაა. ადამიანის სიცოცხლის გარეშე არ არსებობს მისი თავისუფლება. პირველ რიგში, აუცილებელია მშვიდობის და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, ელემენტარული საარსებო პირობების შექმნა, პანდემიის შემთხვევაში მისი მასიური გავრცელების თავიდან აცილება, ბუნებრივი კატასტროფების პრევენცია, სოციალური პირობების უზრუნველყოფა და სხვ., რათა თავისუფლებას ჰქონდეს განხორციელებისთვის რეალური წინაპირობები უზრუნველყოფილი.

კოვიდპანდემიის პირობებში, რეალობამ ცხადყო, რომ თავისუფალი საზოგადოების არსებობა, უწინარესად, თითოეული ადამიანის სიცოცხლის დაცვაზეა დამოკიდებული, მით უფრო მაშინ, როდესაც სიცოცხლის საფრთხე ყველას

ეხება. ეს კი, სანყის ეტაპზე (ვაქცინის შექმნამდე), ინფექციის გადადების თავიდან აცილებით მიიღწეოდა, რაც პირველ რიგში, ძირეული თავისუფლებების შეზღუდვით გახდა შესაძლებელი. დემოკრატიულ სისტემაში, პრაგმატული გონება, თავისუფლების განხორციელების ვალდებულებით მოქმედებს, მაგრამ ამისათვის, ის ჯერ რეალური პირობების შექმნაზეა ორიენტირებული. ინტერესთა შეპირისპირების შემთხვევაში ის, პირველ რიგში, ფუნდამენტური ინტერესებს აფასებს და ამის საფუძველზე ამართლებს კონკრეტულ გადანყვეტილებას.

თავისუფლების განხორციელება დამოკიდებულია საჯარო ინტერესების (უწინარესად ფუნდამენტური ინტერესების), სხვისი თავისუფლების თანაზომიერ დაცვაზე. პრაგმატული გონება პოლიტიკაში მოქმედებს იმ პასუხისმგებლობით, რომ შექმნას ყველა ოპტიმალური წინაპირობა თავისუფლების განხორციელებისთვის. ეს პასუხისმგებლობა წინა პლანზე აყენებს არა კერძო პირის მორალურ წარმოდგენებს, არამედ სხვებთან მშვიდობიანი და თავისუფალი თანაცხოვრების ფუნდამენტურ ინტერესებს. აღნიშნული პრაგმატული გონება არის დემოკრატიული პოლიტიკური ეთიკის ქვაკუთხედი, რომელიც თითოეულის თავისუფლებას სხვის მიმართ პასუხისმგებლობით ზღუდავს. პრაგმატული გონების თვალსაწიერი ყოველთვის ფუნდამენტურ პრინციპებზეა დამყარებული და ინტერესთა რაციონალურ განონასწორებასა და დაბალანსებაზეა ორიენტირებული.

პრაგმატული გონებით მოქმედება განსაკუთრებული გამოწვევაა პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილე ძირითადი სუბიექტებისთვის. პირველ რიგში, ეს ეხება პოლიტიკურ ელიტას, რომელიც გადანყვეტილებებს იღებს და კონკრეტულ

ქმედებას ახორციელებს, რომელიც ხალხს ეხება. ხალხის წარმომადგენლობისა და საჯარო სამსახურის იდეას მუდამ პასუხისმგებლობა უდევს საფუძვლად, პასუხისმგებლობა თანამოქალაქის, საზოგადოების, სახელმწიფოს წინაშე. ინტერესთა სამართლიანი აწონ-დაწონვისთვის აუცილებელია პარტიკულარული ინტერესებისგან გამიჯვნა და ნეიტრალური ინსტიტუტების საფუძველზე მოქმედება, რაც, მათგან, კანონის დაცვასთან ერთად, ერთგვარი შინაგანი წონასწორობის უზრუნველყოფას და რეალობის პრაგმატული გონებით შეფასებას ითხოვს.

შინაგანი წონასწორობის უზრუნველყოფა და პასუხისმგებლობით მოქმედებაა პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილე სხვა მნიშვნელოვანი აქტორების ამოცანა. ეს, პირველ რიგში, ეხება ე.წ. მეოთხე ხელისუფლების წარმომადგენლებს. ეს წონასწორობა არ არის მედიტაცია ან თერაპია, არამედ არის რეალური შესაძლებლობების კეთილსინდისიერი შეფასება და აწონ-დაწონვა იმისთვის, თუ რამდენად არის საჯარო სივრცეში მონაწილე სუბიექტების, განსაკუთრებით კი პოლიტიკური ელიტის ქმედება პრაგმატული გონების თვალსაწიერით გამართლებული. ამ გონებით აფასებს ხალხი. მიუკერძოებელი ინფორმაციის საფუძველზე ის არის პოლიტიკური პროცესების ობიექტური მსაჯული.

1.6.2. სახელმწიფო სამართლიანობის პროცესში

თავისუფლებასთან მიმართებით, სამართლიანობის მუდმივ პროცესში სახელმწიფოს ორგანიზაციული წონასწორობა ვლინდება იმ თვალსაზრისით, რომ ის, ერთი მხრივ, არის სამართლით განმტკიცებული ძირითადი უფლებების და-

ცვის გარანტი და, მეორე მხრივ, სამართლის ფარგლებშივე უფლებამოსილია შეზღუდოს აღნიშნული უფლებები. სახელმწიფოს ამ წონასწორობას ორგანიზაციულად უზრუნველყოფს, კონსტიტუციით განმტკიცებული სამართლებრივი და დემოკრატიული სახელმწიფოს პრინციპები.

სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპი გამოხატავს სახელმწიფო ხელისუფლების სამართლით შებოჭვის მოთხოვნას. თავად სამართალი უნდა იყოს სამართლიანი. უსამართლო კანონები თუ სხვა სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც, მართალია, ფორმალურად სამართლის მოთხოვნებს აკმაყოფილებენ, მაგრამ შინაარსით სამართლიანობის იდეასთან მოდიან წინააღმდეგობაში, ვერ შეასრულებენ ხელისუფლების შეზღუდვის ფუნქციას. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სამართალს სავალდებულო ძალა მაშინ აქვს, როდესაც მისი ნორმები საყოველთაო თავისუფლების პრინციპს აკონკრეტებენ, როდესაც სამართლის საზრისი, ადამიანის უფლებების დაცვაში პოვნებს გამოხატულებას. სწორედ აქედან გამომდინარეობს ძირითადი უფლებებით, როგორც უშუალოდ მოქმედი სამართლით, ხელისუფლების სამივე შტოს შებოჭვა.

სამართლებრივი სახელმწიფოს მთავარი მიზანი თავისუფლების დაცვაა. სახელმწიფო ხელისუფლების სამივე შტოს საქმიანობა ადამიანის უფლებების დაცვისკენ უნდა იყოს მიმართული, რითაც თითოეული მოქალაქის თავისუფალი და ღირსეული განვითარების შესაძლებლობა იქნება უზრუნველყოფილი. აღნიშნული საქმიანობა, სამართლებრივ სახელმწიფოში გარკვეულ პროცესუალურ და ინსტიტუციურ ფორმაშია მოქცეული. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია სამართლის ისეთი პრინციპები, როგორებიცაა სამართლის უზენაესობის, ხელისუფლების დანაწილებისა

და სასამართლო გზით სახელმწიფოს გადანყვეტილებების გასაჩივრების შესაძლებლობა.

დემოკრატიული სახელმწიფოს პრინციპი განსაზღვრავს იმ ფორმას, რომლის თანახმად ხორციელდება სახელმწიფოში ნების ჩამოყალიბებისა და გადანყვეტილების მიღების პროცესი. იგი არეგულირებს უშუალოდ ხალხისა და ხალხის წარმომადგენელთა პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის პროცესს. დემოკრატიის პრინციპს საფუძვლად უდევს თითოეული მოქალაქის თვითგამორკვევის იდეა. იმდენად, რამდენადაც თანამედროვე წარმომადგენლობით დემოკრატიაში გადანყვეტილებების მიღება უშუალოდ ხალხის მიერ არ ხორციელდება, აუცილებელია, რომ სახელმწიფო ორგანოების ლეგიტიმაცია უშუალოდ ან გაშუალებული ფორმით ხალხის ნებიდან გამომდინარეობდეს.

ამისთვის, პირველ რიგში, აუცილებელია, პერიოდული არჩევნების ჩატარება, როცა თითოეული მოქალაქე, როგორც საზოგადოების წევრი, თავისუფალი და თანასწორი არჩევანის უფლებით ისარგებლებს. მნიშვნელოვანია, ასევე, სხვა ძირითადი უფლებების უზრუნველყოფაც, რომელთა თანახმად, როგორც ინდივიდუალურად, ისე კოლექტიურად, განსაკუთრებით, აზრის გამოხატვა იქნება შესაძლებელი. ამასვე უკავშირდება, ძალაუფლების დემოკრატიული კონტროლის საკითხი. დემოკრატიაში საზოგადოებრივი ნების ჩამოყალიბება ორგანიზებულ ფორმას იძენს პოლიტიკური პარტიების ფარგლებში. თავად, პარტიები, ერთმანეთთან იმყოფებიან კონკურენციის პირობებში, რაც მხოლოდ მრავალპარტიულ სისტემაშია შესაძლებელი. გადანყვეტილებები უმრავლესობის პრინციპით მიიღება, მაგრამ მხოლოდ უმცირესობის კრიტიკული თანამონაწილეობით.

პოლიტიკურ სისტემაში, სადაც სახელმწიფო სამართლიანობის მუდმივი პროცესის უმთავრესი სუბიექტია, სამართლებრივი სახელმწიფოსა და დემოკრატიის პრინციპების ერთმანეთის გარეშე არსებობა გამორიცხულია. სამართლებრივი სახელმწიფო დემოკრატიას გარკვეულ ფარგლებს უწესებს იმ თვალსაზრისით, რომ ხალხს ძალაუფლების განხორციელება მხოლოდ ადამიანის უფლებების დაცვით, ხელისუფლების დანაწილებით, კონსტიტუციური კონტროლის ფარგლებში შეუძლია. თავის მხრივ, დემოკრატია სამართლებრივ სახელმწიფოს ზღუდავს იმ თვალსაზრისით, რომ სამართლებრივი ცვლილებები დემოკრატიული პროცედურებით ხორციელდება, კერძოდ, პროცესში ყველას თანაბარი მონაწილეობის შესაძლებლობის უზრუნველყოფით.

დემოკრატიისა და სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპების თანაარსებობა მაშინაა შესაძლებელი, როდესაც დემოკრატიაში უმრავლესობის შეუზღუდავი ძალაუფლება არ მოიაზრება. დემოკრატია უმრავლესობას როდი ემსახურება, არამედ საზოგადოების თითოეული წევრის თავისუფლებას. მისი მთავარი მიზანია, რომ პოლიტიკურ პროცესებში თითოეული მოქალაქის, უმცირესობის თანაბარი მონაწილეობის შესაძლებლობა იყოს უზრუნველყოფილი. სამართლებრივი და დემოკრატიული სახელმწიფოს პროცესუალურ ფორმებში რეალიზდება სამართლიანობის იდეა, რომლის მთავარი მიზანი არის ადამიანი.

1.6.3. განსაზღვრულობა და გაურკვევლობა

მნიშვნელოვანია კიდევ ერთხელ იმის ხაზგასმა, რომ პოლიტიკური პროცესები, რომელიც საზოგადოებრივ ცხოვრე-

ბას ეხება, კომპლექსურობით გამოირჩევა. სინამდვილეში, ყველაფრის მხოლოდ რაციონალური საფუძვლებით განსაზღვრა შეუძლებელია. განსაზღვრულობა და სამართლებრივი უსაფრთხოება საზოგადოებაში თითოეული მოქალაქისთვის თავისუფალი და მშვიდობიანი თანაცხოვრების წინაპირობაა, მაგრამ ის არ გამოორიცხავს ისეთ საზოგადოებრივ მოვლენების არსებობასაც, რომელთაც არა იმდენად რაციონალურ, რამდენადაც უფრო ირაციონალურ და მოულოდნელ ფაქტორებთან აქვთ კავშირი.

სამართლებრივი უსაფრთხოების თვალსაზრისით აუცილებელია, რომ მოქალაქეს შეეძლოს როგორც პირადი ცხოვრების, ისე საკუთარი პროფესიული და ეკონომიკური საქმიანობის მყარ სამართლებრივ ფარგლებში წარმართვა. სამართლებრივი გაურკვეველობა მის პიროვნულ განვითარებას აფერხებს. ზოგადად, თუ სამართლებრივი ნორმები წინააღმდეგობრივი და გაურკვეველი ხასიათისაა, მათი ადრესატი ვერ შეძლებს ამ ნორმებზე საკუთარი მოქმედების ორიენტირებას. კონკრეტულად კი, თავისუფლების შეზღუდვის შემთხვევებში, როდესაც ხდება ძირითადი უფლებების დაცვის სფეროში ჩარევა, შემზღუდავი სამართლებრივი აქტების გარკვეულობის ხარისხი საკმაოდ მაღალია.

სამართლებრივი პრინციპების, მათ შორის, ზოგიერთი სამართლებრივი ნორმის ფაქტობრივი შემადგენლობა ისეთ კომპლექსურ და დინამიკურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს მოიცავს, რომ ნორმის გამოცემის პერიოდში მათი წინასწარი განჭვრეტა და დეტალური რეგულირება შეუძლებელია. ამიტომ, ამ შემთხვევაში, კანონმდებელი იტოვებს უფლებას, რომ ნორმის სტრუქტურაში ზოგადი ცნებებისა და კატეგორიების გამოყენებით, იგი მომავალი

ინტერპრეტაციისთვის ღიად დატოვოს. ასეთი ზოგადი ნორმების განმარტების ამოცანას წარმოადგენს ის, რომ მათი კონკრეტიზაციით საჭირო გარკვეულობა და განსაზღვრულობა იყოს უზრუნველყოფილი.

განსაზღვრულობასთან ერთად პროცესების დაუგეგმავი განვითარება ცხოვრების შემადგენელი ნაწილია, მათ შორის, მკაცრი სამართლებრივი რეგულაციების ფარგლებში; დაუგეგმავი, ხშირად შეიძლება იყოს ადამიანური ემოციის, ბუნებრივი მოვლენის ან სხვა სუბიექტური თუ ობიექტური გარემოებების შედეგი. თეორიულად, მხოლოდ რაციონალურ საფუძველზე დასაშვები მათი აღქმა, მაგრამ ის სრულად ვერ ასახავს ამ მოვლენის არსს. მაგალითად, ეროვნული იდენტობა ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე ჩამოყალიბებული რეალობაა, რომელიც თავის თავში მოიცავს კულტურულ, ტრადიციულ და ემოციურ ფაქტორებს. შეუძლებელია წინასწარ იმის განსაზღვრა, თუ როგორი რაციონალური ან ემოციური ფაქტორებით იქნება ცალკეული ლოკალური და გლობალური მოვლენა ეროვნული იდენტობის ფარგლებში აღქმული. თვალსაჩინოებისთვის, ევროპულ დონეზეც, სადაც რაციონალიზმის მაღალი ხარისხია უზრუნველყოფილი, ევროპული კონსტიტუციის პროექტზე მსჯელობის, მიგრაციის დიდი ნაკადის ან პანდემიის პირობებში ეროვნული საზღვრების ჩაკეტვის ფაქტთან დაკავშირებული სხვადასხვა ევროპული სახემწიფოების ეროვნული ემოციების გახსენებაც კი არის საკმარისი.

პოლიტიკაში პრაგმატული გონება ამ ტიპის რეალობაზეც არის ორიენტირებული. სამართლებრივი და დემოკრატიული სახელმწიფოს სამართლებრივი საფუძველით ის ყოველთვის იმისკენაა მიმართული, რომ ინტერესების გა-

ნხორციელების რეალური შესაძლებლობები შეაფასოს და ამის გათვალისწინებით გაამართლოს კონკრეტული გადაწყვეტილების თუ ქმედების ძირითად ღირებულებებთან წონასწორობაში მოყვანის საკითხი. მაგალითად, მიგრაციულ პროცესებთან დაკავშირებით, ეს ნიშნავს ადამიანის უფლებების საფუძველზე მოქმედებას და მიგრანტთა შესაძლო მიღებას, მაგრამ ყოველი კონკრეტული შემთხვევის დასაბუთებით და მათი მიღებისთვის რეალური შესაძლებლობების გათვალისწინებით.

1.7. თავისუფლება და ეკონომიკა

1.7.1. თავისუფლების პრინციპი და საბაზრო ეკონომიკა

მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, აქვს თუ არა ეკონომიკურ თავისუფლებას ისეთივე მნიშვნელობა დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემისთვის, როგორც ადამიანის უფლებებს. არსებობს მოსაზრება, რომ საბაზრო ეკონომიკა და პოლიტიკური ლიბერალიზმი იდენტურია, რომ სამართლებრივი და დემოკრატიული სახელმწიფოს პრინციპები, საბაზრო ეკონომიკის პრინციპთან ერთად ქნიან დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემის საფუძველს. თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ ისტორია იცნობდა და დღესაც იცნობს სახელმწიფოებს, რომლებშიც არსებობს საბაზრო ეკონომიკა, მაგრამ არ არსებობს თავისუფლება, ძირითადი უფლებების, ხელისუფლების დანაწილების, სამართლის უზენაესობის თუ სხვა არსებითი ელემენტების სახით. მართალია, მე-17 საუკუნიდან მოყოლებული, საბაზრო ეკონომიკისა და დემოკრატიული სახელმწიფოს ჩამოყალიბება პარალელურად მიმდინარეობდა, მაგრამ არა ურთიერთგანპირობების რეჟიმში. მარქსისტებს სურდათ ძირითადი უფლებების კაპიტალისტურ პრივილეგიებთან გაიგივება და ამით თავისუფლების საყოველთაო მნიშვნელობის დაკნინება.

დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემაში ადამიანისთვის

არის უფლებები გარანტირებული და არა კონკრეტული ეკონომიკური სისტემისთვის, აღნიშნული პოლიტიკური სისტემა, მათ შორის, ეკონომიკური თავისუფლებების აღიარებით, საუკეთესო საფუძველს იძლევა მოქალაქის ეკონომიკური აქტიურობისთვის, მაგრამ ის ადამიანის უფლებების დაცვისა და მათი განხორციელებისთვის აუცილებელი ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურის შექმნისთვის არის ჩამოყალიბებული და არა ეკონომიკური ინტერესებისთვის. ეკონომიკური, ანუ მოგების ინტერესით შეუძლებელია სამართლის ფუნდამენტური პრინციპების დასაბუთება. როგორც მრავალგზის აღინიშნა, მშვიდობიანი და თავისუფალი თანაცხოვრების ფუნდამენტური ინტერესი ქმნის საზოგადოებაში თავისუფლების საყოველთაო მოქმედების სამართლებრივ საფუძველს და არა მესაკუთრეების, მეწარმეების, თუ სხვა, ეკონომიკურად აქტიური მოქალაქეების, ეკონომიკური ინტერესი.

ძირითადი უფლებები საუკეთესო საფუძველს ქმნის ეკონომიკური კეთილდღეობისთვის, მაგრამ ეს კეთილდღეობა დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემაში ადამიანისთვისაა მნიშვნელოვანი და არა პირიქით, ადამიანი ეკონომიკისთვის. აღნიშნული სისტემისთვის მთავარი მიზანი ადამიანია და არა ეკონომიკა. სისტემის ფარგლებში ადამიანის ნიჭზე, მის სამეწარმეო შემოქმედებით აქტიურობაზეა დამოკიდებული ეკონომიკური განვითარება. ეს სისტემა არ იცნობს გეგმურ ეკონომიკას, რომელიც ეკონომიკურ თავისუფლებას უარყოფს, მაგრამ იცნობს ეკონომიკის დაგეგმვას, როგორც ინდივიდუალური თავისუფლების, ისე სახელმწიფო დაგეგმვის ფარგლებში. თუმცა, ეს უკანასკნელი, ყოველთვის საბაზრო ეკონომიკის არსებობიდან გამომდინარეობს და

მხოლოდ აუცილებლობის შემთხვევაში იყენებს ბაზრის შეზღუდვის, კონტროლის ან სხვა რეგულაციების მექანიზმებს, ისიც მხოლოდ ძირითადი უფლებების ფარგლებში.

საბაზრო ეკონომიკას დემოკრატიის გარეშეც შეუძლია არსებობა, მაგრამ დემოკრატიაში ის ყოველთვის არსებობს, როგორც პოლიტიკური სისტემის მიერ აღიარებული ძირითადი უფლებების, განსაკუთრებით, ეკონომიკური უფლებების განხორციელების შედეგი. მეტიც, დემოკრატიულ სახელმწიფოში საბაზრო ეკონომიკა უფრო არის დაცული. მხოლოდ საბაზრო მექანიზმით შეიძლება ეკონომიკა საკუთარი თავის საფრთხე გახდეს. ეკონომიკური ძალაუფლების წარმოქმნა იწვევს მონოპოლიებს და სხვათა ეკონომიკური თავისუფლებების უგულებელყოფას, კერძოდ, კონკურენტების განდევნას და პროდუქციაზე ფასების ცალმხრივად დანესებას. ეს ძალაუფლება პოლიტიკურ ძალაუფლებასთან პოულობს ბუნებრივ კავშირს, რომელიც, თავის მხრივ, წარმოშობს უკონტროლო, გაუმჭვირვალე და კორუმპირებულ ურთიერთობებს. ყოველივე ამის პრევენციისთვის აუცილებელია სახელმწიფო, რომელიც არა კერძო, ეკონომიკური ინტერესებით მოქმედებს, არამედ თითოეული ადამიანისთვის განვითარების თანაბარი შესაძლებლობის უზრუნველყოფით.

მეტი კეთილდღეობის შექმნა უნდა იყოს სახელმწიფოს მხრიდან ეკონომიკის ხელშეწყობის მოტივი, ეკონომიკურ ურთიერთობებში მონაწილე სუბიექტებს შორის კონკურენციისა და თანაბარი შესაძლებლობის უზრუნველყოფის პირობებში. მაგრამ სახელმწიფოს ლეგიტიმურობა ეკონომიკური სფეროზე უფრო ფართოა და იგი მხოლოდ ამ სუბიექტთა წრით არ შემოიფარგლება. სახელმწიფო, პირველ

რიგში, არსებობს ადამიანისთვის. შესაბამისად, საერთო კეთილდღეობის სამართლიანი განაწილება და თითოეული მოქალაქისთვის განვითარებისთვის თანაბარი სასტარტო პირობების შექმნა (განათლება, ჯანდაცვა, სოციალური უზრუნველყოფა) არის ეკონომიკაშიც პრაგმატული გონების მთავარი მასშტაბი, რომელიც თითოეული მოქალაქის ძირითადი უფლებების პრაქტიკულ განხორციელებაზეა ორიენტირებული. თავად, ეკონომიკური თავისუფლებების ფუნდამენტურ უფლებაშიც, საკუთრების უფლებაში, არა იმდენად ეკონომიკური ინტერესი, არამედ, პირველ რიგში, ადამიანის უფლებაა დაცული, რომელიც, ასევე, არა მხოლოდ ინდივიდუალური უფლების სახით, არამედ, სხვა კერძო და საჯარო ინტერესებთან თანაზომიერ დამოკიდებულებაშია დანახული.

1.7.2. თავისუფლების პრინციპი და კერძო საკუთრების უფლება

კონსტიტუციაში განმტკიცებული საკუთრების უფლება უნინარესად არის, სახელმწიფოს ჩარევისგან თავდაცვის უფლება. ის წარმოადგენს სამართლებრივ შესაძლებლობას, რომლის თანახმად, საკუთრების უფლება არაკანონიერი შეზღუდვებისგან უნდა იყოს დაცული. კონსტიტუციით გარანტირებული საკუთრების უფლება არ არის კონკრეტული მესაკუთრის ხელში არსებული საკუთრების იდენტური ისევე, როგორც პიროვნული აზრი არ არის აზრის თავისუფლების იდენტური.

საკუთრების კონსტიტუციური უფლება, პირველ რიგში, ადამიანის უფლებაა და არა ქონებრივი გარანტია. საკუთრე-

ბის უფლების საფუძველზე ცალკეულ პირს ეძლევა ქონებრივ სფეროში თავისუფლება და ამით საკუთარი ცხოვრების დამოუკიდებლად განსაზღვრის შესაძლებლობა. აღნიშნული თავისუფლება არ არის აბსოლუტური და შეუზღუდავი. მესაკუთრის პირადი უფლება არ უკრძალავს კანონმდებელს შეზღუდოს აღნიშნული უფლება. ასეთი სახის შეზღუდვების კონსტიტუციურობა, საბოლოო ჯამში, თანაზომიერების კონსტიტუციური პრინციპით უნდა განისაზღვროს.

აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების დროს კონსტიტუცია კანონმდებელს საკუთრების უფლების შეზღუდვის სამართლებრივ შესაძლებლობას აძლევს. საკუთრების კონსტიტუციური უფლების საზოგადოებრივი ინტერესით შეზღუდვის შესაძლებლობა, თავად, საკუთრების კონსტიტუციური უფლების სტრუქტურაშია მოცემული. საკუთრების კონსტიტუციური უფლების სტრუქტურა საზოგადოებრივი განვითარების დინამიკას ექვემდებარება. ამ თვალსაზრისით, საკუთრების კონსტიტუციური ფარგლები და მისი შინაარსი ყოველი კონკრეტული ისტორიული სიტუაციით განისაზღვრება. ის არ არის აბსოლუტური კატეგორია. კანონშემოქმედებითი საქმიანობაც სწორედ ამ რეალური საზოგადოებრივი ურთიერთობების შეფასება და მისი სამართლიანი მოწესრიგებაა. კანონმდებელმა უნდა დაადგინოს საზოგადოებრივი ინტერესი და, საჭიროების შემთხვევაში, მის საფუძველზე უნდა შეზღუდოს მესაკუთრე. კერძო და საჯარო ინტერესების შეჯერებით მან უნდა შექმნას სამართლიანი და გონივრული წესრიგი.

საკუთრება, ზოგადად, პირისთვის ქონებრივი სიკეთის სამართლებრივი მიკუთვნებაა. ამ ზოგად განსაზღვრებაში თვალსაჩინოა სუბიექტის, ობიექტისა და მათი ურთიერთდა-

მოკიდებულების სამი ასპექტი. სუბიექტის, ე.ი. მესაკუთრის დამოკიდებულება ობიექტთან, ანუ ქონებრივ სიკეთესთან ითხოვს სამართლებრივ მოწესრიგებას, კერძოდ, სამართლებრივ მიკუთვნებას. ამით შესაძლებელი ხდება პირთა ქონებრივი სფეროს გამიჯვნა, ჩემისა და შენის განსხვავება, რის ნორმატიულ საფუძველსაც კერძო სამართალი იძლევა.

ჩემისა და შენის სამართლებრივ მოწესრიგებასთან ერთად საზოგადოებაში წარმოიშობა თავად საზოგადოებრივთან, ე.ი. ჩვენთან დამოკიდებულების სამართლებრივი მოწესრიგების აუცილებლობა. სწორედ, ეს სამი ელემენტი ქმნის კონსტიტუციით გარანტირებული საკუთრების უფლების სტრუქტურას. კონსტიტუცია არ იცავს ინდივიდის საკუთრების უფლებას იზოლირებულად. მესაკუთრე საზოგადოების წევრია. საკუთრების კონსტიტუციური უფლების ბუნებაც საზოგადოებრივი შეზღუდვით, ე.ი. საჯარო ინტერესთან დამოკიდებულებითაა განპირობებული. კანონმდებლობით საკუთრების უფლების შეზღუდვა საკუთრების კონსტიტუციური უფლების შინაგანი ელემენტია.

ყოველ ისტორიულ ეტაპზე კანონმდებელი განსაზღვრავს საკუთრების შინაარსს. ამ თვალსაზრისით, მან, როგორც აღინიშნა, კერძო და საჯარო ინტერესები უნდა გაანონასწოროს. ამას კი იგი, როგორც კერძოსამართლებრივი, ისე საჯაროსამართლებრივი ნორმების თანაბარი გამოყენებით ახორციელებს. საკუთრების კონსტიტუციური გაგება არ შემოიფარგლება მხოლოდ სამოქალაქო სამართლებრივი ან საჯარო სამართლებრივი საკუთრების ცნებით. კონსტიტუციის უზენაესობიდან გამომდინარე იგი საკუთრების, როგორც კერძოსამართლებრივ, ისე საჯაროსამართლებრივ რეგულირებაზე მაღლა დგას.

კანონმდებელი, რომელიც საჭიროების შემთხვევაში მესაკუთრეს ზღუდავს, არ არის თავის მხრივ შეზღუდული. ის შებოჭილია თავად საკუთრების უფლების დაცვის გარანტიით. საკუთრების შეზღუდვის მატერიალური სისწორე კერძო და საჯარო ინტერესების თანაზომიერად შეფარდებით განისაზღვრება. საკუთრების უფლების საჯარო ინტერესით შეზღუდვის აუცილებლობა მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროების შემთხვევაში ჩნდება. ყველა ტიპის საკუთრება როდია თავიდანვე სოციალურად განსაზღვრული და, შესაბამისად, შეზღუდვას დაქვემდებარებული.

საკუთრების უფლების შეზღუდვის სფეროში კანონმდებლის უფლებამოსილება მით უფრო დიდია, რაც უფრო მეტია საკუთრების ობიექტის სოციალური ფუნქცია. თავად საკუთრების ობიექტის სოციალური ფუნქციის დადგენისთვის კი მნიშვნელოვანია, თუ რამდენად ეხება ეს საკუთრება საზოგადოებრივ ინტერესებს. მაგალითად, მიწის საკუთრება, გარემოს დაცვის თვალსაზრისით, ეხება საზოგადოებრივ ინტერესებს და, შესაბამისად, სოციალური ფუნქციითაა დატვირთული, განსხვავებით წიგნის საკუთრებისგან. კანონმდებლის უფლებამოსილება საკუთრების უფლების შეზღუდვის სფეროში მხოლოდ საკუთრების სოციალური ფუნქციის ადეკვატური უნდა იყოს. საკუთრება არ შეიძლება იმაზე მეტად შეიზღუდოს, ვიდრე ამას საზოგადოებრივი საჭიროება მოითხოვს. საზოგადოებრივი საჭიროება კანონმდებლისთვის საკუთრების უფლების შეზღუდვის არა მარტო საფუძველია, არამედ იგი ამავე შეზღუდვის ფარგლებსაც ადგენს.

კანონმდებელმა კონკრეტული საზოგადოებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე უნდა შეაფასოს საკუთრების უფლების სოციალური დანიშნულება და, შესაბამისად, ასახოს იგი

კანონმდებლობაში მესაკუთრისა და საზოგადოების ინტერესის შეჯერებული და განონასწორებული ურთიერთობით. ამგვარად, საკუთრების უფლების შეზღუდვის აუცილებლობა ჩნდება მხოლოდ საკუთრების სოციალური ფუნქციით. შესაბამისად, სწორედ აქაა საჭირო კერძო და საჯარო ინტერესების თანაზომიერი შეჯერების ვალდებულების დაცვა. საკუთრების შემზღუდავი კანონის კონსტიტუციურობის გასარკვევად, საბოლოო ჯამში, დასადგენია, არსებობს თუ არა საკუთრების უფლების შეზღუდვის საფუძველი, ე.ი. აქვს თუ არა საკუთრებას უფლების სოციალური დანიშნულება. ამის შემდეგ გასარკვევია, ემყარება თუ არა სადავო საკითხის საკანონმდებლო მონესრიგება კერძო საკუთრების აღიარებას და, ამასთან, ადეკვატურად ითვალისწინებს თუ არა იგი საკუთრების სოციალური ვალდებულების ამოცანას. რომელიმე მათგანისთვის არაჯეროვანი ყურადღების მიქცევის შემთხვევაში, დღის წესრიგში დგება კანონის არაკონსტიტუციურობის საკითხი.

სახელმწიფოს მიერ საკუთრების უფლების შეზღუდვის კონსტიტუციური გამართლება, საბოლოოდ, თანაზომიერების პრინციპზეა დამოკიდებული. მის თანახმად, შეზღუდვა უნდა იყოს ლეგიტიმური მიზნიდან გამომდინარე დასაშვები და აუცილებელი, ანუ მესაკუთრისთვის მინიმალური ზიანის მომტანი. ის უნდა იყოს ასევე პროპორციული, ანუ შეზღუდვით გამოწვეული ზიანისა და შეზღუდვის მიზნის თანაზომიერი შეფარდების გარანტი.

1.7.3. სოციალური უფლებები

რაც უფრო მდიდარია ქვეყნის ეკონომიკა, მით უფრო რეალურია ძირითადი უფლებების განხორციელების პირობები,

მაგრამ აღნიშნული უფლებების ინსტიტუციური დაცვის, საერთო კეთილდღეობის სამართლიანი განაწილებისა და თითოეული მოქალაქისთვის თანაბარი სასტარტო პირობის უზრუნველყოფის წინაპირობით. წინაპირობების შექმნა სახელმწიფოს ვალდებულებაზეა დამოკიდებული.

სახელმწიფო განსაკუთრებით ვალდებულია შექმნას სათანადო სოციალური პირობები, რათა თითოეული მოქალაქის ღირსეული ყოფა იყოს შესაძლებელი. ეს ვალდებულება, კონსტიტუციაში სოციალური სახელმწიფოს პრინციპის სახით, ან სოციალური უფლებების განმტკიცებით არის მოცემული. სოციალური უფლებები თავისუფლების უფლებებისგან სამართლებრივი ხასიათით განსხვავდება. მათ არ აქვთ უშუალოდ მოქმედი სამართლის მნიშვნელობა. ამიტომ, მათ საფუძველზე სახელმწიფოს ქმედების გასაჩივრება შეუძლებელია. ისინი ერთგვარი პროგრამული დებულების ფორმას იძენენ, რომლის რეალიზება დამოკიდებულია ქვეყნის ეკონომიკურ შესაძლებლობებზე. მაგალითად, თუ კონსტიტუციით სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს მოქალაქის დასაქმებას, ამ უფლების საფუძველზე ინდივიდი სახელმწიფოს სასამართლო გზით უშუალოდ ვერ მოსთხოვს უფლების რეალიზებას. საკონსტიტუციო სასამართლო ინდივიდის დასაქმებისთვის ვერ უზრუნველყოფს იმას, რაც, ფაქტობრივად, ფინანსურად შეუძლებელია. სოციალური უფლებების პროგრამული ხასიათიდან გამომდინარე შეუძლებელია კონკრეტული სარჩელის ობიექტის განსაზღვრა, კერძოდ კი იმის დადგენა, თუ რა მოცულობით უნდა იყოს ცალკეული სოციალური უფლება უზრუნველყოფილი.

სარჩელის ობიექტის განუსაზღვრელობისა და ფინანსურ შესაძლებლობებზე დამოკიდებულებების გამო შეუძლებე-

ლია სოციალური უფლებების სამართლებრივად ისეთი-ვე გარანტირება, როგორც ეს თავისუფლების უფლებების შემთხვევებშია შესაძლებელი. სახელმწიფომ სოციალური ვალდებულებები შესაბამის კანონებში უნდა ასახოს. კანონმდებელი აკონკრეტებს და განსაზღვრავს ცალკეული სოციალური უფლებების რეალიზების მოცულობას. ხელისუფლების პოლიტიკური პასუხისმგებლობაა შექმნას ადამიანის ღირსეული არსებობისთვის შესაბამისი სოციალური პირობები.

ძირითადი უფლებების ნეგატიური ფუნქციისგან განსხვავებით, რომლის თანახმად, სახელმწიფოს მხრიდან მოქალაქის უფლებებში ჩარევის შემთხვევაში, ინდივიდს გარანტირებული აქვს სამართლებრივი თავდაცვის შესაძლებლობა, სოციალური უფლებებს პოზიტიური ფუნქცია გააჩნია. დაპირისპირების ნაცვლად, სოციალური უფლებების რეალიზებისთვის, აუცილებელია, ინდივიდის მხარდასაჭერად სახელმწიფოსგან აქტიური მოქმედება. ეს უფლებები პოზიტიურ დამოკიდებულებაშია სახელმწიფოსთან და მისგან გარკვეული ვალდებულებების შესრულებას ითხოვენ.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, თავისუფლებისა და ეკონომიკის ურთიერთდამოკიდებულების კონტექსტში, დასკვნის სახით, კიდევ ერთხელ უნდა აღინიშნოს, რომ საყოველთაო თავისუფლების უზრუნველყოფისთვის არ შეიძლება ეკონომიკური თავისუფლებების ეკონომიკურ, ინდივიდუალურ ინტერესებთან გაიგივება. ისინი, როგორც ძირითადი უფლებები, თავდაცვით უფლებების სახითაა გარანტირებული, რომელიც მოქალაქეს, პირველ რიგში, ანიჭებს უფლების დაცვის სამართლებრივ შესაძლებლობას.

უფლების განხორციელება სუბიექტის დისკრეციაა. თავად აღნიშნული უფლებების სტრუქტურა ინდივიდუალურ ასპექტთან ერთად საზოგადო ასპექტსაც მოიცავს. უფლების შინაარსი, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, კერძო და საჯარო ინტერესების განონასწორებით განისაზღვრება. თითოეული მოქალაქის თავისუფლების განხორციელებისთვის სახელმწიფო ვალდებულია, რეალური შესაძლებლობიდან გამომდინარე, ყველასთვის შექმნას ღირსეული არსებობის პირობები. ეკონომიკური კეთილდღეობაც, შეძლებისდაგვარად, თითოეული მოქალაქის ღირსეული არსებობის პირობებთან არის წონასწორობაში მოსაყვანი.

1.8. პასუხისმგებლობისა და წონასწორობის სისტემა

1.8.1. ლეგიტიმურობის მუდმივი პროცესი

დასავლური პოლიტიკური სისტემა სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესის იდენტურია. ამ პროცესის მთავარი მამოძრავებელი ძალა და მიზანი თავისუფალი და ღირსეული ადამიანია. ის ქმნის პოლიტიკური სისტემის ლეგიტიმურობის საფუძველს. თავისუფალი და ღირსებადაცული ადამიანის არსებობა არის სახელმწიფო ინსტიტუტების მთლიანობაში აღიარების, პატივისცემისა და მათზე დაქვემდებარების საზომი. ამავდროულად ხდება კონკრეტული ხელისუფლების კრიტიკა და უკიდურეს შემთხვევაში, მასთან დაპირისპირებაც. იგი იმ თავისუფალი და თანასწორი ადამიანების ქცევის სახელმძღვანელო მასშტაბია, რომელთა თანაცხოვრება სახელმწიფოში ურთიერთვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობას ემყარება.

პროცესის ელემენტების კონსოლიდაცია ძირითადი უფლებების, დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპების შესაბამისი ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურისა და კულტურის ყოველდღიური გამყარებით არის შესაძლებელი. დემოკრატია უზრუნველყოფს პოლიტიკურ ცხოვრებაში თითოეული მოქალაქის თანამონაწილეობის შესაძლებლობას იქნება ეს ინდივიდუალური თუ

კოლექტიური ფორმით. დემოკრატიული ინსტიტუტების, კერძოდ, თავისუფალი და თანასწორი არჩევნების, აზრის თავისუფალი გამოხატვის, ძალაუფლების ბალანსის და კონტროლის, მრავალპარტიული სისტემის, უმცირესობების უფლებების დაცვით თითოეული ადამიანი აღიარებს და ინტეგრირებულია სისტემაში, როგორც მისი უფლებების ოპტიმალური რეალიზაციის პროცესში. ძირითადი უფლებების უშუალო მოქმედებითა და ხელისუფლების დანაწილებით სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპი კიდევ უფრო ამყარებს საზოგადოებაში სამართლიანობის განხორციელების შესაძლებლობას და ძალაუფლების დაბალანსებულ განხორციელებას, რაც მხოლოდ სამართლებრივ ფარგლებშია შესაძლებელი.

საზოგადოებრივი განვითარების კვალდაკვალ, სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესის უზრუნველყოფა ნიშნავს სისტემის ლეგიტიმურობის საწყისების მუდმივ განახლებას, გაჯანსაღებას, მოქალაქისგან ახალი აღიარების მუდმივ მოპოვებას. სისტემის ფარგლებში ნებისმიერი რეფორმის თუ მოდერნიზაციის პროცესიც ლეგიტიმურობის საფუძვლებთან დაბრუნებას და, ახალი საზოგადოებრივი განვითარების მოთხოვნების გათვალისწინებით, მათი რეალიზაციისთვის საუკეთესო საშუალებების უზრუნველყოფას ნიშნავს.

სისტემა მხოლოდ ფორმალური ინსტიტუტებით არ შემოიფარგლება. იგი მოიცავს მთელი საზოგადოების რეგულირების სისტემას, მათ შორის არაფორმალური რეგულირების სტრუქტურებსაც. პოლიტიკურთან ერთად, ეკონომიკური, საზოგადოებრივი რეგულირების კერძო ფორმები, სისტემის თითოეული წევრის ქცევის ნებსებაც განაპირობებენ და იმ

სივრცეს აყალიბებენ, რომლის ფარგლებში ყველა ტიპის ძალაუფლებისა და ცალკეული ინტერესების სამართლიანი და განონასწორებული განხორციელება არის შესაძლებელი. ამ სისტემისთვის სახელმწიფოს, კერძო სექტორის, სამოქალაქო საზოგადოების საქმიანობისა და მათი ურთიერთთანამშრომლობის ხარისხი არის განმსაზღვრელი. ლეგიტიმურობის მუდმივი პროცესი არის საზოგადოებრივი განვითარების ადეკვატურად, ახალი გამოწვევების შესაბამისად, სამართლიანი პასუხების ძიებისა და გადანყვეტილებების მიღების პროცესი ყველას თანამონაწილეობით. ამ პროცესის არსი არის უცვლელი, მისი გამოხატვის ფორმები შეიძლება იყოს განსხვავებული.

1.8.2. პასუხისმგებლობის განაწილების პროცესი

სისტემის ფარგლებში სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესი თავისუფლებით იწყება და პასუხისმგებლობით ხორციელდება, რომლის თანახმად, ხელისუფლება დანაწილებულია, საზოგადოებრივ ძალთა თანაფარდობა დაბალანსებულია და თითოეული მოქალაქის თავისუფლება სხვისი თავისუფლებით არის შეზღუდული.

სისტემაში მთავარი პასუხისმგებლობა სახელმწიფოს ეკისრება. ის ვალდებულია საზოგადოებაში მშვიდობიან თანაცხოვრებაზე და იმაზე, რომ საერთო კეთილდღეობის შექმნას შეუწყოს ხელი. შესაბამისად, ისეთი კლასიკური ფუნქციების განხორციელება, როგორებიცაა, მართლმსაჯულება, უსაფრთხოება, საფინანსო, სოციალური, საგარეო, თავდაცვითი ფუნქციები, ძირითადად სახელმწიფოს კომპეტენციაა. მაგრამ, საზოგადოებრივი განვითარების

კვალობაზე, სისტემის ფარგლებში, იცვლება პასუხისმგებლობის განაწილების ფორმები.

ეკონომიკურ სფეროში თანამედროვე სახელმწიფოსთვის მნიშვნელოვანი გახდა საჯარო ამოცანების შესრულებაში კერძო პარტნიორების მონაწილეობა. იგი, ერთი მხრივ, თავისუფალ სივრცეს ტოვებს იმისათვის, რომ კერძო თუ საჯარო თანამშრომლობის ახალი ფორმების ორგანიზება იყოს შესაძლებელი და, მეორე მხრივ, იტოვებს ამ თანამშრომლობის ორგანიზებისთვის აუცილებელი წინაპირობების შექმნისა და შემდგომში მათი თანაზომიერი რეგულირების პასუხისმგებლობას. თუ უწინ სახელმწიფო თვითონ იყო ყველაფრის შესრულებაზე პასუხისმგებელი, დღეს თანამედროვე სახელმწიფო უარს ამბობს ყველა საჯარო ამოცანის უშუალო შესრულებაზე და ძირითადად იმ აუცილებლის უზრუნველყოფითა და რეგულირებით შემოიფარგლება, რაც საზოგადოების მშვიდობიანი თანაცხოვრებისთვის და მისი განვითარებისთვის არის მნიშვნელოვანი.

სახელმწიფო იერარქიულად აღარ დგას კერძო სექტორზე მაღლა, არამედ, განსაზღვრული ამოცანების გადაწყვეტის თვალსაზრისით, მასთან ერთად ინაწილებს პასუხისმგებლობას. ეს ნდობა ემყარება პარტნიორთა უნარს, რომ მათ დამოუკიდებლად აიღონ პასუხისმგებლობა და შეძლონ თვითორგანიზება. სახელმწიფო კერძო სუბიექტების გააქტიურებისკენ არის მიმართული და მათ მიერ საჯარო ამოცანების შესრულებისთვის შესაბამისი რეგულირების მექანიზმებს უზრუნველყოფს. მზარდი კომპლექსურობის პირობებში ფოსტის, რკინიგზის, წყლისა და ელექტროენერგიის, გარემოს დაცვის თუ სხვა საჯარო ინფრასტრუქტურის სფეროში კონტროლის მექანიზმებით ან მის გარეშე, სახელმწიფოსა

და კერძო სექტორს შორის პასუხისმგებლობის ახლებური განაწილების აუცილებლობა დადგა დღის წესრიგში.

პოლიტიკურ სივრცეში სახელმწიფოსა და პროცესში მონაწილე სხვა სუბიექტთა პასუხისმგებლობის დონე თანამშრომლობისა და თანამონაწილეობის მაღალი ხარისხით უფრო გაიზარდა. თანამედროვე სახელმწიფო მარტო აღარ ადგენს იმას, თუ რა არის საზოგადოებრივი სიკეთე. სახელმწიფოსთან ერთად, სხვადასხვა საზოგადოებრივი ჯგუფი, არასამთავრობო ორგანიზაცია, ეკონომიკური სექტორი და სხვა ორგანიზაციული ერთეულები განსაზღვრავენ საზოგადოებრივი სიკეთის შინაარსსა და მოცულობას. საჯარო სიკეთის კონკრეტულმა ფაქტობრივმა შემადგენლობამ უფრო პლურალისტური და პროცესუალური ხასიათი შეიძინა. მისი შინაარსის განსაზღვრა საზოგადოებრივი განვითარების დინამიკას ექვემდებარება, სადაც მეტი ორგანიზებულობითა და თანამონაწილეობით ყველა სუბიექტს აქტიურობის შესაძლებლობა ეძლევა. თანამშრომლობა და პასუხისმგებლობის განაწილება, დღეს, თავისუფალი საზოგადოების ოპტიმალურ ფორმას წარმოადგენს. ის უზრუნველყოფს საზოგადოების თითოეული წევრის აქტიურობის, თვითორგანიზების უნარის მაქსიმალურ გამოვლენას. ეს პროცესი მომავალშიც ახალი ფორმებით გაგრძელდება, სისტემის ლეგიტიმურობის წყაროსთან, ხალხთან, ადამიანთან მუდმივი დაახლოების მიზნით.

არა მხოლოდ კონკრეტული პოლიტიკური სისტემის ფარგლებში, არამედ საერთაშორისო დონეზეც, თავისუფალი სამყაროს ფარგლებში, განსაკუთრებით, დემოკრატიულ სახელმწიფოებს შორის პასუხისმგებლობის განაწილება, თანამშრომლობისა და თანამონაწილეობის მაღალი ხარისხი

არის მშვიდობისა და თავისუფალი განვითარების გარანტი. აღნიშნულ სივრცეში, სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობასთან ერთად, არასახელმწიფო სექტორის თანამშრომლობის ახალი ფორმები და ალიანსები თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის ფუნდამენტური პრინციპების მუდმივ განახლებასა და განვითარებას ემსახურება.

1.8.3. წონასწორობის მუდმივი პროცესი

სისტემის მიზანი ადამიანის თავისუფლებაა, რომლის განხორციელება წონასწორობითაა შესაძლებელი. ადამიანი თავისუფლებით იწყებს საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზებას, მაგრამ საზოგადოებაში, სხვის თავისუფლებასთან მოჰყავს ის წონასწორობაში. თავისუფლების წონასწორობა თავისუფლების შეგნების შედეგია.

სამართლის ფუნდამენტური პრინციპი თავისუფლებაა, მაგრამ ეს არ არის მხოლოდ ინდივიდუალურად გაგებული თავისუფლება. სამართალი პიროვნებას არა იზოლირებულად, არამედ, როგორც საზოგადოების წევრს აღიქვამს, რომლის უფლებები ყოველთვის სხვა სუბიექტთან მიმართებით განისაზღვრება. ჩარევის შემთხვევაში, საკუთარი უფლებისთვის ბრძოლა აძლევს მას ქმედით ხასიათს. სამართალში სამართალსუბიექტების უფლებებს შორის თანაზომიერმა დამოკიდებულებამ, შესაბამისად, მათმა ადეკვატურმა, საკანონმდებლო ინიციატივით განახლებამ, ინტერპრეტაციამ თუ შეფარდებამ ინტერესთა წონასწორობა და სამართლიანი მოწესრიგება უნდა უზრუნველყოს.

პოლიტიკურ პროცესებში ყველა სუბიექტს თანაბარი შესაძლებლობა აქვს საკუთარი თავისუფლების განხორციელე-

ბისტვის. დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურა ქმნის იმის წინაპირობას, რომ თითოეული მოქალაქის აქტიურობით საუკეთესო არგუმენტს ჰქონდეს განხორციელებისთვის ერთგვარი, სავალდებულო ძალა. აღნიშნული გადაწყვეტილება უმრავლესობით, მაგრამ არა უმრავლესობისთვის მიიღება, არამედ თანაზომიერების პრინციპის საფუძველზე, ინტერესთა შორის წონასწორობის მაქსიმალური გათვალისწინებით (განსაკუთრებით უმცირესობის უფლებათა გათვალისწინებით).

ეკონომიკურ სფეროშიც თავისუფლება, არა კერძო მენარმის ინტერესებთან არის გაიგივებული, არამედ თითოეული მოქალაქის უფლებასთან. ეს უფლება კი, როგორც ყველა უფლება, არ არის აბსოლუტური. შეუზღუდავი თავისუფლება, მონოპოლიების წარმოშობით, თავად საბაზრო ეკონომიკის მთავარ პრინციპს, კონკურენციას უქმნის საფრთხეს. ამიტომ, აღნიშნული კონკურენციის უზრუნველყოფისა და საერთო დოვლათის სამართლიანი განაწილებისთვის, მინიმალური საარსებო პირობების უზრუნველყოფის საფუძველზე ყველას რომ ჰქონდეს თავისუფალი არსებობის საშუალება, აუცილებელია, ეკონომიკის სფეროშიც ინტერესთა განონასწორება.

სისტემის მთავარი ამოცანაა საზოგადოებრივი განვითარების ყოველ ეტაპზე, ახალ გამოწვევებზე ისეთი პასუხი, რომ საყოველთაო თავისუფლების უზრუნველსაყოფად წონასწორობა იყოს დაცული. ამ თვალსაზრისით, უსაფრთხოება, ეკოლოგია, სოციალური უთანასწორობა, თანამედროვე ტექნოლოგიები, მიგრაცია დღეისათვის წარმოადგენს თავისუფლების საყოველთაო უზრუნველყოფის ძირითად გამოწვევას.

სისტემაში ყველა სუბიექტს თავისი წილი პასუხისმგებლობა აკისრია. უფლებას აზრი ეკარგება, თუ მისთვის უფლების სუბიექტებმა არ იბრძოლეს, იქნება ეს სამართლებრივ, თუ პოლიტიკურ სივრცეში. ამ ბრძოლას, თავის მხრივ, იქ აქვს შანსი სადაც დამოუკიდებელი ინსტიტუტები არსებობს, რომელთა კომპეტენცია გადანაწილებულია. ინსტიტუტების მიუკერძოებლობა ამ ინსტიტუტების წარმომადგენელთა პასუხისმგებლობაზე დამოკიდებული. ამ პასუხისმგებლობას სჭირდება როგორც სახელმწიფო, ისე, საზოგადოებრივი კონტროლი. კონტროლთან ერთად, ეს სისტემა სუბიექტებს შორის ნდობას, თანამშრომლობას, პასუხისმგებლობის განაწილებას ემყარება. მთავარი პასუხისმგებლობა სახელმწიფოს აკისრია. როგორც სისტემის პოლიტიკური ცენტრი, სახელმწიფო თავად არის წონასწორობის ღერძი. ამ წონასწორობაზე გადის თავისუფლების საყოველთაო პრინციპი, სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესი.

თუ კოსმოსში ჩვენი პლანეტის ბედი ძალთა წონასწორობაზეა დამოკიდებული, თავად პლანეტაზე, კაცობრიობის ბედი ადამიანისგან დამოუკიდებელ ფაქტორებთან ერთად, ალბათ, დიდწილად, თავისუფლების პასუხისმგებლობით განწონასწორებაზე იქნება მომავალში დამოკიდებული.

2.

**თავისუფლება
და უპასუხისმგებლობა**

2.1. ავტორიტარული სისტემა - უსამართლობის პროცესი

თავისუფლება არ არსებობს ავტორიტარულ პოლიტიკურ სისტემაში. ამ სისტემის რეალური ბუნების დახასიათებისთვის, აუცილებელია, მისი პროცესუალური ხასიათის გაგება, ანუ, იმის გააზრება, თუ როგორ მოქმედებს ის სინამდვილეში. ეს მით უფრო, აუცილებელია იმის გათვალისწინებით, რომ ავტორიტარული სისტემების უმრავლესობა, ფორმალურად, დემოკრატიულ სახელმწიფოებად აღიარებენ საკუთარ თავს. მსოფლიოში კლასიკური მონარქიების შეცვლამ ყველა ტიპის პოლიტიკურ სისტემაში ხელი შეუწყო ხალხის მმართველობის იდეის განვითარებას. ცივი ომის პირობებში, ტოტალიტარული სახელმწიფოებიც ამართლებდნენ საკუთარ იდეოლოგიურ მიზნების განხორციელებას ხალხისთვის. ცივი ომისა და იდეოლოგიური დაპირისპირების დასრულების შემდეგ, დღეს არსებული ავტორიტარული სისტემებისთვისაც, ლეგიტიმურობის დეკლარირებულ წყაროს ხალხი წარმოადგენს. აღნიშნული სისტემების კონსტიტუციებში, დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი პრინციპია განმტკიცებული. ამიტომ, კიდევ ერთხელ ცხადი ხდება, სისტემის პროცესუალური ბუნების აღქმის აუცილებლობა, რათა ავტორიტარული სისტემის ფასადი სინამდვილისგან იყოს გამიჯნული და სისტემაში მიმდინარე რეალური პროცესები იყოს დანახული.

2.1.1. კერძო ინტერესი და ძალაუფლება

ავტორიტარული სისტემა ძირითადად ორ საწყისს, კერძო ინტერესს და ძალაუფლებას ემყარება. აღნიშნული სისტემის ყველა პროცესუალური ელემენტი ამ ორ საწყისთან არის უშუალოდ დაკავშირებული. მართალია, კერძო ინტერესი და ძალაუფლება არის ასევე დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემაში, პოლიტიკურ პროცესში მონაწილე აქტორების ქმედების მნიშვნელოვანი ფაქტორიც, მაგრამ ის არის სხვის ინტერესებთან და ძალაუფლებასთან თანასწორად, სამართლის მეშვეობით, პასუხისმგებლობით დაბალანსებული. არა პროცესში მონაწილეთა სუბიექტური ინტერესი, არამედ საყოველთაო იდეა ქმნის დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემის საზრისს. მისი ქვაკუთხედია თავისუფლება მხოლოდ ყველასთვის რეალურ, თანასწორ შესაძლებლობებში. ავტორიტარული სისტემისთვის კი უმთავრესია მისი კერძო ინტერესები, ვინც ფლობს პოლიტიკურ ძალაუფლებას.

ავტორიტარული სისტემის მთავარი მიზანი არის ძალაუფლების შენარჩუნება. ეს მიზანი არ არის დეკლარირებული, მაგრამ ის არის პოლიტიკური სისტემის ყველა ძირითად სფეროში ინტეგრირებული. აქ, განვითარების გზა არა სამართლის მეშვეობით, დეპერსონიფიცირებულ ინსტიტუტებშია წარმოდგენილი, არამედ, სამართლის მაღლა მდგომ ხელისუფალთა კერძო ინტერესებში. ამ ინტერესის განხორციელებას სჭირდება ორგანიზებული ფორმა, სახელმწიფო აპარატი და სამართლებრივი კომპეტენციები. თანამედროვე ავტორიტარულ სისტემებშიც საჭიროა სამართალი ხელისუფლების ლეგალიზაციისა და სახელმწიფო იძულების მექანიზმების ამოქმედებისთვის, რათა მორჩილებაში ჰყავდეთ საზოგადოება.

დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემისგან განსხვავებით, სადაც ხელისუფლების სავალდებულო გადანყვეტილებები, მთლიანობაში, საზოგადოების დიდი უმრავლესობის მიერ მორალურად აღიარებული და გამართლებულია, ავტორიტარული სისტემაში გადანყვეტილებების აღსრულება, უმთავრესად იძულებას ემყარება. პირველ შემთხვევაში, სამართლის განხორციელება, თავისუფლების საყოველთაო პრინციპს ეფუძნება, ჩემის და სხვისი ინტერესების თანაზომიერ გათვალისწინებას, მაშინ როდესაც მეორე შემთხვევაში, სამართლის შეფარდება ხელისუფლების შეხედულებაზე დამოკიდებული.

ფორმალურად განმტკიცებული ძირითადი უფლებები კარგავენ უშუალოდ მოქმედი სამართლის მნიშვნელობას, თუ სამართლის უზენაესობა არ არის გარანტირებული. როგორც სიკეთე ვერ განხორციელდება კეთილი ადამიანის გარეშე, ისე დემოკრატიისთვის მნიშვნელოვანი ძირითადი უფლებები, როგორებიცაა სიტყვის, პრესის, არჩევანის, შეკრების, თუ დემონსტრაციის თავისუფლება ვერ განხორციელდება დემოკრატი ხელისუფლების გარეშე, რომელიც სამართლით არის შებოჭილი. თავისუფალი საზოგადოების პოლიტიკური სისტემა პასუხისმგებლობის სისტემასთან არის გაიგივებული, სადაც პოლიტიკური ცენტრის ავტორიტეტიც მხოლოდ პასუხისმგებლობით არის განსაზღვრული.

სისტემა, რომელიც კერძო ინტერესს და ძალაუფლების შენარჩუნების მიზანს ემსახურება, არის უპასუხისმგებლობის სისტემა. პოლიტიკურ პროცესებში მოქმედი აქტორების პარალიზება და დევნა, უკიდურეს შემთხვევაში, მათი ფიზიკური განადგურება, არის ამ სისტემაში უსამართლო პროცესის მთავარი მახასიათებელი. არგუმენტით დასა-

ბუთების ნაცვლად დომინირებს წინასწარ განსაზღვრული უპირობო პოზიცია, დისკუსიის ადგილს იკავებს ცალმხრივი მსჯელობის ფორმატი; პროტესტის გამოხატვის შემთხვევაში ხშირია მისი იძულებით ჩახშობის ფაქტები. ეს არის უსამართლობის პროცესი, სადაც თავისუფალ საზოგადოებაში ინდივიდთა უფლებების სამართლიანი მოწესრიგების იდეას უპირისპირდება განსხვავებულთა უარყოფისა და იზოლაციის ფაქტი.

შესაძლოა, სხვადასხვა ავტორიტარულ სისტემაში, ძალმომრეობის განხორციელების ფორმები იყოს თავისი ხარისხითა და ინტენსივობით განსხვავებული, მაგრამ სისტემის საერთო მიზანი, ყველა შემთხვევაში, არის ძალაუფლების შენარჩუნება. ქვემოთ ნაჩვენები იქნება ის ძირითადი საშუალებები, რომელთა მიხედვითაც, ხდება აღნიშნული მიზნის მიღწევა თანამედროვე ავტორიტარულ სისტემებში.

2.1.2. მანიპულაცია, ინსცენირება და ინსტრუმენტალიზაცია

თავისუფლების კლასიკური საფრთხე არის იძულება, რომელიც სახელისუფლო ძალმომრეობაშია გამოხატული. თავისუფლების თანამედროვე საფრთხედ კი მანიპულაციაა აღიარებული. ეს მით უფრო ითქმის ავტორიტარულ სისტემებზე, სადაც აშკარა განსხვავებაა ფორმასა და შინაარსს შორის, სადაც, მართალია, ფორმალურად დეკლარირებულია ადამიანის უფლებები, მაგრამ ისინი საკუთარ დანიშნულებას კარგავენ უსამართლო სისტემაში.

ნებისმიერი ძალაუფლება მხოლოდ შიშველ ძალაზე ვერ იქნება დამყარებული. ისტორიულად, დიქტატორებსაც,

საკუთარი ძალაუფლების გასამყარებლად, სჭირდებოდათ საზოგადოების გარკვეული ნაწილისგან აღიარება. ამ აღიარების გარეშე, მხოლოდ საკუთარი მუშტის ანაბარა, წარმოუდგენელია საზოგადოების მართვა. კომუნისტები იდეოლოგიით, თანამედროვე დიქტატორები მანიპულაციით ქმნიან საზოგადოებასთან ერთგვარი კომუნიკაციის ფორმებს, რათა საკუთარი ძალაუფლების არსებობა გაამართლონ. იძულების გამოყენება, ამ გამართლების ნაწილია.

სამართლიანობის ინსცენირება ხდება მანიპულაციის შედეგად. განსაკუთრებით იქ, სადაც ავტორიტარული სისტემების კონსტიტუციებში, კაცობრიობის მიერ ისტორიულად, უსამართლობასთან ბრძოლის შედეგად, მოპოვებული ღირებულებებია ასახული და ამავე ღირებულებებით ხდება მანიპულირება და უსამართლობის შენიღბვა. იქ კი, სადაც აღნიშნული ღირებულებები არ არის სამართლებრივად განმტკიცებული, ხელისუფლების მიერ სამართლიანობის ინსცენირება რელიგიური ან იდეოლოგიური საფუძვლებით არის გამართლებული. სამართლიანობა ინსცენირებულია რათა საზოგადოებისთვის იყოს ის სანახაობრივი. ეს ინსცენირება მანამდეა დასაშვები, სანამ იგი საკუთარ ინტერესებს არ შეეხება. საარჩევნო უფლება დეკლარირებულია, მაგრამ, ამასთან ერთად, გარანტირებულია არჩევნების წინასწარი შედეგი, გაყალბების, მოსყიდვისა და მანიპულაციის სხვა ფორმებით. სიტყვის თავისუფლება უზრუნველყოფილია, მაგრამ ხელისუფლების მიერ კონტროლირებადი ძირითადი მასმედიის საშუალებების პოლიტიკის ფარგლებში. არც კორუფციასთან ბრძოლაა გამორიცხული, მაგრამ არა საკუთარი გარემოცვისა და გავლენის ფარგლებში.

ავტორიტარულ სისტემაში სამართლიანობის ინსცენირე-

ბა არის საუკეთესო საშუალება საზოგადოებაში სამართლიანობის განცდის ჩამოყალიბებისთვის. ფსიქოლოგიურად, უსამართლობასთან ბრძოლა, ყველაზე მეტად, ამძაფრებს სამართლიანობის განცდას. ამ მიზნით, შიდა პოლიტიკურ სივრცეში მოწინააღმდეგის დემონიზება, ხოლო საგარეო ასპარეზზე მტრის ხატის წარმოსახვა არის სამართლიანობისთვის ბრძოლის ინსცენირების მთავარი ატრიბუტი. განსხვავებული ინტეგრაცია არის გამორიცხული, ის არის მიუღებელი და გარიყული. სამართლიანობის ინსცენირების პროცესში საზოგადოების ის ნაწილია ჩართული, რომელიც სისტემის ნაწილია, ან გულუბრყვილოდ სჯერა ამ ინსცენირების.

სინამდვილეში, სამართლიანობა ინსტრუმენტალიზებულია, სტრატეგიული რესურსები მობილიზებულია მთავარი მიზნის – ძალაუფლების შენარჩუნებისთვის. სტრატეგიულ რესურსებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ე.წ. ძალოვანი უწყებების, ფულისა და ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი სტრატეგიული ობიექტების კონტროლს. ძალა და ფული არის ძალაუფლების შენარჩუნების მთავარი საშუალება.

2.1.3. ძალაუფლების კონცენტრაცია

თუ თავისუფლების განხორციელება მხოლოდ ისეთ პოლიტიკურ სისტემაშია შესაძლებელი, რომელშიც ხელისუფლება დანაწილებულია, ძალაუფლების შენარჩუნების წინაპირობას, ავტორიტარულ სისტემაში, უწინარეს ყოვლისა, ქმნის ძალაუფლების კონცენტრაცია. მართალია, ეს სისტემაც შესაბამისი სამართლებრივი კომპეტენციის ფარგლებში

ცნობს ხელისუფლების კლასიკური სამი შტოს არსებობას, მაგრამ, რეალურად, არცერთი მათგანია დამოუკიდებელი. სამართლის უზენაესობის პრინციპის თანახმად, საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლება მხოლოდ სამართლით შებოჭვის პირობებში იძენენ მიუკერძოებელი ინსტიტუტების მნიშვნელობას. ავტორიტარულ სისტემაში სახელმწიფო ინსტიტუტები, განსაკუთრებით, მართლმსაჯულების აღსრულება, დიქტატორისა და მისი მმართველი ჯგუფის ეგოცენტრისტული ინტერესებითაა შებოჭილი. ფსიქოლოგიურად, ძალაუფლების განხორციელებას საფუძვლად უდევს საკუთარი აგრესიის დაკმაყოფილების მიდრეკილება, პოლიტიკურად კი ის არის შეუზღუდავ ძალაუფლებაში გამოხატული. ავტორიტარულ სისტემებში განსხვავებულია დიქტატოროთა თავშეკავებისა და აგრესიის გამოხატვის ფორმები, მაგრამ ყველა მათგანისთვის საერთოა საკუთარი პრივილეგიების ოპტიმალური უზრუნველყოფა.

დიქტატორიც ხალხის სახელით მოქმედებს, მაგრამ ხალხის წარმომადგენლობითი იდეის საპირისპიროდ. ხალხის წინაშე ანგარიშვალდებულება, შესაბამისად, კერძო ინტერესებისგან დისტანცირება და საერთო ინტერესებზე ორიენტაცია არ არსებობს. მმართველი ცალსახად, თავის შეხედულებისამებრ, ხალხის ნების იდენტიფიცირებას ახდენს.

მიკერძოებული ინსტიტუტების პირობებში ინდივიდთა უფლებების საყოველთაო დაცვა და განხორციელება შეუძლებელია. არ არსებობს დამოუკიდებელი სასამართლო ინსტანცია, რომელიც ხელისუფლების სამართლებრივ კონტროლს უზრუნველყოფს. მოსამართლეთა, საჯარო

მოხელეთა საქმიანობა ძალაუფლების შენარჩუნების მოტივით არის განპირობებული. სამართლიანობის სასწორი, ცალმხრივად, პრივილეგირებულთა ინტერესების სასარგებლოდ არის წინასწარ გადანაწილი. ეს არის უსამართლობის ტიპური პროცესი.

2.1.4. ძალაუფლების ობიექტი - ადამიანი

ისტორიულად, თუ ადამიანის თავისუფლების მთავარ საფრთხეს, ძალმომრეობა წარმოადგენდა, დღეს, ავტორიტარული სისტემის მთავარი საფრთხე არის თავისუფალი ადამიანი. ამიტომ, სისტემაში ძალაუფლების შენარჩუნება პირდაპირ კავშირშია თავისუფლების უარყოფასთან, რაც თავისთავად, ადამიანის უარყოფის ტოლფასია. ინდივიდი სისტემის ობიექტია, რომელიც ძალაუფლების შენარჩუნების მიზნით, საჭიროების მიხედვით, ან ფიზიკურად დაჩაგრული და გარიყულია ან კიდევ გამოყენებულია, მოსყიდულია, შეშინებულია, მანიპულირებულია, მათი ინტერესების განხორციელებისთვის, ვინც ფლობს ძალაუფლებას. ადამიანი ღირებულია, როგორც აღნიშნული ინტერესების რეალიზების საშუალება. ამ რესურსის სარგებლობის ფორმები იმისდა მიხედვით განისაზღვრება, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ის პოლიტიკური ინტერესებისთვის. თუმცა, ყველა შემთხვევაში, სისტემისთვის, ძალის დემონსტრირება არის იმის წინაპირობა, რომ ადამიანები ჰყავდეს მორჩილებაში.

თავისუფალი ადამიანი, ავტორიტარული სისტემისთვის, პირველ რიგში, როგორც ადამიანია საფრთხე. ეს საფრთხე, უწინარესად, სამართლიანობისთვის ინდივიდის ბუნებით სწრაფვას უკავშირდება. თვითნებობის წინააღმდეგ კაცობ-

რიობის ისტორიული ბრძოლა, როგორც ზემოთ მრავალგზის აღინიშნა, სწორედ, სამართლიანობის მოთხოვნას უკავშირდებოდა. თითოეული ადამიანისთვის სამართლიანი პირობების უზრუნველყოფა, იყო ყოველგვარ თვითნებობაზე და პრივილეგიაზე უარის თქმის წინაპირობა. უსამართლობის წინააღმდეგ პროტესტის გამოხატვა, მით უფრო, თუ მას სისტემური ფორმა აქვს, განსაკუთრებულ გამბედაობას ითხოვს. ამიტომ, საფრთხის პრევენციის მიზნით, სისტემის მთავარი ამოცანა არის გამბედაობის ჩახშობა, კერძოდ, კი მათი პარალიზება და განეიტრალება, ვინც სამართლიანობისთვის იბრძვის.

სისტემისთვის საფრთხეს წარმოადგენს განათლებული მოქალაქე, მით უფრო თანამედროვე სამყაროში, სადაც ინფორმაცია უფრო ხელმისაწვდომია და, სხვადასხვა რეალობების შედარება, უფრო მეტად შესაძლებელი. სამართლიანობისთვის ბრძოლა, ისტორიულად და დღესაც ნიშნავს, თითოეული ინდივიდისთვის, საზოგადოებისთვის ოპტიმალური სამართლიანი პირობების მუდმივ ძიებას და უზრუნველყოფას. ამ პროცესში სწავლობდა და სწავლობს ადამიანი საკუთარი უფლებების დაცვას, საზოგადოებაში, სამართლიანი პროცესისთვის, სამართლით განსაზღვრული დამოუკიდებელი ინსტიტუტების მნიშვნელობას. ამ დინამიკაში უყალიბდება მას თავისუფლების შეგნება, სისტემის დაცვის და განვითარების პასუხისმგებლობა. მსგავსი გამოცდილების დაუფლება და გაზიარება, მით უფრო, საზოგადოების ფართო ფენის მიერ, დიდ საფრთხეს უქმნის ავტორიტარულ მმართველობას, რადგან პოლიტიკური განათლება საუკეთესო საშუალებაა, სამართლიანობის განცდის გაღვიძებისთვის. პოლიტიკურად განათლებული

ადამიანის გამბედაობა, სისტემისთვის განსაკუთრებული საფრთხეს წარმოადგენს.

სისტემისთვის შეუთავსებელია ადამიანის აღიარების კულტურა. ეს კულტურა მისთვის საფრთხის შემცველია. სისტემის მიერ ადამიანის ე.წ. აღიარება, საერთო ინტერესის ფარგლებშია გამართლებული. ეს ინტერესები, ქვეყნების მიხედვით განსხვავებულია და ის შეიძლება პარტიულ იდეოლოგიას, თეოლოგიური სახელმწიფოს კონცეფციას, განსხვავებულ ტრადიციას, რადიკალურ ნაციონალიზმს, ან სხვა, საზოგადოების გამაერთიანებელ მენტალობას დაუკავშირდეს. თუ მოქალაქე ამ მთლიანობაში თავსდება, მაშინ ის სისტემის მიერ აღიარებულია. მთლიანობის ეს სტრატეგიული ხაზი არის ოჯახში, სკოლაში, საზოგადოებაში აღზრდისა და სამოქალაქო განათლების ძირითადი ორიენტირი. ის არის სახელმწიფო პროპაგანდის მთავარი გამოწვევა. სისტემაში დახშობილია თავისუფალი ადამიანის პოლიტიკური უნარების განვითარება, აზრის გამოხატვის, ინიციატივის გამოჩენის, კრიტიკის მოსმენის, კომპრომისის მიღწევის უნარები. ადამიანის ინდივიდუალური განვითარების შესაძლებლობები დახშულია.

2.1.5. დახშული სისტემა

სისტემა, რომლის მიზანია ძალაუფლების შენარჩუნება, დახშულია სამართლიანობისთვის და განვითარებისთვის. შიდა პოლიტიკური პროცესები მონოპოლიზებულია მმართველი ელიტის მიერ. მეტიც, პოლიტიკური ოპოზიცია, რიგ შემთხვევაში, არის აღნიშნული ელიტის სატელიტი. ცალკეული ოპოზიციური სუბიექტების დაჯგუფებები თუ

ახალი გადაჯგუფებები ხშირად იმართება პოლიტიკური ცენტრიდან, რომელიც, შესაბამისი ფინანსური უზრუნველყოფით, მათ გარკვეული მოქმედების სივრცეს აძლევს საზოგადოების მანიპულაციისთვის. იგივე პრინციპი მოქმედებს ზოგიერთი არასამთავრობო ორგანიზაციის მიმართ. რეალური ოპოზიცია, ხშირ შემთხვევაში, დევნის ობიექტია. მიუკერძოებელ სამოქალაქო სექტორს ან აკრძალული აქვს საქმიანობა, ან მუდმივი შანტაჟის და შეზღუდვის საგანია. პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილე ძირითადი აქტორები, მანიპულაციის საერთო ინსტენიერებაში არიან ჩართულები ყველასთვის წინასწარ განსაზღვრული პოზიციებით. ამ კონფიგურაციაში უმთავრესია სახელისუფლებო პოზიციების შენარჩუნება და განმტკიცება, განსაკუთრებით, ე.წ. ძალოვან სტრუქტურებსა და მართლმსაჯულებაზე, სტრატეგიულ რესურსებსა და მასმედიაზე კონტროლი. სისტემა დახშულია სამართლიანობისთვის, მასში უპირატესობა აქვს მხოლოდ ძალის და ფულის არგუმენტს, რომელიც ყოველგვარ კონტროლს არის მოკლებული.

საგარეო ურთიერთობებში ეს სისტემა იმდენადაა ღია, რამდენადაც ეს მნიშვნელოვანია ეკონომიკის განვითარებისთვის. ხალხის უკმაყოფილების თავიდან ასაცილებლად, სისტემას სჭირდება მინიმალური სოციალური პირობების უზრუნველყოფა, რისთვისაც, აუცილებელია, საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები. ავტორიტარული სისტემებისთვის, განსხვავებით ტოტალიტარული სისტემებისგან, არც საბაზრო ეკონომიკა და კერძო საკუთრებაა მიუღებელი. ძირითადი ეკონომიკური აქტორების მოქმედების სივრცე იმდენადაა დასაშვები, რამდენადაც, მათი ბიზნესინტერესები ხელისუფლების ინტერესებთან არის და-

კავშირებული. ძალაუფლების შენარჩუნებისთვის მოგების განაწილება, გამდიდრება და განსაკუთრებით, საარჩევნო მიზნებისთვის თანხების მობილიზება არის პოლიტიკური კორუფციის უმთავრესი ასპექტი.

მხოლოდ სოციალური უფლებების უზრუნველყოფით ეს სისტემა მოსახლეობას, პოლიტიკურ ცენტრზე კიდევ უფრო დამოკიდებულს ხდის. ადამიანი სისტემისთვის არ არის მიზანი, არამედ ის არის მისთვის მოწყალების გაღების ობიექტი. სოციალური პირობების შექმნა არა ადამიანის ღირსეული არსებობის უზრუნველყოფის ვალდებულებასთან, არამედ ძალაუფლების მიერ მასის დაშოშმინების პრაგმატულ ინტერესებთან არის დაკავშირებული. როგორც კი ხალხი პროტესტის გამოხატვას იწყებს, ეს ხმა მაშინვეა დახშული. ხელისუფლების დანაწილების, დამოუკიდებელი მართლმსაჯულების, სამართლის უზენაესობის არარსებობის პირობებში ყველა ძირითადი უფლება არის ერთგვარი მოწყალება, რომლის განხორციელება, ყოველ კონკრეტულ სიტუაციაში, ხელისუფლის შეხედულებაზეა დამოკიდებული. ავტორიტარულ სისტემაში, ეკონომიკური განვითარება, ყოველთვის სისტემის ორ ძირითად სანყისთან, ძალაუფლების შენარჩუნებასა და ხელისუფალთა კერძო ინტერესების დაკმაყოფილებასთან არის დაკავშირებული.

2.1.6. დეზინფორმაცია

დახშულ სისტემაში ძალაუფლების შენარჩუნებისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ინფორმაციის მანიპულაციას. გლობალურმა სამყარომ, რომელშიც თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარებამ ინფორმაციის მიღება და

გავრცელება უფრო ხელმისაწვდომი გახადა, ავტორიტარული სისტემების ბრძოლის ტაქტიკაც შეცვალა. თუ უნინ ტოტალიტარულ სისტემებში გაბატონებული იდეოლოგიის უპირატესობის დამტკიცება რეჟიმს, უმთავრესად, განსხვავებული ინფორმაციის დახშობითა და მკაცრი ცენზურით უწევდა, დღეს სისტემა ძალაუფლების შენარჩუნებისთვის ერთ-ერთ მთავარ იარაღად, ძლიერი პროპაგანდისტული მექანიზმის ფარგლებში, მცდარი ინფორმაციის გავრცელებას იყენებს. ამ პოლიტიკის ნაწილია კიბერშეტევები და თვალთვალი.

ავტოკრატები დღეს საინფორმაციო ომში ხედავენ მთავარ გამოწვევას. სახელმწიფო დონეზე შექმნილია მთელი რიგი სტრუქტურები, რომლებიც უხილავად და ანონიმურად, მცდარი ინფორმაციის გავრცელებით თავს ესხმიან მოწინააღმდეგეს, ეწევიან მის დისკრედიტაციას. ამ ბრძოლაში დიდ მნიშვნელობას იძენს ე.წ. შეთქმულების თეორიების გავრცელება, განსაკუთრებით, იმის მტკიცება, რომ გარეშე ძალა ოპოზიციის მეშვეობით ცდილობს დამოუკიდებლობისა და ეროვნული თავმოყვარეობის შელახვას. კულტურული იდენტობა, ტრადიციები, რელიგია ვირტუალურ საფრთხეშია, ხელისუფლების მიერ მათი გადარჩენის პოლიტიკის მხარდაჭერა კი ძალაუფლების შენარჩუნებისთვის არის მოგონილი და ინსტრუმენტალიზებული.

ავტოკრატების დეზინფორმაციის განსაკუთრებული მიზანი არის თავისუფალ სამყაროზე, მის პოლიტიკურ სისტემაზე მცდარი ინფორმაციის გავრცელება. ხდება თავისუფლების, როგორც ილუზიის პროპაგანდა, მოქალაქეთა თანამონაწილეობის იდეის დაკნინება. თავისუფლება სტაბილურობის საფრთხედ არის დანახული. საინფორმაციო ომთან ერთად, რიგ შემთხვევებში, სამეზობლოში, რომელიც

თავისუფალი სამყაროსკენ ისწრაფვის, უშუალო ჩარევით ხდება, დესტაბილიზაციისა და კონფლიქტების გაღვივების ხელშეწყობა, რომ ეს წარმოჩინდეს, როგორც თავისუფალი საზოგადოების შედეგი. აღნიშნული დეზინფორმაციის ფარგლებში სტაბილურობასა და თავისუფლებას შორის ურთიერთობა მშვიდობასა და დესტაბილიზაციას შორის ურთიერთობასთან არის გაიგივებული.

თავისუფალი საზოგადოების პოლიტიკურ სისტემას არ აქვს იმის პრეტენზია, რომ სამართლიანობა განხორციელდა. ის არის სამართლიანობასთან დაახლოების მუდმივი პროცესი. საზოგადოებრივი ურთიერთობები, რომელსაც ის აწესრიგებს, გამონკვევებითაა აღსავსე. ისიც იცნობს თავისუფლების ბოროტად გამოყენების უამრავ ფაქტს, კრიმინალს, შეცდომას. დეზინფორმაცია ცდილობს, ძირითადად, ამ ნეგატივის ყველაზე მწვავე ფორმით წარმოჩენას და იმის მტკიცებას, რომ ის არ არის იდეალური. იდეალური არის კრიტიკის მასშტაბად აღებული, მაშინ როდესაც თავისუფალი საზოგადოების პოლიტიკური სისტემა, როგორც ყველაფერი ამქვეყნიური, ვერ იქნება იდეალური. ის არის სისტემა, რომელიც იდეალურთან მიახლოებას ყველაზე სამართლიანი, ოპტიმალური პირობებით უზრუნველყოფს, სადაც ყველას ღირსება თანაბრად იქნება დაცული. ამ სისტემის დინამიკურობა ვლინდება იდეალურისკენ მუდმივ სწრაფვაში, თითოეული ინდივიდისთვის სამართლიანი პირობების მუდმივ გაუმჯობესებაში.

2.1.7. პოპულიზმი და პოლარიზება

ავტორიტარულ სისტემაში პოპულიზმი, ყველაზე მეტად, პოლიტიკის პერსონალიზებასა და ინსტიტუტების უარყოფაში

პოვნებს მკაფიო გამოხატულებას. თანამედროვე დემოკრატიული სისტემებისგან განსხვავებით, რომელთა ჩამოყალიბების პროცესი ხელისუფლების დეპერსონიფიკაციის ფაქტს უკავშირდება, ავტორიტარულ სისტემაში დიქტატორის ძალაუფლება სახელმწიფო ინსტიტუტებთან არის გაიგივებული. მისი ლეგიტიმურობის საფუძველს ქმნის ქარიზმატული ლეგიტიმურობის ფორმა, რომლის თანახმად, ხელისუფლების აღიარება, ხელისუფლის პირადი თვისებებზე, მის განსაკუთრებულ როლზეა დამოკიდებული. შესაბამისად, სისტემის პროპაგანდული პოლიტიკის ყოველდღიური გზავნილები დიქტატორის იმიჯის გაკეთილშობილებას და გაიდეალურებას ემსახურება. ამ ამპლუაში ის არის სიმართლის, ჭეშმარიტების ბოლო ინსტანცია, რომელიც ყველაზე უკეთ გამოხატავს ხალხის ინტერესს. დიქტატორის სუვერენულობა ამ სისტემაში სახალხო სუვერენიტეტის იდეის იდენტურია. ყველა დიქტატორი ხალხის სახელით საუბრობს, მაგრამ არა ხალხთან დიალოგით. მოსახლეობასთან დიალოგის ინსცენირება არის უფრო საკუთარ თავთან მონოლოგი. ხალხის წინაშე ანგარიშვალდებულება, მედიის წინაშე გამოჩენა, ძირითადად, შოუს ფორმას იღებს, სადაც დიქტატორის მიმიკების ტექნიკა და რიტორიკა არის პირველხარისხოვანი. ანგარიშვალდებულება, პირველ რიგში, დისკუსიის, კრიტიკისა და კონტროლის სისტემაშია შესაძლებელი.

უსამართლობასთან ბრძოლის ისტორიული გამოცდილება, ძირითადად, წარსულში სამამულო თუ იდეოლოგიურ ომებში გამარჯვებებთან არის გაიგივებული და ე.წ. პროპაგანდისტულ ნოსტალგიაშია გამოხატული. სამართლიანობისთვის ბრძოლის ისტორიული ფაქტები, რომლებმაც მსოფლიოს ნაწილში შესაბამისი ინსტიტუციური

ინფრასტრუქტურის შექმნით თითოეული მოქალაქის თავისუფლება უზრუნველყო, მიჩქმალულია. ავტორიტარულ სისტემაში პოპულისტური მართვის სტილის წარმატება დიდწილად განვითარების საკაცობრიო ტენდენციების უარყოფაში, თვითიზოლაციასა და მხოლოდ საკუთარი ინტერესებით მოქმედებაში გამოიხატება. მას, მართალია, აინტერესებს ტექნიკური განვითარების მიღწევების დანერგვა, რათა გლობალურ კონკურენციაში არ გამოჩნდეს მოსახლეობის თვალში დამარცხებული, მაგრამ არ აინტერესებს თითოეულის ბედი. პროგრესი მექანიკაშია დანახული და არა თითოეული ადამიანის ბედნიერებაში. ადამიანის ადამიანად აღიარების ინსტიტუციური წინაპირობებია უარყოფილი.

დიქტატურა საზოგადოების ჰომოგენურობაზეა დამყარებული, რომელიც დიქტატორის მიერ არის შექმნილი და მისგანვე მართული. ჰომოგენურობის ხარისხი და მასშტაბი სხვადასხვაა ცალკეულ ავტორიტარულ სისტემაში, მაგრამ ის არის სისტემის არსებობისთვის აუცილებელი წინაპირობა. კრიტიკული შეხედულების მქონე პიროვნება სისტემისთვის არის მტერი. არა განსხვავებულთა თანაბარი აღიარებით მიიღწევა საზოგადოებაში ინტეგრაცია, არამედ მხოლოდ მმართველი ელიტის უპირობო უპირატესობის აღიარებით. ამ აღიარებისკენ არის მიმართული ყველა ის ძირითადი რესურსი, რომელიც ზემოთ იქნა აღწერილი. საზოგადოება არის პოლარიზებული, პრივილეგირებულთა და არაპრივილეგირებულთა კლასებად დაყოფილი.

2.1.8. Bad Governance

ავტორიტარული სისტემის ანალიზისთვის, როგორც ზემოთ აღინიშნა, სისტემაში მიმდინარე რეალური პროცესების შეფასებაა მნიშვნელოვანი. ამ თვალსაზრისით, Governance-ის ცნება იძენს პრაქტიკულ დანიშნულებას, რომელიც, რეალობის უკეთ გასაგებად, აღქმის თვალსაზრისს აფართოებს. ეს ცნება მმართველობის კლასიკური გაგებისგან განსხვავებით, რომელიც, ძირითადად, მმართველობითი საქმიანობის ფორმალურ-სამართლებრივ მხარეს ეხება, აქცენტს აკეთებს მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრების რეგულირების სისტემაზე, ანუ ის მოიცავს არაფორმალური რეგულირების სტრუქტურებსაც.

აღნიშნული ცნება პირველად 1989 წელს ჩამოყალიბდა მსოფლიო ბანკის მიერ შექმნილ დოკუმენტში, რომელიც განვითარების პოლიტიკის ფარგლებში, სამხრეთ საჰარის აფრიკული სახელმწიფოების საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ სისტემას აღწერდა. დოკუმენტი ხაზს უსვამდა ამ სახელმწიფოების Governance-ის ელემენტებს, კერძოდ კი სახელმწიფო მოხელეთა თვითნებური გადაწყვეტილებების, კორუფციისა და მაფიოზური სტრუქტურების არსებობის ფაქტებს. ამ რეალობიდან გამომდინარე, მსოფლიო ბანკმა Governance-ის გაუმჯობესებისთვის აუცილებელი რეკომენდაციების შემუშავება დაიწყო, რომელიც 1992 წლიდან Good Governance-ის ცნების ქვეშ იქნა თავმოყრილი. იგი წარმოადგენს სახელმწიფოების რეფორმირების მნიშვნელოვან სახელმძღვანელო პრინციპს. მისი მეშვეობით იზომება, თუ როგორ ხდება სამართლებრივად აღიარებული პრინციპების რეალობაში განხორციელება. ამ თვალსაზ-

რისით, სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შემუშავებულ იქნა შესაბამისი ინდიკატორები.

ავტორიტარული სისტემის, როგორც უსამართლობის პროცესის წარმოჩენა სწორედ შეფასების ამ ფართო თვალსაწიერიდანაა მიზანშეწონილი. ის კულისებს მიღმა იყურება, რათა უკეთ გაიგოს რეჟისორის ჩანაფიქრი, მსახიობების მიერ როლების მორგებისა და ინსცენირების პროცესი (Bad Governance).

2.2. სისტემებს შორის სტრატეგიული მეტოქეობა

2.2.1. გლობალური გარემო

გლობალურ დონეზე, საერთაშორისო ურთიერთობებში, სულ უფრო მეტ სიმძაფრეს იძენს თავისუფალ პოლიტიკურ სისტემასა და ავტორიტარულ სისტემას შორის მეტოქეობა. თავისუფალი სამყაროს ლიდერი ქვეყნის, ამერიკის შეერთებული შტატების ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიული ხედვით, აღნიშნული განსაკუთრებით უკავშირდება ისეთ დიდ რევიზიონისტულ სახელმწიფოებს, როგორებიცაა რუსეთი და ჩინეთი, რომელთა მიზანი, საკუთარი ავტორიტარული სისტემების მიხედვით, მსოფლიო წესრიგის შეცვლაა. გლობალური გარემო ხასიათდება აშკარა გამოწვევით თავისუფალი და ღია პოლიტიკური სისტემისთვის.

აღნიშნული სტრატეგიის თანახმად, რუსეთის მიზანია მეზობელ ქვეყნებზე გავლენის აღდგენა და გაძლიერება, ჩრდილო ატლანტიკური ორგანიზაციის შერყევა, ევროკავშირსა და ახლო აღმოსავლეთში კონტროლის მოპოვება. რეგიონული და გლობალური ჰეგემონიის მოპოვება არის ჩინეთის სტრატეგიული მიზანი. განსაკუთრებული გამოწვევა ჩრდილოეთ კორეის და ირანის ავტორიტარული რეჟიმებია, რომლებიც ბირთვული იარაღის მიღებით ცდილობენ გავლენების გაძლიერებას. გლობალური უსაფრთხოების

გარემოში, დასავლეთის ნომერ პირველ გამოწვევად აღიარებულია ავტორიტარული სისტემები.

სისტემებს შორის სტრატეგიული მეტოქეობა არ იქნება მოკლევადიანი. გრძელვადიანი სტრატეგიის ფარგლებში, ავტორიტარულ სისტემებთან მიმართებაში, საკუთარი ღირებულებების დაცვის თვალსაზრისით, დიდ მნიშვნელობას იძენს დასავლეთის პრინციპული პოზიციის გაძლიერება. მეტოქე სისტემასთან თანამშრომლობა, საერთო ინტერესებიდან გამომდინარე, მეტწილად დაეფუძნება შერჩევითობის პრინციპს. დიქტატორების ძალაუფლების შენარჩუნების ქვაკუთხედი მომავალშიც იქნება ძალოვანი უწყებები, განსაკუთრებით, სამხედრო ინფრასტრუქტურა. დღეს, არცერთი სამხედრო-ოპერატიული განზომილება, იქნება ეს ხმელეთი, ჰაერი, ზღვა, კოსმოსი თუ კიბერსივრცე, უკონკურენტო აღარ არის. თავად ომის წარმოების ტექტიკაში, ახალი ტექნოლოგიების გამოყენებით, პრიორიტეტული იქნება ხელოვნურ ინტელექტთან, ავტონომიურ სისტემებთან, რობოტექნიკასთან და სხვ. წვდომა. ყოველივე ეს თავისუფალი სამყაროსთვის დღის წესრიგში აყენებს ადეკვატური თავდაცვისა და შეკავების პოლიტიკის აუცილებლობას.

გლობალურ გარემოში სისტემური მეტოქეობა, პირველ რიგში, დაკავშირებულია უსაფრთხოების სფეროსთან. ეს უკანასკნელი კომპლექსური სივრცეა და სამხედრო კომპონენტთან ერთად, სადაზვერვო, ეკონომიკურ, ფინანსურ, დიპლომატიურ ელემენტებსაც მოიცავს. ამიტომ, გლობალური უსაფრთხოების გარემოში, სტრატეგიული კონკურენცია დასავლეთისგან ყველა ამ შესაძლებლობების განვითარებას და ინტეგრაციას მოითხოვს. ქვემოთ, აღნიშნული მეტოქეობა, რუსეთსა და დასავლეთს შორის არსებული

ურთიერთობის პირობებში იქნება უფრო დაწვრილებით გადმოცემული.

2.2.2. რუსეთსა და დასავლეთს შორის მეტოქეობა

საბჭოთა კავშირის დაშლამ გააჩინა ოპტიმისტური მოლოდინი ევრაზიის რეგიონში დემოკრატიული, სტაბილური, თანამშრომლობაზე ორიენტირებული გარემოს ჩამოსაყალიბებლად. თუმცა, მალე, რუსეთისთვის ეროვნულ ტრაგედიად იქნა აღქმული ზესახელმწიფოსა და გავლენების დაკარგვა. 2000 წლიდან, რუსეთის მიერ შიდა პოლიტიკურ სივრცეში ძალაუფლების გაძლიერებამ და დასავლეთის გლობალური ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაზე გადართვამ, რუსეთს შეუქმნა იმის წინაპირობა, რომ ეტაპობრივად ჩამოყალიბებულიყო რევიზიონისტულ ძალად.

დასავლეთთან კონფრონტაციაზე წასვლის მზადყოფნის პირველ მკაფიო დემონსტრირებას წარმოადგენდა 2008 წელს საქართველოს წინააღმდეგ განხორციელებული აგრესია და მისი ტერიტორიების ოკუპაცია. აღნიშნული აგრესიით, რუსეთის ფედერაციამ დააფიქსირა საკუთარი წითელი ხაზები ნატოსა და ევროკავშირის აღმოსავლეთით გაფართოების პრევენციის მიზნით. მოგვიანებით, ამ პრეცედენტმა, უკვე 2014 წელს, რუსეთს უბიძგა უკრაინის წინააღმდეგ აგრესიის განხორციელებისკენ, კერძოდ, მან ყირიმის ანექსიითა და დონბასში შეიარაღებული კონფლიქტის კერის გაჩენით განაცხადა თავისი დამოკიდებულება. მეზობელი ქვეყნების სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის პირდაპირი სამხედრო გზით ხელყოფა არის რუსეთის ფედერაციის უპასუხისმგებლო პოლიტიკის შემადგენელი

ნაწილი. აღნიშნული ქმედებები არის რუსეთის ფედერაციის ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიის კონკრეტული შედეგები, რომლის თანახმად, უმთავრეს გამოწვევად, ნატოსა და ევროკავშირის გაფართოება არის აღიარებული. პოსტ-საბჭოთა სივრცეს რუსეთი აღიქვამს საკუთარი გავლენის სფეროებად, სადაც დასავლეთის ნებისმიერი აქტიურობა მისთვის არის უშუალო საფრთხის შემცველი.

განსაკუთრებით უკრაინის კრიზისის შემდეგ, ევრო-ატლანტიკურ სივრცეში დღის წესრიგში დადგა რუსეთის აგრესიული პოლიტიკის შეკავების აუცილებლობა. ნატომ გაზარდა სამხედრო ძალების ოდენობა აღმოსავლეთ ფლანგზე. აშშ-ისა და ევროკავშირის მიერ რუსეთის წინააღმდეგ დაწესდა ეკონომიკური სანქციები. აღნიშნულის მიუხედავად, რუსეთი აქტიურად ცდილობს დასავლეთის წინააღმდეგ აგრესიული სტრატეგიის განხორციელებას. ამ სტრატეგიის არსებითი ელემენტებია:

- მუქარა: აღმოსავლეთ ევროპის საზღვრებთან, სამხედრო ყოფნის მასშტაბური მობილიზება ნებისმიერ დროს და ევროპაში დაძაბულობის გაძლიერება;
- ენერგეტიკის პოლიტიკური მიზნებისთვის ინსტრუმენტალიზება: ევროკავშირის ბაზარზე რუსული ბუნებრივი აირის წილი შეადგენს დაახლოებით 40 პროცენტს. აღნიშნულ ფაქტორს რუსეთი წარმატებით იყენებს ცალკეული ევროპული ქვეყნების მანიპულირებისთვის და ზეწოლისთვის. საკუთარი საგარეო პოლიტიკური ამოცანების გადაჭრას რუსეთი ცდილობს ენერგეტიკული პროექტებით;
- სტრატეგიული კორუფცია: დასავლეთში სტრატეგი-

ული ინფრასტრუქტურის შეძენასთან ერთად, ევრო-სკეპტიკურად განწყობილი ულტრა-მემარჯვენე პარტიების ფინანსური მხარდაჭერა და გაძლიერება;

- დეზინფორმაცია: ყალბი ინფორმაციების გავრცელება, დასავლური ღირებულებებისა და ცხოვრების სტილის დისკრედიტაცია. თავისუფლების არასტაბილურობასთან გაიგივება;
- დესტაბილიზაცია: სირიაში კონფლიქტის გაღვივებით, მიგრანტთა დიდი ნაკადის ევროპაში გადინების ირიბი თუ პირდაპირი ხელშეწყობა და ამით, ულტრა-მემარჯვენე განწყობების გაღვივებისთვის, დამატებითი საფუძვლის შექმნა;
- კიბერშეტევები: სტრატეგიული ინფრასტრუქტურის ობიექტებზე თავდასხმით ევროპის ცალკეული ქვეყნების სუვერენიტეტისა და ეროვნული უსაფრთხოების პირდაპირი ხელყოფა;
- ერთობის დასუსტება: განსაკუთრებით ნატოს და ევროკავშირის ერთობაში ბზარის გაჩენა. ამ მიზნით, აღნიშნული ორგანიზაციების შიგნით, ცალკეულ ქვეყნებს შორის, სხვადასხვა საკითხებთან დაკავშირებით, უთანხმოების გაღრმავება. განსაკუთრებით, რიგ ევროპულ ქვეყნებში ავტორიტარული მართვის სტილის მხარდაჭერა.

2.2.3. საბჭოთა ნოსტალგია

რუსეთის ფედერაციის სტრატეგიულ ამოცანას წარმოადგენს პოსტსაბჭოთა რეგიონებზე გავლენის დაბრუნება. ამ ამოცანის განსახორციელებლად ის აქტიურად იყენებს ინტე-

გრაციულ პროექტებს. კოლექტიური უსაფრთხოების ხელშეკრულების ორგანიზაციისა (სამხედრო-პოლიტიკური) და ევრაზიის ეკონომიკური კავშირის (სავაჭრო-ეკონომიკური) შექმნით, სადაც ცალკეული ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკებია გაერთიანებული, ის ფაქტობრივად უპირისპირდება დასავლეთის ინტერესებს, მათ შორის ევროპული ეკონომიკური ინტეგრაციის პროექტებს. ნიშანდობლივია, რომ ევრაზიული ეკონომიკური კავშირი, ყირიმის ანექსიის შემდეგ შეიქმნა. მანამდე, ევროკავშირის მიერ ინიცირებულ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამაზე საპასუხოდ, 2009 წელს, რუსეთის ფედერაციამ ბელორუსთან და ყაზახეთთან ერთად შექმნა საბაჟო კავშირი, რომელიც, როგორც ითქვა, 2014 წელს ევრაზიის ეკონომიკურ კავშირად ტრანსფორმირდა.

რუსეთი საკუთარი გეოსტრატეგიული ინტერესების გავრცელებისთვის აღნიშნული ფორმატების გაფართოებასა და გაძლიერებას სასიცოცხლო მნიშვნელობას ანიჭებს. ამას, რუსეთში, ძალაუფლების კონსოლიდაციისთვის და შიდა პოლიტიკური მხარდაჭერის მოპოვებისთვისაც, მნიშვნელოვან გამოწვევად აფასებენ.

რუსეთის ფედერაციისთვის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება არის სამხრეთ კავკასია. სამხრეთ კავკასიაში არსებული სატრანზიტო დერეფნების კონტროლის, შავი ზღვის რეგიონში დომინანტური პოზიციების შენარჩუნებისა და ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში წვდომის უზრუნველყოფის მიზნით, ბოლო პერიოდში რუსეთმა რეგიონში გავლენების სფეროები, კიდევ უფრო გააფართოვა. ამ თვალსაზრისით, სამხედრო კომპონენტთან ერთად, ეკონომიკური ინტეგრაციისთვის, სტრატეგიულ მნიშვნელობას იძენს ახლი ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელება.

სამხედრო ძალის გამოყენებით, ინტეგრაციული პროექტების განხორციელებით, ენერგეტიკული ბერკეტებისა და სხვა ძალისმიერი ზემოქმედების მექანიზმებით რუსეთის ფედერაცია მაქსიმალურად ზღუდავს ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების დამოუკიდებლობას. ის ხელს უწყობს ავტორიტარული სისტემების გაძლიერებას, ამ გზით, მოკავშირე ქვეყნებში სასურველი პოლიტიკური ელიტის ხელისუფლებაში შენარჩუნებას და, მათთან ერთად, საერთო სტრატეგიული მიზნების განხორციელებას, რომელიც რუსეთის ფედერაციის რევიზიონისტულ პოლიტიკას უკავშირდება. რუსეთის მხარდაჭერით, განსაკუთრებით, პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, ავტორიტარული სისტემის გლობალური სივრცე ფართოვდება და თავისუფლებისთვის მნიშვნელოვანი გამონკვევა ხდება.

2.2.4. სტრატეგიული მეტოქეობა

პასუხისმგებლობასა და უპასუხისმგებლობას შორის

ორ სისტემას შორის მეტოქეობა, პირველ რიგში, არის მეტოქეობა პასუხისმგებლობასა და უპასუხისმგებლობას შორის. სისტემა, რომელიც თითოეული ადამიანის ღირსებას და თავისუფლებას იცავს, გლობალურ კონკურენციაშია სისტემასთან, რომელიც მხოლოდ ძალაუფლების შენარჩუნებისთვის არსებობს. პირველი, ხასიათდება მოქალაქის მიმართ პასუხისმგებლობით, მისი უფლებების დაცვის ვალდებულებით, მაშინ, როდესაც მეორე, სწორედ მოქალაქისადმი უპასუხისმგებლობით გამოირჩევა, რადგან არ არსებობს უფლებების დაცვისა და განხორციელების ინსტიტუციური მექანიზმები. პასუხისმგებლობა სამართლით

არის განმტკიცებული, უპასუხისმგებლობა კი მმართველი ელიტის ძალაუფლებით.

ისტორიულად, თავისუფლების ბრძოლა ძალმომრეობის წინააღმდეგ პიროვნების ღირსებისა და უფლებების დაცვას უკავშირდება. დღესაც, თავისუფლების წინაპირობა არის თვითნებობისგან დაცვა. თავდაცვა არის თავისუფლების იმანენტური. თავისუფლების, როგორც უსამართლობასთან ბრძოლის ღირებულების, მთავარი დანიშნულება, სწორედ თავდაცვაში მდგომარეობს. სამართლებრივ სახელმწიფოში მისი იურიდიული დაცვის შესაძლებლობაც, პირველ რიგში, თავდაცვის ფუნქციაში არის გამოხატული. პასუხისმგებლობის სისტემა, უწინარესად, ნიშნავს ადამიანის, მისი თავისუფლების დაცვის სისტემას. გლობალური მეტოქეობის პირობებში, თავისუფალი სისტემის სიცოცხლისუნარიანობაც, უპირველესად, მის მედეგობაზე, თავდაცვაზეა დამოკიდებული.

სტრატეგიული მეტოქეობის პირობებში, საგარეო პოლიტიკურ ასპექტში, დასავლეთის მიერ მოქალაქის წინაშე, ანუ თავისუფლების წინაშე, პასუხისმგებლობის აღება, პირველ რიგში, გარე საფრთხეებისგან მის დაცვას გულისხმობს. საფრთხისგან თავისუფლების დაცვა არის დროის გამოწვევა. ის საფრთხის შესაკავებლად ადეკვატური და თანაზომიერი უნდა იყოს. როდესაც მოწინააღმდეგე შეიარაღებულია, და თანაც უპასუხისმგებლოა, გულუბრყვილობაა იმაზე ფიქრი, რომ მხოლოდ მორალით, ვალდებულების გახსენებით, შეიძლება მისი განიარაღება. მისი შეკავება მხოლოდ ძლიერის პოზიციიდან თუა შესაძლებელი. მეტოქის ცალმხრივი განიარაღებით მხოლოდ ძლიერდება უპასუხისმგებლო. თავისუფლების დაცვა არის თავისუფალი საზოგადოების გლობალური პასუხისმგებლობა.

შიდა პოლიტიკურ ასპექტში, სისტემის ფარგლებში არსებული საფრთხეებისგან თავისუფლების დაცვა ითხოვს როგორც სახელმწიფო სტრუქტურების, ისე თითოეული, თავისუფლების შეგნების მქონე მოქალაქის, პასუხისმგებლობის გაძლიერებას. ამ თვალსაზრისით, პრიორიტეტულია პოლიტიკური განათლების, დემოკრატიული კომუნიკაციის ფორმატების მაქსიმალური ხელშეწყობა. თავისუფალ საზოგადოებაში პასუხისმგებლობა ცოდნით ძლიერდება. შემდეგი თავი, ავტორიტარული ტენდენციებისგან თავისუფლების დაცვის ძირითად შიდა პოლიტიკურ და საგარეო პოლიტიკურ ასპექტებს დაეთმობა.

2.3. თავისუფალი სამყაროს ერთობა

ამ თავის დაწყება, რეჟისორ სერგეი ბონდარჩუკის მიერ ეკრანიზებული ლევ ტოლსტოის გენიალური ნაწარმოების – „ომი და მშვიდობა“ – გახსენებით გადავწყვიტე, რომელმაც, საუკეთესო უცხოენოვანი ფილმის გამო, 1969 წელს ოსკარი და ოქროს გლობუსი აიღო. რომანისგან განსხვავებით, ფილმის პროლოგი იწყება სიტყვებით, რომელიც, ვფიქრობ, თავისი გამოხატვის ფორმით, ინტონაციით, მუსიკით, ემოციით გულის სიღრმეში გწვდება და გიპყრობს. თავად ხდები ამ გამოხატვის თანამონაწილე და მთელი სიმძაფრით შეიგრძნობ იმას, რაც ერთი შეხედვით, ძალიან მარტივად ჟღერს, მაგრამ ყველა დროის მოთხოვნაა. ფილმის ცქერის პროცესში, ეკრანიზაციის გენიალობა და მასშტაბურობა ყოველთვის გახსენებს აღნიშნული პროლოგის იდეას, რომელიც კიდევ უფრო ღრმა და მწვავე ხდება. მისი მოთხოვნა ყველაზე მეტი სიმწვავეთ დგას დღეს იქ, სადაც ეს ფილმი შეიქმნა: „უზარმაზარი შედეგების მქონე ნებისმიერი იდეა ყოველთვის მარტივია. მთელი ჩემი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ თუ მანკიერი ადამიანები ერთმანეთთან შეკრულები არიან და ქმნიან ძალას, ერთადერთი, რაც პატიოსან ადამიანებს მართებთ, მხოლოდ იმავეს გაკეთებაა. მართლაც რა მარტივია.“

ამ მარტივი ჭეშმარიტების განხორციელება დროის ისეთივე მუდმივი მოთხოვნაა, როგორც სამყაროში კარგის და ცუდის, კეთილის და ბოროტის მარადიული დაპირისპირე-

ბა. თავისუფალი სამყაროს სისტემა ადამიანისთვის არსებობს. ის უსამართლობასთან ბრძოლით შეიქმნა და დღეს სამართლიანობის პროცესის უზრუნველყოფით აგრძელებს არსებობას. მაგრამ, ეს პროცესი ყოველთვის მათ პასუხისმგებლობაზე იქნება დამოკიდებული, ვინც მასში აქტიურად მონაწილეობს. ცუდისა და უსამართლობის წინააღმდეგ მობილიზება საკუთარ თავში, საზოგადოებასა თუ გლობალურად სამყაროში არის ყველა დროის გამოწვევა. დაგროვილი ცოდნით და გამოცდილებით ისტორია გვესწავლის მართალ გზას საზოგადოებრივი განვითარების სწორი ორიენტირებისთვის, მაგრამ ამ გზას ყოველდღიური აღქმა, დაცვა და ახალი გამოწვევების საპასუხოდ მუდმივი გაგრძელება სჭირდება. ეს კი, მხოლოდ საერთო პასუხისმგებლობითა და ძალისხმევით მიიღწევა. ისტორიის მართალ მხარეზე დგომა არის მომავლის გამოწვევა.

2.3.1. პასუხისმგებლობის კრიზისი და სისტემის გამოწვევები

ბოლო დროს ბევრია საუბარი დემოკრატიის კრიზისზე, მათ შორის, თავისუფალი სამყაროს ფარგლებში. ცივი ომის შემდეგ, მსოფლიოში არსებული დემოკრატიული მისწრაფებები, დღეს, თითქოსდა განელდა. ამაზე მეტყველებს ცალკეული გამოკითხვებიც, რომლის თანახმად, დასავლური სამყაროს საზოგადოების ნაწილი გამოთქვამს სურვილს განიხილოს არადემოკრატიული მმართველობის შესაძლებლობა (Paul D. Miller, Leading The Free World, 2019). აღნიშნული ტენდენციის მიზეზები რამდენიმე ფაქტორით შეიძლება აიხსნას.

ცივი ომის დროს, მთავარი კონკურენტისგან მომდინარე საფრთხე, დასავლეთისთვის, იყო პირდაპირი და უშუალო. გამალებული შეიარაღების პირობებში, ის ფიზიკური განადგურების საფრთხესაც კი უკავშირდებოდა. საბჭოთა კავშირი იყო უცხოელისთვის ჩაკეტილი ძალმომრეობის სისტემა მკაცრად ცენტრალიზებული ეკონომიკით, რომელმაც, საკუთარი არსებობა, კოლაფსით დაასრულა. ამ ვითარებაში, აშკარა იყო საბჭოთა რეალობის მიმართ როგორც დასავლური საზოგადოების, ისე, განსაკუთრებით, თავად კომუნისტური ბლოკის მოსახლეობის უარყოფითი დამოკიდებულება. ამას ამძაფრებდა კრემლის წინააღმდეგ დაწყებული ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობა, რომელიც თავისუფალი ერების დამოუკიდებლობის გამოცხადებით დასრულდა. ყოფილი კომუნისტური ბლოკის სახელმწიფოების ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციის პროცესმა, თავისუფალი სამყაროს ერთობას კიდევ უფრო მყარი საფუძველი შესძინა. რჩებოდა შთაბეჭდილება, რომ თითქოსდა ბოროტებასთან ბრძოლის ისტორია დასრულდა.

ცივი ომის დასასრულს, თავისუფალი სამყაროს ეკონომიკური უპირატესობაც დღევანდელ სტრატეგიულ კონკურენტებთან შედარებით ძალიან აშკარა იყო. თუმცა, მალე ჩინეთმა და რუსეთმა სტრატეგია შეცვალა. საერთაშორისო ურთიერთობისთვის მკაცრად ჩაკეტილი ტოტალიტარული სისტემის ნაცვლად მათ ჩამოაყალიბეს უფრო ღია, თანამედროვე ანტიდემოკრატიული სისტემები საბაზრო ეკონომიკის პოლიტიკური კონტროლის მექანიზმებით. განსაკუთრებით, ჩინეთის ერთპარტიულ სისტემაში საბაზრო ეკონომიკის ელემენტების შემოღებამ და ქვეყანაში უცხოური, ძირითადად, დასავლური კაპიტალის შედინებამ,

ეკონომიკური გაძლიერება გამოიწვია. ჩინეთს გაუჩნდა ამბიცია, რომ როგორც სამხედრო, ისე ეკონომიკურ ასპექტში, გახდეს დასავლეთის ალტერნატივა. მეტიც, ის დასავლეთის კრიტიკულ ინფრასტრუქტურაშიც კი უკვე ინვესტიციების განხორციელების მზაობას გამოხატავს.

აღნიშნული სისტემების მესვეურთა ტაქტიკაც შეიცვალა, თუ უნინ ძალაუფლების შენარჩუნებისთვის ძალმომრეობის ელემენტებს და თვითიზოლაციას ჰქონდა აშკარა უპირატესობა, დღეს დასავლეთთან სავაჭრო ურთიერთობასა და ძალმომრეობის მიჩქმალვას არანაკლები მნიშვნელობა ენიჭება. ცხადი გახდა, რომ გლობალურ სამყაროში ეკონომიკური კეთილდღეობა დასავლეთთან სავაჭრო ურთიერთობაზე იყო დამოკიდებული. დასავლეთში, საკუთარი პოზიტიური იმიჯის გაყიდვისთვის კი საჭირო იყო მეტი მანიპულაცია და დეზინფორმაცია. ის გარედან რაც შეიძლება ნაკლებად უნდა აღქმულიყო, როგორც უსამართლო სისტემა. სტრატეგიული კონკურენციის პირობებში, შეიარაღებასთან ერთად, მანიპულაცია და დეზინფორმაცია თანდათან არანაკლებ ინვესტიციას და სტრატეგიულ ძალისხმევას ითხოვდა.

აღნიშნული გარემოებების შედეგად, დასავლეთის საზოგადოებაში თანამედროვე ავტორიტარული სისტემების აღქმა შეიცვალა. ცივი ომის დასრულებისთანავე, უშუალო საფრთხის არარსებობამ, საზღვრების გახსნამ და სავაჭრო ურთიერთობების გააქტიურებამ კრიტიკული დამოკიდებულების ტრანსფორმაცია გამოიწვია. იმ დროს, როდესაც დასავლეთი ნომერ პირველ საფრთხედ ტერორიზმს მიიჩნევდა და მთელ სტრატეგიულ ძალისხმევას მის დასამარცხებლად მიმართავდა, მთავარი ავტორიტარული სისტემები ძალას იკრეფდნენ ყველა განზომილებაში, განსაკუთრებით, სა-

ერთაშორისო ურთიერთობებში, საკუთარი პოზიციების გასაძლიერებლად. ამ ძალისხმევის მნიშვნელოვანი ასპექტი იყო დასავლეთის წინააღმდეგ აგრესიული სტრატეგიის აქტიური განხორციელება, რომლის მთავარ ელემენტებზე ზემოთ უკვე იყო საუბარი. არა მხოლოდ მანიპულაციით საკუთარი პოზიტიური იმიჯის პროპაგანდა, არამედ შენიღბული თუ ღია აგრესიული ტაქტიკით დასავლეთის პოლიტიკური სისტემის დასუსტება გახდა მისი მთავარი სადაზვერვო ამოცანა.

ბოლო პერიოდში, ამ აგრესიული სტრატეგიის შედეგები, როგორც საგარეო- პოლიტიკურ, ისე დასავლეთის ქვეყნების საშინაო-პოლიტიკურ რეალობაში სულ უფრო თვალსაჩინო გახდა. გლობალურ გარემოში, როგორც ზემოთ აღინიშნა, საქმე გვაქვს, წესებზე დაფუძნებული საერთაშორისო სისტემის შერყევის მცდელობასთან. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ შექმნილი, აღნიშნული სისტემის ინსტიტუციური საფუძვლები, რომელმაც თავისუფალ სამყაროში, უპრეცედენტო მშვიდობა და კეთილდღეობა მოიტანა, მოწინააღმდეგის მთავარი სამიზნე გახდა. განსაკუთრებით, ეს ეხება, მსოფლიო ისტორიაში ყველაზე წარმატებულ, ჩრდილო-ატლანტიკურ ალიანსს. საკუთარი ტრადიციული გავლენის სფეროების შენარჩუნებისა და მათი აღდგენის მიზნით, სუვერენული სახელმწიფოების წინააღმდეგ მუქარამ, რიგ შემთხვევაში კი მეზობელი სახელმწიფოების ტერიტორიების ოკუპაციამ და ანექსიამ, საერთაშორისო სამართლებრივი სისტემის არქიტექტურა სერიოზულად დააზიანა.

თავისუფალი სამყაროს ცალკეული ქვეყნების შიდაპოლიტიკურ პროცესებზე ჩარევისა და ზეწოლის აგრესიულმა სტრატეგიამ ხელი შეუწყო პოპულიზმისა და რადიკალუ-

რი ნაციონალიზმის გაძლიერებას. პოლიტიკური ელიტის კრიტიკა იღებს ინსტიტუტების კრიტიკის, ხოლო, რადიკალურ შემთხვევაში, ამ ინსტიტუტების უარყოფისა და მათთან აგრესიული დაპირისპირების ხასიათს. თავისუფალ არჩევნებში ჩარევითა და მანიპულაციით ძირი ეთხრება დემოკრატიის ერთ-ერთ მთავარ საყრდენს – არჩევნების თავისუფლებას. რადიკალური ნაციონალიზმის მხარდაჭერით კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება ასევე მთელი პოლიტიკური სისტემის არსებობა, რომელიც ადამიანის უფლებების საყოველთაო დაცვის ვალდებულებას ამყარებს. ამ მიზნებისთვის იქმნება ულტრამემარჯვენე პარტიები, რომლებიც პირდაპირ იღებენ მტრული სისტემის საიდუმლო სამსახურებისგან დაფინანსებას. საზოგადოებაში იზრდება პოლარიზება, განსხვავებულთან დაპირისპირება. ვრცელდება მითები სხვა ალტერნატიული სისტემის უპირატესობაზე, სწორედ მათ მიერ, ვისაც რეალურად, ეს სისტემა საკუთარ თავზე არც გამოუცდია. სოციალური ქსელისა და საკუთარი მედიასაშუალებებით, ინტენსიურად მიმდინარეობს არსებული პოლიტიკური სისტემის დაკნინება და ალტერნატივის გამითიურება.

მითები, ზოგადად, ადამიანური აზროვნების შემადგენელი ნაწილია. ისტორიული რეალობიდან გასვლა, როგორც წარსულში, ისე მომავალში უცნობის წარმოსახვა და ფანტაზიებით გაიდელაურება ოდითგანვე იყო და არის ადამიანური ყოფის ელემენტი. მითოლოგიური იდეოლოგიის კლასიკური მაგალითი მარქსიზმია, რომელიც მომავალში, საზოგადოებას სახელმწიფოს გარეშე, სიკეთეს ბოროტებისა და დაპირისპირების გარეშე ხედავდა. ამ მითის განხორციელებისთვის, თითქმის საუკუნის განმავლობაში, მსოფლიოს მოსახლეო-

ბის დიდი ნაწილი ძალმომრეობის უპრეცედენტო მასშტაბებს განიცდიდა. თანამედროვე დეზინფორმაცია, სწორედ ადამიანის მითოლოგიური წარმოსახვის უნარზე აკეთებს აქცენტს და სხვადასხვა მონათხრობით უქმნის მას უკეთესი, არარეალური სინამდვილის უპირატესობის ილუზიას. პოლიტიკურ სისტემაში, რომელიც პასუხისმგებლობას ემყარება, ასეთი ილუზიების ფართო გავრცელება საზოგადოებაში პასუხისმგებლობის კრიზისზე მეტყველებს. ილუზიასთან ყველაზე ეფექტური დაპირისპირება სიმართლის ცოდნითა და პრაგმატული გონებით შეიძლება.

სიმართლის ცოდნა, პირველ რიგში, თავისუფალი სამყაროს ინსტიტუციური განვითარების ისტორიულ ცოდნას და გამოცდილებას ეფუძნება. ის არ არის ექსპერიმენტის ან რომელიმე გენიალური თეორიის კონსტრუქცია, არამედ იგი არის თაობების მიერ უსამართლობასთან ბრძოლით მოპოვებული რეალობა, რეალობა, რომელიც საკუთარი განვითარების ისტორიის უცოდინრობით ან უარყოფით ყოველთვის მოწყვლადია. აწმყოში მას მუდამ გაჯანსაღება და გაძლიერება სჭირდება. სიმართლის ცოდნისთვის მნიშვნელოვანია ასევე სხვა სისტემასთან მისი შედარება. აუცილებელია უპასუხისმგებლო სისტემების მხილება და იმის წარმოჩენა, თუ როგორაა ისინი ადამიანის წინააღმდეგ მიმართული. თითოეული ადამიანისთვის სისტემის შეფასების კრიტერიუმი თავად ადამიანი უნდა იყოს, მისი თავისუფლებისა და ღირსების უზრუნველყოფა. მოწინააღმდეგე სისტემის მხილების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია იმის პრინციპული ჩვენება და დანახვა, თუ როგორია აღნიშნულ სისტემებში უსამართლობის პროცესი, როგორ ხდება მასში ადამიანის უფლებების უგულებელყოფა. იგივე

ეხება საერთაშორისო დონეზე ავტორიტარული სისტემების აგრესიული პოლიტიკის უყოყმანოდ გამოაშკარავებას.

საზოგადოებაში პასუხისმგებლობის კრიზისი უცოდინრობით ან სიმართლის ჯიუტი უარყოფით იწყება. ასეთი საზოგადოება მონყვლადია მანიპულაციისთვის. ამიტომ, პასუხისმგებლობის კრიზისის დაძლევა სწორედ სიმართლის ცოდნით, განათლებით, და მისი პრინციპული დაცვით იწყება. ცივი ომის დროს უშუალო საფრთხის აღქმა ძალმომრეობითი სისტემის მიმართ დასავლეთის მოსახლეობის უარყოფით შეფასებას უფრო ამძაფრებდა, მაგრამ, დღეს, როდესაც ამ საფრთხემ თავისი მასშტაბები თითქოსდა დაკარგა და მანიპულაციამ კიდევ უფრო მეტი განზომილება შეიძინა, აღნიშნული შეფასება, უმთავრესად, ცოდნას, პასუხისმგებლობას, რეალობის პრაგმატული გონებით ანალიზს უნდა ემყარებოდეს.

ამ თავის დასაწყისში არსებულ პროლოგს ისევ რომ მივუბრუნდე, დამატებით აღვნიშნავდი ერთ დეტალს – ერთობა უფრო მარტივად მიიღწევა საერთო საფრთხის ამკარა არსებობით, მაგრამ უფრო დიდი გამოწვევაა ერთობის მიღწევა წინასწარ საფრთხის თავიდან აცილებისთვის. თავისუფალ სამყაროს, პირველ რიგში, თავისუფლების შეგნება, საერთო ღირებულებები აერთიანებს და არა თვითგადარჩენის მხოლოდ შიშველი ინსტინქტი.

2.3.2. სისტემის შენარჩუნება და განახლება

სტრატეგიული კონკურენციის პირობებში, როგორც შიდა პოლიტიკურ, ისე საგარეო პოლიტიკურ ასპექტში, თავისუფლებისთვის სისტემის შენარჩუნება და განახლება პასუ-

ხისმგებლობის გაძლიერებაზეა დამოკიდებული. ამ მიზნით, შიდა პოლიტიკურ კონტექსტში, პოლიტიკური განათლებისა და დემოკრატიული კომუნიკაციის ფორმატების ხელშეწყობის პრიორიტეტულ მნიშვნელობაზე ხაზგასმით იყო საუბარი. ამ საქმეში, ყველა დემოკრატ აქტორთან ერთად, განსაკუთრებული როლი მასმედიასაც აკისრია. დეზინფორმაციის მხილება, სიმართლის ჩვენება და ადამიანის უფლებების აქტიური მხარდაჭერა არის პოლიტიკურ ლიდერებთან ერთად ჟურნალისტების დემოკრატიული ვალდებულება.

რეგიონული და გლობალური ურთიერთობის ფარგლებში პასუხისმგებლობის გაძლიერება, პირველ რიგში, თავისუფალი სამყაროს ინსტიტუციური საფუძვლების შენარჩუნებას უკავშირდება. ნატო და ევროკავშირი წარმოადგენს ევრო-ატლანტიკური ერთობის მნიშვნელოვან ინსტიტუციურ საყრდენს, რომლის შენარჩუნება გადამწყვეტია თავისუფალი სამყაროს მომავალი ერთობისთვის. აღნიშნული ორგანიზაციები, უწინარესად, გარე საფრთხეებისგან, ადამიანის, ერთა, თავისუფლების დასაცავად და მათი შესაძლებლობების თავისუფალი განვითარებისთვის შეიქმნა. ამიტომ, თავად ამ ორგანიზაციების ფარგლებში საერთო ღირებულებების დაცვა იქნება მომავალში პრინციპული საკითხი, რომ ამ ორმა მნიშვნელოვანმა საყრდენმა ეროზია არ განიცადოს.

გლობალურ დონეზე, სისტემის შენარჩუნებისა და განახლების მიზნით, დღის წესრიგში დგას, თავისუფალი სამყაროს მჭიდრო კოორდინაციის, გაძლიერების, გაფართოებისა და სისტემურ მოწინააღმდეგესთან, შერჩევითი თანამშრომლობით, მეტი პრინციპული პოლიტიკის განხორციელების აუცილებლობა (მათ შორის სანქციების გამოყენებით). სხვადასხვა ინსტიტუციურ ფორმატებში თავისუფალი სამყა-

როს ქვეყნებს შორის ურთიერთობის ამოსავალი პრინციპი გაძლიერებული თანამშრომლობა და კოორდინაცია იქნება. მულტილათერალიზმის პირობებში ქვეყნებს შორის პასუხისმგებლობის განაწილებამ, კონსენსუსით საერთო გადაწყვეტილებების მიღებამ და კოორდინირებულმა მოქმედებამ გლობალურ გარემოში თავისუფალი სამყაროს ერთობის გაძლიერება უნდა უზრუნველყოს. ამ თვალსაზრისით, არსებობს საინტერესო შეხედულებები არსებული ინსტიტუციური ფორმატების უფრო გლობალურ, დემოკრატიულ, ალიანსებად ტრანსფორმაციის მიზნით. თავისუფალმა სამყარომ, არსებულ გლობალურ გამოწვევებს, გლობალური პასუხი უნდა გასცეს.

თავისუფალი სამყაროს ერთობა ქვეყნებს შორის სუვერენული უფლებების აღიარებას და თანასწორუფლებიანობას ემყარება, ის არ გამორიცხავს ამ ურთიერთობაში ლიდერის არსებობას. როგორც თანასწორუფლებიან ადამიანებს შორის, თუ ცალკეული ორგანიზაციული ფორმატების ფარგლებში, შეიძლება გარკვეულ ინდივიდს თავისი ძლიერი თვისებებით ჰქონდეს ლიდერის პოზიცია, ისე მიზანშეწონილია თავისუფალ სამყაროშიც უფრო ძლიერ ქვეყანას ან ქვეყნებს, ჰქონდეთ ლიდერის პოზიცია. მეტი თანამშრომლობით და კოორდინაციით, თავისუფლებისთვის ლიდერობა მხოლოდ განამტკიცებს ურთიერთობაში პასუხისმგებლობას. ამერიკის შეერთებულ შტატებს უდიდესი როლი მიუძღვის თავისუფალი სამყაროს ჩამოყალიბებისა და მისი განვითარების საქმეში.

გლობალურ სივრცეში ერთობის გაძლიერების კომპონენტში, პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია, თავდაცვის სფეროში თანამშრომლობისა და სამხედრო შესაძლებლობების გაძ-

ლიერება. ჩრდილო-ატლანტიკურმა ალიანსმა უზრუნველყო თავისუფალ სამყაროში უპრეცედენტო მშვიდობა და სტაბილურობა, რამაც დიდი ეკონომიკური განვითარებისა და კეთილდღეობის წინაპირობა შექმნა. აღმოსავლეთ ევროპაში განხორციელებული რუსული აგრესიისა და ჰიბრიდული ომის შემაშფოთებელი ევოლუციის შედეგად, ნატოს თავდაცვის პოლიტიკა საფრთხეების შეკავებაზე გახდა კვლავ ორიენტირებული. თუმცა, ეს საფრთხე, ბოლო დროს, უფრო გლობალური გახდა.

აღნიშნული პოლიტიკის ქვაკუთხედი, საერთო ღირებულებებისადმი ერთგულება და ერთიანი სტრატეგიის ფარგლებში თანამშრომლობის გაძლიერებაა. თანამშრომლობის ასპექტი რამდენიმე მიმართულებით განიცდის მოდერნიზაციის აუცილებლობას: პირველი, ეს არის მოკავშირეებს შორის პოლიტიკური კოორდინაციისა და კონსულტაციების გაძლიერება. მეორე, ეს არის პარტნიორებთან თანამშრომლობის გაღრმავება, მათ შორის, ევროატლანტიკური სივრცის მიღმა და ბოლოს, მესამე, ეს არის თავად თანამშრომლობის კონტექსტის გაფართოება, რომელიც გლობალურ, ჰიბრიდულ გამოწვევებსაც მოიცავს. სამხედრო შესაძლებლობების გაძლიერების თვალსაზრისით ფინანსური ტვირთის სამართლიან განაწილებასთან ერთად მნიშვნელოვანია ადეკვატური თავდაცვითი სტრატეგიების შემუშავება როგორც ეროვნულ, ისე ნატოს დონეზე (მაგ. ტოტალური თავდაცვა). ინიციატივები, რომლებიც რეგიონულ დონეზე ნატოს წევრ ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის გაძლიერებას ითვალისწინებს, აუცილებელია თავად ნატოს ინსტიტუციური გაძლიერების ფარგლებში იყოს განხილული. ნატო ყველაზე ადეკვატური პასუხია გლობალურ გამოწვევებზე, რომელიც თავის ფარგლებში

თანამშრომლობის სხვადასხვა ასპექტებს არ გამოორიცხავს.

თავისუფალი სამყაროს ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის გაძლიერებამ უსაფრთხოების სფეროც უნდა მოიცვას. ჰიბრიდულ საფრთხეებთან, განსაკუთრებით, კიბერთავდასხმასთან გამკლავება ითხოვს ბრძოლის საერთო, გლობალური პლატფორმის შექმნას. იგივე ეხება დეზინფორმაციის, შიდა პოლიტიკაში ჩარევისა, თუ სხვა, აშკარა ან ფარული საგარეო საფრთხეების პრევენციას. უსაფრთხო გარემოს უზრუნველყოფა არის, ეკონომიკურ სფეროში გლობალური თანამშრომლობის წინაპირობა. ამ თვალსაზრისით, თავისუფალ სამყაროში, ეკონომიკური ურთიერთობებისთვის გლობალური განზომილების მისაცემად, საინტერესოა თავისუფალი სამყაროს სავაჭრო შეთანხმების იდეა (FWTA).

2.3.3. სამყარო ადამიანისთვის, ანუ სამართლიანობისა და განვითარებისთვის

თავისუფალი სამყაროს ერთობა შექმნის მეტ სივრცეს და გარანტიებს ადამიანის, საზოგადოების თავისუფალი განვითარებისთვის. განვითარება მნიშვნელოვანწილად მოიცავს ეკონომიკურ კეთილდღეობას, მაგრამ არ არის მხოლოდ ამ უკანასკნელთან გაიგივებული. ადამიანის ღირსება განუყოფელია, არ შეიძლება მისი განსაზღვრა დიფერენცირებულად, ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული, თუ სხვა საზოგადოებრივი ცხოვრების ცალკეული სფეროს კრიტერიუმებით. ადამიანი საზოგადოების წევრია და მისი თავისუფლებისა და განვითარების საზომი საზოგადოებაში, როგორც მთელში, მის ღირსეული და თავისუფალი ცხოვრება უნდა იყოს. თავისუფალ სამყაროში საზოგადოების ყველა ძირითადი სფერო,

სამართალი, პოლიტიკა, ეკონომიკა, ინტეგრირებულია ერთი მიზნის გარშემო, თითოეული ადამიანის ბედნიერებისა და კეთილდღეობის გარშემო. მარტო ეკონომიკით არ განისაზღვრება განვითარება. განვითარება არსებობს მხოლოდ ისეთ პოლიტიკურ სისტემაში, სადაც თითოეულ მოქალაქეს აქვს თავისუფალი განვითარების შესაძლებლობა.

ეს სისტემა თავისთავად არ მოქმედებს, არამედ თითოეულის პასუხისმგებლობაზეა დამოკიდებული, რომ აქტიურად ისარგებლოს საკუთარი თავისუფლებით. სწორედ ამ აქტიურობით თანამონაწილეობს ადამიანი განვითარების პროცესში, მათ შორის, ეკონომიკური განვითარების პროცესში. ეკონომიკური განვითარება და კეთილდღეობა, თავის მხრივ, საზოგადოებრივი განვითარების კონტექსტშია ინტეგრირებული და საერთო დოვლათის სამართლიან განაწილებაზეა ორიენტირებული, რათა საზოგადოების ყველა წევრს ჰქონდეს ღირსეული და თანაბარი განვითარების შესაძლებლობა. ეკონომიკა, პოლიტიკა, სამართალი, ურთიერთქმედებაშია სამართლიანობისა და განვითარების მუდმივ პროცესში, რომლის ცენტრი არის ადამიანი.

შეუძლებელია, ადამიანის თავისუფლებაზე საუბარი იქ, სადაც მას, მართალია, ე.წ. ცენტრალიზებული კაპიტალიზმის პირობებში, გარკვეულ ფარგლებში, ეკონომიკური თავისუფლებები ჰქონდეს მინიჭებული, მაგრამ არ ჰქონდეს პოლიტიკური და სხვა ძირითადი უფლებები უზრუნველყოფილი. ეს უფრო მოწყალების გაღებას ჰგავს ან, უფრო სწორად, ადამიანის, როგორც მხოლოდ კაპიტალის აღქმას, რომელიც ერთგვარი ობიექტია მესაკუთრე სახელმწიფოს ხელში. ასეთი სისტემის ლეგიტიმურობის საფუძვლები ყოველთვის მოწყვლადია, რადგან ის არ ემყარება მოსახლეობის აღი-

არებას. ეს არის სუსტი სისტემა, რომლის შენარჩუნების ერთადერთი გზა არის იძულება. იძულება ყოველთვის შობს უსამართლობას. უსამართლობის სამართლიანობით დაძლევა იყო და არის ცივილიზაციის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი.

თავისუფალი სამყაროს წარმატება მიღწეულის შენარჩუნებასა და მის შემდგომ განვითარებაზე იქნება დამოკიდებული. მისი პოლიტიკური სისტემა მართალია, არ არის იდეალური, როგორც არაფერია დედამიწაზე იდეალური, მაგრამ ის არის საუკეთესო სისტემა მსოფლიოში ადამიანის ღირსებისა და თავისუფლების ოპტიმალური უზრუნველყოფისთვის. სწორედ იდეალურისკენ მისწრაფება არის მისი საზრისი. ამიტომ, როგორც შიდა პოლიტიკურ, ისე საერთაშორისო ასპექტში, თითოეული მოქალაქისა და ერის პასუხისმგებლობაა, დაიცვას და განავითაროს თავისუფალი სამყარო უფრო უკეთესი მომავლისთვის. წარსულთან შედარების მიზნით, მარტო ბოლო ათწლეულები რომ ავიღოთ, თვალსაჩინოა, თუ რა დიდია თავისუფალი ერების პროგრესი. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის დემოკრატიული და სამართლებრივი განვითარება არის ამის ნათელი მაგალითი.

თავისუფლებისა და განვითარების სივრცე იმ ქვეყნებისთვისაც უნდა იყოს პრინციპულად ღია, რომელთა ურყევე ნებაა გახდნენ ამ სივრცის ინტეგრირებული ნაწილი. გლობალურ კონკურენტულ გარემოში ეს მხოლოდ ორმხრივი, პრინციპული ძალისხმევით არის შესაძლებელი. თავისუფლების გაძლიერება, როგორც საზოგადოებაში, ისე მსოფლიოში, ყველაზე უკეთ საკუთარი პასუხისმგებლობისა და სხვისი თავისუფლების მიმართ სოლიდარობის გააზრებით არის შესაძლებელი.

2.4. თავისუფალი სამყარო და საქართველო

წიგნის მეორე ნაწილის ბოლო თავი, ერთგვარი მოკლე დასკვნის სახით, დაეთმო საქართველოს სწრაფვას თავისუფლებისკენ. ქვეყანა, რომელიც გლობალური კონკურენციის წინა ხაზზე იმყოფება, მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დგას. ეს გამოწვევები არ არის მხოლოდ ლოკალური ხასიათის, მათი წარმოშობისა და მოგვარების გზებიც გლობალურ კონტექსტშია გასაანალიზებელი. მათი გადაჭრა, რა თქმა უნდა, პირველ რიგში საქართველოს ამოცანაა, მაგრამ ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ გლობალურ გარემოში თავისუფლებისკენ მისწრაფება თავისუფალი სამყაროს ერთობლივ ძალისხმევასა და მხარდაჭერას საჭიროებს.

2.4.1. საქართველოს ისტორია - ღირსებისა და თავისუფლებისთვის ბრძოლის ისტორია

საქართველოს მოსახლეობის ურყევ მისწრაფებას თავისუფლებისკენ თავისი ისტორიული ფესვები აქვს. მცირერიცხოვანი, მაგრამ მდიდარი კულტურის მქონე საქართველო, საუკუნეების განმავლობაში, თავის იდენტობას ღირსებისა და თავისუფლებისთვის ბრძოლაში აყალიბებდა. ეს ბრძოლა განსაკუთრებით მას შემდეგ გამწვავდა, რაც მეოთხე საუკუნეში, ქვეყანამ სახელმწიფო რელიგიად ქრისტიანობა გამოაცხადა. რელიგიური იდენტობის შენარჩუნებასთან

ერთად, ერთ-ერთი უძველესი ქართული დამწერლობისა და ენის შენარჩუნება მუდამ თვითმყოფადობისთვის ბრძოლის განუყოფელი ნაწილი იყო. ილია ჭავჭავაძემ ქართული იდენტობის შეგნება ისტორიულად სამ ძირითად ფაქტორს: ენას, მამულს და სარწმუნოებას დაუკავშირა.

მუდმივი დაპყრობის პირობებში, ერის ცნობიერებაში, ყოველთვის მტკიცე იყო ნება გათავისუფლებისა და სამართლიანობის აღდგენის. ეს შეგნება არასდროს მომკვდარა. მართალია, ისტორიაში იყო ეპიზოდები მრავალრიცხოვან მტერზე დამარცხების, მაგრამ ეს არასდროს ყოფილა უბრძოლველად, ღირსების დათმობის ხარჯზე. საქართველოს ისტორიაში, უსამართლობასთან ბრძოლის ურყევე ნება, ისტორიულად, ქართველი ხალხის ღირსებისა და თავისუფლებისთვის ბრძოლის ძლიერი ფესვებიდან მოდის. ეს ბრძოლა, სხვადასხვა ინტენსივობით, მე-18 და მე-19 საუკუნეებშიც, ერთმორწმუნე რუსეთის იმპერიის ფარგლებშიც გაგრძელდა. დამპყრობლისგან გათავისუფლება და ქვეყნის დამოუკიდებლობა იყო თავისუფლებისთვის ბრძოლის მთავარი მიზანი.

აღნიშნულ პერიოდში, მაშინ, როდესაც ევროპის ცენტრალურ ნაწილში, უსამართლობასთან ბრძოლა როგორც ინტელექტუალურ, ისე პრაქტიკულ დონეზე, ძირითადად, მონარქის ძალმომრეობის წინააღმდეგ გალაშქრებით დაიწყო, საქართველოში, ეს ბრძოლა, უმთავრესად, იმპერიის წინააღმდეგ, ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლასთან იყო გაიგივებული. ამ ისტორიული კონტექსტის გათვალისწინებით, თავისუფლების აღქმა, ძირითადად, დეკოლონიზაციის პროცესთან იყო დაკავშირებული. 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის გამოცხადებით გაცხადდა ერის თავისუფლების საუკუნოვანი

ნება. მაგრამ, სულ რაღაც სამ წელიწადში, უკვე საბჭოთა რუსეთმა ძველი იმპერიის გავლენის სფეროები კვლავ დაიბრუნა და 1921 წელს საქართველოს ოკუპაცია და ანექსია განახორციელა. სიმბოლურად, ანექსიამდე 4 დღით ადრე, საკანონმდებლო ორგანომ ქვეყნის კონსტიტუცია მიიღო, რომელშიც დემოკრატიული კონსტიტუციების ყველა ძირითადი პრინციპი და ნორმა იყო აღიარებული. ამ ფაქტით, დეკოლონიზაციის კონტექსტთან ერთად, თავისუფლების აღქმამ, თანამედროვე დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოსთვის დამახასიათებელი სამართლებრივი პრინციპის მნიშვნელობა შეიძინა.

საბჭოთა ოკუპაციის პერიოდშიც, რომელიც 70 წელი გაგრძელდა, საქართველოში თავისუფლებისთვის ბრძოლის სულისკვეთება არ ჩამქრალა. მიუხედავად არნახული სისასტიკისა და რეპრესიებისა, რომელსაც მრავალი ადამიანი ემსხვერპლა, საქართველოში თავისუფლებისთვის დისიდენტური ბრძოლა არ განელებულა. ამ ბრძოლამ ღია ფორმა და განსაკუთრებული მასშტაბები მაშინ შეიძინა, როდესაც გასული საუკუნის ოთხმოციანი წლების მიწურულს, საბჭოთა კავშირმა რღვევა დაიწყო. ეს პროცესი, დაპყრობილ ერებში დაწყებულმა ეროვნულ-განმანთავისუფლებელმა მოძრაობამ დააჩქარა, რომლის ავანგარდში საქართველოსთან ერთად, ბალტიის ქვეყნები იდგნენ. ამ უკომპრომისო ბრძოლის გარეშე, რომელსაც უმსხვერპლოდ არ ჩაუვლია, შეუძლებელი იქნებოდა საბჭოთა კავშირის დაშლა და აღმოსავლეთ ევროპის მშვიდობიანი, უმსხვერპლო გათავისუფლება.

1991 წლის დამოუკიდებლობის აღდგენით საქართველოს გათავისუფლების ისტორიული პროცესი შეუქცევადი გახდა. ამ მომენტიდან, საქართველოს მოსახლეობის უმრავ-

ვლესობა გათავისუფლების გზას ევროპულ და ევრო-ატლანტიკურ ინტეგრაციაში ხედავს. სწორედ გათავისუფლების ეს ნება უკავშირდება უკვე თანამედროვე რუსული იმპერიალისტური პოლიტიკის საზღვრებს. როგორც ზემოთ ვნახეთ, დღეს ავტორიტარული სისტემები, ძირითადად, მანიპულაციით ცდილობენ ძალმომრეობის მიჩქმალვას და საკუთარი იმიჯის საერთაშორისოდ გაკეთილშობილებას. იმპერიალისტური პოლიტიკის რეალური საზღვრებიც, შესაძლოა, იურიდიულად მათი გავლენის სფეროების ქვეშ მოაზრებული სახელმწიფოების საზღვრებს არ ემთხვეოდეს, მაგრამ ეს საზღვრები, მათი აღქმით, გადის საკუთარი იმპერიალისტური პოლიტიკის წითელ ხაზზე. ამ საზღვრების კვეთას რუსეთი აგრესიულად უპირისპირდება, მათ შორის სამხედრო ინტერვენციით. ამ აგრესიის შედეგი იყო 2008 წელს საქართველოს ტერიტორიის 20 პროცენტის ოკუპაცია. მეტიც, რუსეთმა საქართველოს ოკუპირებული რეგიონები, დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარა და დღეს აქტიურად განიხილავს ამ რეგიონების საკუთარ სივრცეში ინტეგრაციის საკითხს. საერთაშორისო საზოგადოება მკაცრად გმობს რუსეთის აღნიშნულ პოლიტიკას და პრინციპულად უჭერს მხარს საქართველოს სუვერენიტეტსა და მის ტერიტორიულ მთლიანობას. ღირსებისა და თავისუფლებისთვის საქართველოს ბრძოლის ისტორია გრძელდება.

2.4.2. დასავლეთისკენ სწრაფვა – თავისუფლებისა და სამართლიანობისკენ სწრაფვა

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ დასავლეთისკენ სწრაფვა საქართველოს მოსახლეობაში თავისუფალი განვითარების-

კენ, სამართლიანობისკენ სწრაფვასთან არის გაიგივებული. საკუთარი ქვეყნის სუვერენული უფლებების პატივისცემა და თითოეული მოქალაქის ღირსების დაცვა საქართველოს მოსახლეობის დიდ უმრავლესობას ევროპულ და ევროატლანტიკურ ინტეგრაციაში აქვს გააზრებული. დასავლეთში ინტეგრაციით საქართველო საკუთარი ისტორიული ბრძოლის გამართლებასა და გამარჯვებას, საკუთარი იდენტობის თავისუფლებასა და ღირსებაში გამტკიცებას ხედავს.

ფართო საზოგადოებრივი თანხმობის საფუძველზე, საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიულ მიზნებს ევროკავშირსა და ნატოში გაწევრიანება წარმოადგენს. საქართველოს კონსტიტუციის თანახმად, კონსტიტუციურმა ორგანოებმა თავიანთი უფლებამოსილების ფარგლებში უნდა მიიღონ ყველა ზომა ევროპის კავშირსა და ჩრდილოატლანტიკურ ორგანიზაციაში საქართველოს სრული ინტეგრაციის უზრუნველსაყოფად. ევროკავშირთან ურთიერთობის თვალსაზრისით, აღმოსავლეთ პარტნიორობის ფარგლებში, საქართველოს ევროკავშირთან აქვს ასოცირების შეთანხმება, რომელიც ღრმა და ყოვლისმომცველ თავისუფალ სავაჭრო სივრცის შესახებ (DCFTA) შეთანხმებას მოიცავს. ნატოსთან ურთიერთობის თვალსაზრისით, საქართველოს, როგორც ნატოს ასპირანტ ქვეყანას, ნატო-საქართველოს კომისიისა და წლიური ეროვნული პროგრამის ინტეგრაციული მექანიზმების გარდა, გააჩნია ნატო-საქართველოს არსებითი პაკეტი, როგორც ალიანსთან პრაქტიკული თანამშრომლობის ერთ-ერთი ძირითადი ინსტრუმენტი.

აღნიშნული სტრატეგიული მიზნების განხორციელების გზაზე ინტეგრაციული პროცესების შემდგომი გაძლიერება და გაფართოება არის ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური დღის

ნესრიგის ცენტრალური ამოცანა. 2024 წელს ევროკავშირში განეწესებინა შესაბამისი ოფიციალური განაცხადის შეტანა აღნიშნულ პროცესს ახალ განზომილებას მატებს.

2.4.3. გათავისუფლება – სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესის უზრუნველყოფა

ქართველი ერის ცნობიერებაში ისტორიულად ჩამოყალიბებული გათავისუფლებისა და სამართლიანობის მოთხოვნა, დღეს, პირველ რიგში, ქართულ რეალობაში სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესის უზრუნველყოფას უკავშირდება. ამ წიგნის პირველი ნაწილის მიზანი იყო დაწვრილებით გადმოეცა თანამედროვე სამყაროში გათავისუფლების გზა, რომელიც თითოეული მოქალაქისთვის სამართლიანი და თავისუფალი განვითარების პირობების შექმნით იწყება. ეს გზა, უწინარეს ყოვლისა, გადის დამოუკიდებელ სახელმწიფო ინსტიტუტებზე, ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის განხორციელებაზე. დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება და მისი განმტკიცება არის საზოგადოებაში თითოეული ადამიანის თავისუფლების განხორციელების წინაპირობა.

საქართველოში სამართლიანობისთვის მუდმივი პროცესის უზრუნველყოფა ყველა იმ ელემენტის კონსოლიდაციით მიიღწევა, რომელიც აღნიშნული პროცესის სიცოცხლისუნარიანობისთვის არის მნიშვნელოვანი. ამ თვალსაზრისით გადამწყვეტია შესაბამისი პოლიტიკური კულტურა, ყველა აქტორის მიერ სათანადო პასუხისმგებლობის გაზიარება და განხორციელება. სახელმწიფო სტრუქტურებთან ერთად, პოლიტიკური პარტიები, სამოქალაქო საზოგადოება, მასშე-

დია და სხვა აქტიური სუბიექტები მუდამ უნდა აცოცხლებდნენ სისტემას, რომელიც კრიტიკასთან და ურთიერთკონტროლთან ერთად, თანამშრომლობისა და თითოეულის პასუხისმგებლობის შეგნებით არსებობს. საერთო ეროვნული იდენტობა, ტრადიციულ ღირებულებებთან ერთად, დღეს, საქართველოს ყველა მოქალაქის მიერ დემოკრატიული ღირებულებების საერთო აღქმითა და სამართლიანობის პროცესში მათი აქტიური თანამონაწილეობით უნდა განმტკიცდეს. მხოლოდ მაშინ, როდესაც სისტემის ძირითადი ელემენტები სათანადოდ ფუნქციონირებენ, აქვს მას საზოგადოების ფართო წრეში ნდობისა და ლეგიტიმურობის მტკიცე საფუძველი.

2.4.4. თავისუფლებისთვის სტრატეგიული ძალისხმევა

საერთო ძალისხმევის გარეშე, თავისუფლების განხორციელების შესაძლებლობა მსოფლიოში მცირდება. გლობალური გარემოს გათვალისწინებით, საქართველოში თავისუფლების მხარდაჭერა, ორმხრივ ძალისხმევას საჭიროებს. საერთო ღირებულებების დასაცავად თავისუფალი სამყაროს მტკიცე ერთობა ითხოვს იმ ქვეყნების პრინციპულ მხარდაჭერას, რომლებიც სტრატეგიული კონკურენციის პირობებში, რთული გამოწვევების ფონზე, თავისუფლებისკენ ისწრაფვიან (საერთო ძალისხმევის საუკეთესო ნიმუში იყო 2021 წელს საქართველოში პოლიტიკური კრიზისის ერთობლივად დაძლევა).

საქართველოსთან მიმართებით თავისუფლებისთვის დასავლეთის სტრატეგიული ძალისხმევა გულისხმობს, პირველ რიგში, ქვეყნის სუვერენიტეტისა და ტერიტორი-

ული მთლიანობის შემდგომ მტკიცე მხარდაჭერას. საერთო სტრატეგიის ფარგლებში, კონფლიქტის მხოლოდ მშვიდობიანი გზით მოგვარება და საერთაშორისოდ აღიარებული საქართველოს საზღვრების აღდგენა, უმთავრესი ამოცანაა.

თავისუფლებისთვის სტრატეგიული ძალისხმევის გაძლიერებლად, საქართველოსთან მიმართებით, სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს ნატოსა და ევროკავშირის ღია კარის პოლიტიკის შენარჩუნებასა და თანამშრომლობის გაფართოებას. აღნიშნულ ორგანიზაციებში საქართველოს განევრიანების პერსპექტივის აღიარება მხოლოდ ამყარებს მსოფლიოში თავისუფლების განხორციელების შესაძლებლობას. ნატო-საქართველოს თანამშრომლობის გაფართოების თვალსაზრისით აუცილებელია ურთიერთობის ახალ ეტაპზე გადასვლა. იგივე ეხება აღმოსავლეთ პარტნიორობის ფარგლებში საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ურთიერთობას. ასოცირებული პარტნიორების ევროკავშირთან მეტი დაახლოება და ამისათვის ადეკვატური ფორმატების ხელშეწყობა არის დროის აქტუალური მოთხოვნა.

თავისუფლებისთვის სტრატეგიული ძალისხმევის ნაწილია თავისუფალი სამყაროს მოწინავე ქვეყნებთან საქართველოს სტრატეგიულ დიალოგის ფორმატების არსებობა. აუცილებელია, არსებული ფორმატების ფარგლებში, თანამშრომლობის გაძლიერება და ახალი მიმართულებების იდენტიფიცირება (მაგ.: აშშ-თან თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმება). ამასთან, მნიშვნელოვანია, მსგავს ფორმატებში სხვა პარტნიორი ქვეყნების ჩართულობა, რომელთაც უფრო მეტი პასუხისმგებლობა აქვთ თავისუფლების გლობალური უზრუნველყოფის საქმეში.

საქართველოს თავისუფლებისთვის მთავარი ძალისხმევა

თავად საქართველომ უნდა განიოს. დემოკრატიის კონსოლიდაცია და ინსტიტუციური რეფორმების გაგრძელება არის ქვეყნის მთავარი ამოცანა. რეფორმების განხორციელების შედეგად, სხვადასხვა ინდიკატორებით (CEPS-ის 2018 და 2021 წლის კვლევები) საქართველო წინ უსწრებს დასავლეთ ბალკანეთის ქვეყნებს, მაგრამ, პროცესის შეუქცევადობისთვის აუცილებელია მეტი ძალისხმევა.

სამართლიანობისთვის თავისუფალი პროცესის უზრუნველსაყოფად სტრატეგიული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს სამოქალაქო განათლების საკითხს. საზოგადოებრივი ურთიერთობის ყველა სფეროში ადამიანის, მისი უფლებების აღიარების კულტურამ უნდა შექმნას მყარი საფუძველი დისკუსიისთვის, კამათისთვის, შეთანხმებისთვის და თანამშრომლობისთვის, ანუ დემოკრატიისთვის. დემოკრატიის შეგნება და დემოკრატიული ცხოვრების წესით მოქმედება არის თავისუფლების განხორციელების წინაპირობა.

ბოლოთქმა

თავისუფლებისკენ ჩემი სვლა საბჭოთა კავშირის ნანგრევებზე დაიწყო. ამ გზაზე მოკრძალებული გამოცდილება დავაგროვე და თავისუფლებაზე სხვადასხვა შეხედულებას გავეცანი. ამ წიგნით, იმედია შეეძელი, სინამდვილის შესახებ მიღებული შინაგანი რწმენის გამოხატვა, რომ თავისუფლება ნამდვილად არსებობს და ის არ არის მითი, არც ე.წ. ლიბერალური თხზულების ნაწილი, როგორც ამას ზოგიერთი ხატოვნად ამტკიცებს დღესაც. ის რეალურად არსებობს დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემის ფარგლებში. თავისუფლება, სამართლიანობა, თანასწორობა, სოლიდარობა – ყველა ეს ცნება არის ჩვენი ღირსეული იდენტობისთვის უსამართლობასთან ბრძოლის შედეგად ჩამოყალიბებული ღირებულებები. სწორედ ღირსება ითხოვს მომავალშიც უსამართლობასთან მუდმივ ბრძოლას და თავისუფალი განვითარებისთვის შესაბამისი პირობების უზრუნველყოფას. ამ მოთხოვნის გააზრება არის როგორც საკუთარი უფლებების რეალიზების წინაპირობა, ისე დემოკრატიული სისტემის დაცვის მყარი საფუძველი. გამბედაობა საკუთარი უფლებების განხორციელებისთვის და ვალდებულება სისტემის ფუნქციონირებისთვის საყოველთაო თავისუფლების პრინციპს ანიჭებს რეალური მოქმედების მნიშვნელობას.

თავისუფალ სამყაროში, პროგრესის კვალდაკვალ, სამართლიანობისთვის ბრძოლის პროცესში თავისუფლების

საყოველთაო პრინციპი უფრო ქმედითი გახდა. ის საკუთარ გამოხატულებას ჰპოვებს დროის ისეთ მოთხოვნებში, როგორიცაა დისკრიმინაციის აკრძალვა, შეზღუდული შესაძლებლობების პირთა უფლებების მაქსიმალური უზრუნველყოფა, სოციალურად დაუცველ პირებზე მეტი ზრუნვა, მომავალი თაობების წინაშე პასუხისმგებლობის აღება და სხვა. ამ პროცესის მიზანია, ყოველგვარი განსხვავების გარეშე, რაც შეიძლება მეტი მოქალაქისთვის თავისუფლებისა და თანასწორობის უზრუნველყოფა.

საყოველთაო თავისუფლებისთვის ინტერესთა წონასწორობის უზრუნველყოფა მიუკერძოებელ ინსტიტუტებზეა დამოკიდებული, რომელიც, თავის მხრივ, ინდივიდუალური უფლებების დაცვისა და საზოგადოების უსაფრთხო, სამართლიანი თანაცხოვრების მოთხოვნით ჩამოყალიბდა. დღეს ეს მოთხოვნა დემოკრატიულ კონსტიტუციებშია უზრუნველყოფილი. პირველ რიგში, სახელმწიფო, როგორც სისტემის ღერძი, არის საზოგადოებაში ინტერესთა გონიერი წონასწორობის გარანტი. სახელმწიფო ხელისუფლებაში პოლიტიკური გუნდის არჩევა სწორედ ამ ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობის დაკისრებაა, თუმცა, ანგარიშვალდებულებისა და კონტროლის სისტემის ფარგლებში.

ხელისუფლება არ არის რომელიმე ელიტის პრივილეგია, ის არის ურთიერთვალდებულებისა და პასუხისმგებლობის სისტემის ნაწილი. როგორც კი რომელიმე აქტორის პასუხისმგებლობა შესუსტდება, იქნება ეს სახელმწიფო, თუ საზოგადოებრივ დონეზე, მაშინვე იწყება სისტემის დასუსტების პროცესი. ის, რომ თავისუფალი სამყაროს ზოგიერთ ქვეყანაში დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემა მონყვლადი გახდა, განპირობებულია პასუხისმგებლობის

კრიზისის არსებობით როგორც სახელისუფლო, ისე საზოგადოებრივ სტრუქტურებში. თავისუფლების მიმართ პასუხისმგებლობის მუდმივი გააზრება, ადამიანის აღიარების კულტურის განმტკიცება, ინსტიტუტების პატივისცემა არის დემოკრატიულ საზოგადოებაში ყველა თაობის მოვალეობა. ეს ვალდებულება, პირველ რიგში, კაცობრიობის მიერ ღირსებისთვის ბრძოლის ისტორიული ფაქტების გააზრებას უკავშირდება; დიდწილად, ამ ისტორიული გამოცდილების გათვალისწინებაშია მომავალი განვითარების იმედიც.

სამართლიანობასა და უსამართლობას შორის, პასუხისმგებლობასა და უპასუხისმგებლობას შორის ბრძოლა არ დასრულებულა. დაპირისპირების ძირითადი ხაზი მომავალში, როგორც ცალკეული ქვეყნის ფარგლებში, ისე, განსაკუთრებით, გლობალურ დონეზე, სისტემურ გამოწვევებზე გადის. თავისუფალ საზოგადოებაში მიმდინარე მოვლენები რადიკალური მემარცხენე თუ მემარჯვენე მიმართულების, აგრესიული ნაციონალიზმის, პოპულიზმის, ფუნდამენტალიზმის სახით მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენს ღია პოლიტიკური სისტემებისთვის. ტრანსფორმაციაში მყოფი სახელმწიფოებისთვის, უწინარეს ყოვლისა, პასუხისმგებლობის სისტემის მყარი ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბებაა მნიშვნელოვანი გამოწვევა. გლობალურ კონტექსტში თუ განვიხილავთ ამ ფუნდამენტურ საკითხს, ავტორიტარული სისტემების მზარდი როლი კიდევ უფრო ზრდის თავისუფალი სამყაროს ვალდებულებას, მტკიცედ დაიცვას და განაახლოს ადამიანის ღირსებისთვის, სამართლიანობის პროცესისთვის აუცილებელი ეროვნული და საერთაშორისო სისტემები.

თავისუფლება პასუხისმგებლობით მიემართება სამართლიანობისკენ. მხოლოდ ისეთი პოლიტიკური სისტემა, რომელიც საზოგადოებაში საყოველთაო თავისუფლების სამართლებრივ პრინციპს, ანუ პასუხისმგებლობას ემყარება, უზრუნველყოფს საერთო ძალისხმევის მობილიზებას სამართლიანობისთვის. ამ სისტემურ ძალისხმევაში, სამართლიანობის მუდმივ პროცესში, გამოხატულია თითოეული მოქალაქის თავისუფლება.

ბიბლიოგრაფია

გახელაძე გიორგი, თამარ მესხი, სალომე ხურციძე (2019), თავისუფლება, სამართლიანობა და დემოკრატია ქართულ აზროვნებაში. „სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტი“, თბილისი.

იზორია, ლევან. (2009). თანამედროვე სახელმწიფო, თანამედროვე ადმინისტრაცია, თბილისი.

უზნაძე, დიმიტრი. (2005). „პედაგოგიური თხზულებანი“, თბილისი.

ქიქოძე, გერონტი. (1910). ცხოვრება და ზნეობრივი იდეალი. გაზეთი „დროება“, თბილისი

ჭავჭავაძე, ილია. (1953). თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად. ტ. III, თბილისი

Alexy, Robert (1995), *Recht, Vernunft, Diskurs, Studien zur Rechtsphilosophie*, Frankfurt a.M.

Arndt, Andreas (2019), *Freiheit*, Köln

Ash Carton, Timothy (2004), *Free World: America, Europe, and the Surprising Future of the West*, 2. Ausgabe, New York

Augsberg, Ino (2020), *Allgemeine Staatslehre oder Herrschaftstheorie?*, in: *Der Staat*, Berlin

Badura, Peter (1975), *Das Prinzip der sozialen Grundrechte und seine Verwirklichung im Recht der Bundesrepublik Deutschland*, in: *Der Staat*, Berlin

Benz, Arthur (2008), *Der moderne Staat*, 2. Auflage, Wissenschaftsverlag, Oldenbourg

Werte lernen und leben (2016), Bertelsmann Stiftung, Gütersloh.

- Bieri, Peter (2001-12), Das Handwerk der Freiheit: Über die Entdeckung des eigenen Willens., München.*
- Birgit, Recki (2009), Freiheit, Wien.*
- Bleckmann, Albert (1994), Begründung und Anwendungsbereich des Verhältnismäßigkeitsprinzips, in: JuS, S. 177-183*
- Böckenförde, Ernst-Wolfgang (2013), Recht, Staat, Freiheit, 5. Auflage, Berlin.*
- Böckenförde, Ernst-Wolfgang (1978), Der Staat als sittlicher Staat, Berlin*
- Böckenförde, Ernst-Wolfgang (2011), Vom Ethos der Juristen, 2. Auflage, Berlin*
- Bull, Hans-Peter (2018), Was soll, was kann Demokratie? Erwartungen – Enttäuschungen – Hoffnungen, 1. Auflage, Wuppertal.*
- Collier, Paul (2019), Sozialer Kapitalismus, 3. Auflage, München*
- Denninger, Erhard, (2019), Gemeinwohl. Was ist das? KJ 52 361 ff.*
- Deppenheuer, Otto, (1991), Solidarität im Verfassungsstaat, Norderstedt*
- Deppenheuer, Otto/Grabenwarter, Christoph (2016), Der Staat in der Flüchtlingskrise, Paderborn*
- Deutsch, Karl W.(1972), Nationenbildung – Nationalstaat – Integration, Düsseldorf*
- Di Fabio, Udo (2005), Die Kultur der Freiheit, München*
- Di Fabio, Udo (2019), Herrschaft und Gesellschaft, Heidelberg*
- Doehring, Karl (2004), Allgemeine Staatslehre, 3. Auflage, Heidelberg*
- Dreier, Ralf (2016), Recht – Staat – Vernunft, 2. Auflage, Berlin*
- Dreier, Horst (2008), Integration durch Verfassung? Rudolf Smend und die Grundrechtsdemokratie, in: Hufen, Friedhelm (Hrsg.), Verfassungen. Zwischen Recht und Politik,*
- Dreier, Horst, Subjektiv-rechtliche und objektiv-rechtliche Grundrechtsgehalte, Jura 1994, S. 505 ff.*

- Elm, Ralf (2006), *Vernunft und Freiheit in der Kultur Europas*, 1. Auflage, Freiburg im Breisgau
- Emmerich-Fritsche, Angelika (2019), *Verfassungsrechtliche Fragen nationaler Identität und Homogenität sowie einer Leitkultur*, in: *Der Staat*, Berlin
- Etzioni, Amitai, *Die verantwortungsbewusste Gesellschaft zur Rolle gemeinsamer Werte für das Gleichgewicht zwischen Individuum und Gesellschaft*, in: Dettling, Warnfried (Hrsg.), 1995, S. 42 ff.
- Frankenberg, Günter (2020), *Autoritarismus*, Berlin.
- Politische Bildung in der Schule* (2017), Friedrich Ebert Stiftung, Berlin.
- Fücks, Ralf (2017), *Freiheit verteidigen*, München
- Fukuyama, Francis (2019), *Identität*, Hamburg
- Gauck, Joachim (2012), *Freiheit*, München
- Glaeser, Walter Schmitt (2012), *Der freiheitliche Staat des Grundgesetzes*, 2. Auflage, Tübingen.
- Gould, James A. Dewey, Robert E. (1971), *Freedom; its history, nature, and varieties*, New York
- Grabitz, Eberhard (1973), *Der Grundsatz der Verhältnismäßigkeit in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts*, AöR, Tübingen
- Häberle, Peter (1998), *Verfassungslehre als Kulturwissenschaft*, 2. Auflage, Berlin
- Häberle, Peter (1994), *Europäische Rechtskultur. Versuch einer Annäherung in zwölf Schritten*, Baden Baden.
- Habermas, Jürgen (1992), *Faktizität und Geltung*, Frankfurt a.M.
- Habermas, Jürgen, Luhmann, Niklas (1972), *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt a.M.
- Harari, Yuval Noah (2020), *21 Lektionen für das 21. Jahrhundert*, 6. Auflage, München
- Hase, Friedhelm (2020), *Corona-Krise und Verfassungsdiskurs*, *Juristen Zeitung* Heft 14, Tübingen

- Herzog, Roman (1971), *Allgemeine Staatslehre*, Frankfurt a.M.
- Hesse, Konrad (1993), *Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland*, 19. Auflage., Heidelberg.
- Hessische Landesvertretung Berlin (Hrsg.), (2019), *Werte*.
- Heun, Werner (1983), *Das Mehrheitsprinzip in der Demokratie*, Berlin.
- Hill, Hermann, (2005) *Good Governance – Konzepte und Kontexte*, in: Schuppert Gunnar F. (Hrsg.), *Governance-Forschung*, 2. Auflage, Baden Baden.
- Horn, Hans-Detlef (2002), *Gewaltenteilige Demokratie, demokratische Gewaltenteilung*, in *AöR*, Tübingen .
- Huber, Peter M. (1998), *Das Menschenbild im Grundgesetz*, in: *Jura*, Berlin
- Ipsen, Jörn (2019), *Staatsrecht I*, 31. Auflage, München
- Isensee, Josef (2018), *Grenzen*, Berlin
- Isensee, Josef (2008), *Staat*, in: Rauscher, Anton (Hrsg.), *Handbuch der Katholischen Soziallehre*, S. 741 ff.
- Isensee, Josef (2011), *Was heißt Freiheit?*, in: *FS für Edzard Schmidt-Jortzig*, 2011, S. 269 ff.
- Isoria, Lewan (2002), *Eigentumsschutz von Grund und Boden insbesondere im Naturschutzrecht*, Göttingen
- Isoria, Lewan (2008), *Transformation der Verwaltung Georgiens in eine klassisch-europäische Verwaltung*, in: *DÖV*, Stuttgart
- Isoria, Lewan (2010), *Verfassungsentwicklung in Georgien*, in: *JöR*, Tübingen
- Jellinek, Georg (1929), *Allgemeine Staatslehre*, 3. Auflage, Berlin
- Jestaedt, Matthias (1999), *Grundrechtsentfaltung durch Gesetz*, Heidelberg
- Joas, Hans (2018), *Sind die Menschenrechte westlich?*, 2. Auflage, München
- Judge, David, *Repräsentation*, 1999.
- Kant, Immanuel, *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?* Bd.

- XI, Werk in zwölf Bänden, hrsg. V. Wilhelm Weischedel, 7. Auflage, 1985, Berlin*
- Kelly, Ian/Kramer, David J., A Country on the Verge: The Case for Supporting Georgia, GMF Report, 2021.*
- Kelsen, Hans (1934) Reine Rechtslehre, 1. Auflage, Tübingen*
- Kingreen, Thorsten (2020), Das Gute Alte Grundgesetz Und Wir Nachkonstitutionellen, in: Der Staat, Berlin*
- Kirchhof, Paul (2018), Beherzte Freiheit, Freiburg in Breisgau*
- Kirchhof, Paul (2004), Der Staat als Garant und Gegner der Freiheit, Paderborn*
- Kirchhof, Paul (2007), Menschenbild und Freiheitsrecht, in: FS für Christian Starck, Göttingen*
- Kleine-Brockhoff, Thomas (2019), Die Welt braucht den Westen–Neustart für eine liberale Ordnung, Hamburg*
- Konrad-Adenauer-Stiftung (3/2020), Multilateralismus, Auslandsinformationen, Berlin*
- Kriele, Martin (2003), Einführung in die Staatslehre, 6. Auflage, Stuttgart*
- Kriele, Martin (1990), Recht, Vernunft, Wirklichkeit, Berlin*
- Kroenig, Matthew/Jain, Ash (2019), Present at the Re-Creation: A Global Strategy for Revitalizing, Adapting, and Defending a Rules-Based International System, Atlantic Council.*
- Lammert, Norbert (2019), Demokratie braucht Demokraten, Leipzig.*
- Lange, Dirk/Oeftering, Tonio (2014), Politische Bildung als lebenslanges Lernen, Frankfurt.*
- Leftwich, Adrian (1996), Democracy and Development, Cambridge.*
- Leoni, Bruno (2014), Freiheit und das Recht, Stuttgart.*
- Lerche, Peter (1961), Übermaß und Verfassungsrecht, Köln.*
- Mastronardi, Philippe (2007), Verfassungslehre, 1. Auflage, Bern.*

Merten, Detlef (1996), *Bürgerverantwortung im demokratischen Verfassungsstaat*, in: VVDStRL 55, Berlin.

Miller, Paul D. (2019), *Leading the Free World*, Atlantic Council, Washington.

Morgenthaler, Gerd (1999), *Freiheit durch Gesetz*, Tübingen.

Morlok, Martin/Schindler, Alexandra (2005), *Smend als Klassiker: Rudolf Smends Beitrag zu einer modernen Verfassungstheorie*, in: Lhotta, Roland (Hrsg.), *Die Integration des modernen Staates*.

Mounk, Yascha (2018), *The People vs. Democracy*, London.

Lübbe, Hermann (2009), *Pragmatische Vernunft nach der Aufklärung*, Hrsg. Hanns-Gregor Nissing, Darmstadt

Papier, Hans-Jürgen (2019), *Die Warnung*, 2. Auflage, München.

Pieroth, Bodo (1984), *Geschichte der Grundrechte*, in: Jura, 568 ff.

Pinker, Steven (2019), *Aufklärung jetzt*, 4. Auflage, Frankfurt a M.

Popper, Karl (1992), *Die offene Gesellschaft und ihre Feinde*, Band 2, Heidelberg.

Pothast, Ulrich (2011), *Freiheit und Verantwortung*, 1. Auflage, Frankfurt a M.

Robinson, James A./Acemoglu, Daron (2019), *Warum Nationen scheitern*, 5. Auflage, Nürnberg.

Robinson, James A./Acemoglu, Daron (2019), *Gleichgewicht der Macht*, Frankfurt a M.

Saladin, Peter (1984), *Verantwortung als Staatsprinzip ein neuer Schlüssel zur Lehre vom modernen Rechtsstaat*, Bern.

Sartori, Giovanni (2006), *Demokratietheorie*, 3. Auflage, Darmstadt.

Scheuner, Ulrich (1961), *Das repräsentative Prinzip in der Demokratie*, in: Joseph List/Wolfgang Rübner (Hrsg.), *Staatstheorie und Staatsrecht, Gesammelte Schriften 1978*, S. 245-269.

Schink, Philipp (2017), *Freiheit*, Berlin.

Schlink, Bernhard (1976), *Abwägung im Verfassungsrecht*, Berlin.

Schuppert, Gunnar Folke (2010), *Staat als Prozess*, Frankfurt a M.

Schuppert, Gunnar Folke (2003), *Staatswissenschaft, Baden Baden*.

Schweda, Mark (2015), *Joachim Ritter und die Ritter-Schule zur Einführung, Hamburg*.

Semmler, Jörg (2002), *Das Amt des Speaker of the House of Representatives im amerikanischen Regierungssystem, Berlin*.

Sen, Amartya (2020), *Die Idee der Gerechtigkeit, 3. Auflage, Hamburg*.

Sen, Amartya (2020), *Ökonomie für den Menschen, München*.

Smend, Rudolf (1928), *Verfassung und Verfassungsrecht, Altenburg (Thür)*.

Smolnik, Franziska (2020), *Die Strategische Partnerschaft zwischen Georgien und den USA: Vision gesucht, SWP-Studie 20, Berlin*.

Sommermann, Karl-Peter (1997), *Staatsziele und Staatszielbestimmungen, Tübingen*.

Starck, Christian (2002), *Freiheit und Institutionen, Tübingen*.

Starck, Christian (2005), *Grundrechtliche und demokratische Freiheitsidee, in: Isensee, Josef, Kirchhof, Paul (Hrsg.), Handbuch des Staatsrechts, Bd. III*.

Stern, Klaus (1994), *Übermaßverbot und Abwägungsgebot, in: Staatsrecht III*,

Thiele, Alexander (2020), *Allgemeine Staatslehre, Tübingen*.

Vieweg, Klaus/Winkler, Michael (2012), *Bildung und Freiheit, Paderborn*.

Volkman, Uwe (2019), *Krise der Konstitutionellen Demokratie?, in: Der Staat, S. 643 ff*.

Von Hayek, Friedrich A (2005), *Die Verfassung der Freiheit, 4. Auflage, Tübingen*.

Weber, Max, *Die drei reinen Typen legitimer Herrschaft, in: Winckelmann, Johannes (Hrsg.), 7. Aufl., 1988, S. 475 ff*.

Wiegandt, Klaus/Fischer, Ernst Peter (Hrsg), Evolution und Kultur des Menschen, 2010, Frankfurt a M.

Wiegandt, Klaus/Joas, Hans (Hrsg.), Die kulturellen Werte Europas, 5. Auflage, 2010, Koblenz.

Willke, Helmut (2019), Komplexe Freiheit, Bielefeld.

World Bank (1992), Governance und Development, Washington.

Ziblatt, Daniel/ Levitsky, Steven, (2019) Wie Demokratien sterben, München.

Zippelius, Reinhold (2017), Allgemeine Staatslehre, 17. Auflage, München.

Zippelius, Reinhold (1998), Der Weg der Demokratie – ein Lernprozess, in: NJW, Heft 21, S. 1528 ff.

Новгородцев Павел Иванович (1917), Об общественном идеале, Выпуск 1, Москва.